

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ  
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ  
**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ  
РЕФОРМУВАННЯ  
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ»**  
(2-3 жовтня 2015 року)

Одеса  
2015

УДК 340.11(477)(063)  
ББК 67.9(4Укр)300я43  
Т 33

**Тенденції та пріоритети реформування законодавства України.**

Т 33 Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 2-3 жовтня 2015 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – 112 с.  
ISBN 978-966-916-018-8

У збірнику представлені матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України». Розглядаються загальні питання історії та теорії держави та права, філософії права, конституційного та муніципального права, екологічного, земельного та приватного права, цивільного, господарського права та процесу, адміністративного права та процесу, фінансового, інформаційного права, а також питання кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи та інше.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться юридичною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 340.11(477)(063)  
ББК 67.9(4Укр)300я43

## ЗМІСТ

### ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

|                                                                                                                                                   |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Корнієнко Н.О.</b><br>ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ІНТЕРПЕЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ<br>ЯК ОДНІЄЇ З ФОРМ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ<br>ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ УРЯДУ ..... | 6  |
| <b>Озмитель О.В.</b><br>РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У РОЗБУДОВІ<br>ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ .....                                           | 8  |
| <b>Тітічко В.В.</b><br>ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ .....                                                                            | 11 |

### КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

|                                                                                                                                       |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Средницька І.Ю.</b><br>РЕАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА ЗАКОНОДАВЧУ ІНІЦІАТИВУ<br>ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПОЛЬЩІ ..... | 15 |
| <b>Скробач С.Л.</b><br>РЕФЕРЕНДНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМАТИКА<br>ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ .....                                      | 19 |

### ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

|                                                                                                            |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Корж Ю.С.</b><br>ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ ВІДХОДАМИ .....                             | 23 |
| <b>Поклонська О.Ю.</b><br>ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ .....                       | 26 |
| <b>Солдатенко А.Г.</b><br>ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ<br>ЗЕМЛЯМИ ВОДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ..... | 31 |
| <b>Тронецька П.Ю.</b><br>АГРОХІМІЧНА ПАСПОРТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ<br>СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ .....      | 34 |
| <b>Тюра О.І.</b><br>ДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ .....                                              | 37 |

### ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

|                                                                                                                             |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Ковтун Л.Ю.</b><br>ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО<br>ПРАВА В УКРАЇНІ .....                                 | 40 |
| <b>Ткачук О.С.</b><br>РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДУ ПРИ ВИЗНАННІ<br>ВИКОНАВЧИХ ЛИСТІВ ТАКИМИ, ЩО НЕ ПІДЛЯГАЮТЬ ВИКОНАННЮ..... | 43 |
| <b>Чубарева Ю.О.</b><br>ПРАВО ГОСПОДАРСЬКОГО ВІДАННЯ ТА ОПЕРАТИВНОГО<br>УПРАВЛІННЯ ЯК РЕЧОВІ ПРАВА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....      | 46 |

## АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

|                                                                                                                                                             |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Благодарська О.О.</b><br>ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ<br>«КОНТРОЛЮЮЧИЙ ОРГАН» .....                                                         | 51 |
| <b>Ковтун Л.Ю., Нечипорук І.В.</b><br>ПРАВОВА ОСНОВА ЗАХИСТУ У РАЗІ ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ<br>В РОЗМІРІ, НИЖЧОМУ ВІД УСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ МІНІМУМУ ..... | 54 |
| <b>Сергієнко О.В.</b><br>АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ<br>ЩОДО НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ<br>ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ .....             | 57 |
| <b>Харенко О.В.</b><br>ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ДРУКОВАНОГО ЗАСОБУ<br>МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК АДМІНІСТРАТИВНА ПОСЛУГА .....                                        | 61 |
| <b>Шаблієнко А.С.</b><br>ЗАКОНОДАВСТВО СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ,<br>ЩО ВРЕГУЛЬОВУЄ ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЕДЕННЯ<br>ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ .....                     | 64 |

## КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

|                                                                                                                                              |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Каменський Д.В.</b><br>ГЕНЕЗА ЗАКОНОДАВСТВА США ПРО КРИМІНАЛЬНУ<br>ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ:<br>ДЕЯКІ ФАКТИ З ІСТОРІЇ ..... | 68 |
| <b>Монюк Д.М.</b><br>ЗЛОЧИННІ НАСЛІДКИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ<br>ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ .....                                                       | 72 |
| <b>Пуць В.Т.</b><br>ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В МИТНИХ ОРГАНАХ .....                                                               | 76 |
| <b>Скок О.С.</b><br>КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИННИХ ДІЯНЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ<br>ЗАКОНОДАВСТВІ КАЗАХСТАНУ ТА УКРАЇНИ:<br>ОГЛЯД ОСТАННІХ ЗМІН .....        | 79 |

## КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

|                                                                                                                                                                       |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Дільна З.Ф.</b><br>ДО ПИТАННЯ ЩОДО РОЗШУКУ ЗАСУДЖЕНИХ .....                                                                                                        | 83 |
| <b>Литвин В.В.</b><br>МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО .....                                                                                       | 87 |
| <b>Поліщак Н.І.</b><br>ЩОДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ<br>ТА РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ВИТРАТ<br>У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА КПК ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ..... | 89 |

|                                                                                                                    |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Северин К.М.</b><br>ПРИНЦИП КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ .....                                      | 93  |
| <b>Татарчук М.В.</b><br>ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТСЬКОГО<br>САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ .....                  | 96  |
| <b>Термус В.С.</b><br>ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ .....                                            | 100 |
| <b>Фешук К.О.</b><br>ПОРУШЕННЯ ПРИСЯГИ АДВОКАТА ЯК ПІДСТАВА<br>ПРИТЯГНЕННЯ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ..... | 104 |
| <b>Чаленко А.О.</b><br>ПРИНЦИПИ АДВОКАТУРИ ТА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:<br>ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ.....               | 108 |

## **ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА**

**Корнієнко Н.О.**

*студентка,*

*Науковий керівник: Селіхов Д.А.*

*кандидат юридичних наук, доцент,*

*Полтавський юридичний інститут*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

### **ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ІНТЕРПЕЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ОДНІЄЇ З ФОРМ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ УРЯДУ**

Після відновлення положень Конституції України 2004 року наша країна повернулася до парламентсько-президентської форми правління. При цьому актуальним залишається питання удосконалення механізмів функціонування органів влади в Україні відповідно до принципів і засад європейського конституціоналізму. Одним з таких механізмів є процедура інтерпеляції. Інтерпеляція в перекладі з латинської означає «переривання», «порушення». Це письмове звернення до уряду або окремого міністра з вимогою дати пояснення щодо питань внутрішньої чи зовнішньої політики, що ними проводиться [1].

Процедура інтерпеляції застосовується у багатьох країнах Європи, а саме в Іспанії, Словенії, Франції, Швеції, Швейцарії, Литві, Словаччині, Італії, Фінляндії, Бельгії. Ця процедура встановлює можливість одного чи декількох депутатів здійснити запит до уряду або окремого міністра з приводу їх діяльності. Після цього прем'єр-міністр або міністр повинен надати пояснення щодо питання, яке було піднято на засіданні парламенту. Потім відбувається обговорення доповіді і голосування для прийняття рішення, що передбачає декілька варіантів: схвалення відповіді, несхвалення діяльності та висловлення недовіри, що тягне за собою відставку уряду в цілому чи окремого міністра [2].

Процедура інтерпеляції є більш ефективною формою здійснення контрольної функції парламенту за діяльністю уряду, ніж інші форми, що мають лише інформативний характер. Це такі форми, як обговорення діяльності уряду на сесіях парламенту, депутатські запити або питання. Зазвичай вони є недостатньо дієвимим, оскільки не передбачають

конкретних юридичних наслідків для урядовця, котрий втратив довіру парламентарів.

Законодавством України передбачені деякі елементи процедури інтерпеляції. Зокрема, в статті 86 Конституції України вказано, що народний депутат України має право на сесії Верховної Ради звернутися із запитом до уряду чи до керівників інших органів державної влади, які зобов'язані повідомити парламентаря про результати розгляду його запиту. Згідно зі статтею 87 Основного Закону України Верховна Рада за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради може розглянути питання про відповідальність уряду та прийняти резолюцію недовіри більшістю від конституційного складу Верховної Ради України [3].

Закон України «Про статус народного депутата України» передбачає, що народний депутат на пленарному засіданні Верховної Ради має право у порядку, передбаченому законом про Регламент Верховної Ради України, звернутися із депутатським запитом, вимагати відповіді на нього (ст. 11). Також народний депутат має право на сесії Верховної Ради звернутися із запитом до Кабінету Міністрів України чи до керівників інших органів державної влади (ст. 15). При цьому законом визначено, що депутатський запит є вимогою одного або декількох народних депутатів чи комітету Верховної Ради, яка заявляється на сесії парламенту до відповідних органів або посадових осіб, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції [4].

Отже, відмінність процедури інтерпеляції від розгляду відповіді на депутатський запит або питання полягає в тому, що останній не є обов'язковим, а здійснюється лише у добровільному порядку. У Європі однією із найпоширеніших форм здійснення контрольної функції парламенту є саме інтерпеляція. Вона також виступає як ефективний засіб контролю за діяльністю уряду з боку опозиції.

Проаналізувавши норми конституцій деяких країн Європи можна зробити висновок, що застосування процедури інтерпеляції забезпечує функціонування дієвого інституту політичної відповідальності уряду перед парламентом. При цьому важливою частиною такої процедури є можливість доведення до населення країни обґрунтованої критики діяльності уряду або окремих міністрів, що, в свою чергу, посилює їх політичну відповідальність [2].

Отже, враховуючи позитивний досвід іноземних країн і вітчизняну практику здійснення парламентом України контрольної функції щодо діяльності уряду, запровадження в Україні процедури інтерпеляції є доцільним. Це допоможе підсилити контроль парламенту за діяльністю уряду, та, відповідно, його політичну відповідальність. Інтерпеляція є одним із найдієвіших інструментів забезпечення законності у діяльності

органів виконавчої влади, що сприяє дотриманню демократичних принципів та стандартів в сфері державного управління.

**Список використаних джерел:**

1. Проект Концепції внесення змін до Конституції України.
2. Барабаш Ю. Парламентська відповідальність уряду в конституційній практиці країн ЄС та України // Право України. – 2007.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року.
4. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року № 2790.

**Озмитель О.В.**

*студентка,*

*Науковий керівник: Селіхов Д.А.*

*кандидат юридичних наук, доцент,*

*Полтавський юридичний інститут*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

**РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА  
У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ**

Процес становлення правової держави в Україні як одного з найвагоміших і найважливіших досягнень світової політико-правової думки – складний і суперечливий. Так, сьогодні розбудова правової держави в Україні зумовлена низкою різноманітних чинників, серед яких особливу, надважливу роль відіграє розвиток і функціонування в нашій державі громадянського суспільства.

Громадянське суспільство є найбільш продуктивним середовищем формування та ефективного здійснення норм права. Як наслідок, правова держава виникає і діє в умовах громадянського суспільства. Вплив громадянського суспільства на її формування має свої особливості у кожній конкретній країні, що зумовлює необхідність його вивчення та аналізу з позицій розбудови української державності.

В Україні як державі перехідного типу формування та розвиток правової держави відбувається паралельно із розвитком громадянського суспільства. Ці два феномени тісно взаємодіють на шляху забезпечення прав і свобод людини, становлення демократії в Україні.

Поняття громадянського суспільства пов'язується з поняттям саме правової держави, тому що обидва ці феномени відображають найважливіші характерні ознаки та невід'ємні сторони функціонування сучасної демократичної державності. З одного боку, втілення засад

правової держави відбувається на основі певною мірою автономних механізмів саморегуляції громадянського суспільства, а з іншого – природним доповненням у діяльності громадянського суспільства виступають побудовані на формально-правових засадах державні інституції.

Функціонування розвинутого громадянського суспільства дозволяє більш адекватно зрозуміти і право, і державу, сутність яких за таких умов стає глибшою і змістовнішою. Право розглядається як таке, що виникає саме на теренах громадянського суспільства. Водночас наведений факт не заперечує потреби набуття правом за посередництвом державно-владних інституцій важливих ознак, а саме: ясне, послідовне і чітке визначення прав і обов'язків, взаємне визнання викладених у нормах права правил поведінки, можливість їх реального здійснення, а також гарантування, зокрема шляхом застосування примусу [3, с. 24-26].

Громадянське суспільство забезпечує самостійну, ініціативну реалізацію потреб та інтересів людини та громадянина, що утілені в правах і свободах; виступає сферою реального здійснення прав і свобод, гарантованих правовою державою.

Громадянське суспільство знаходить зовнішній вияв у відповідних громадських інститутах, має свій устрій, відповідну форму існування у вигляді різноманітних за своїм безпосереднім спрямуванням об'єднань індивідів. Саме на фундаменті власних інтересів, їх єдності, а також спільних проблем, що виникають в процесі їх реалізації, індивіди утворюють певні громадські об'єднання [1, с. 48-49].

Важливо також зазначити, що інститути утворюються не державою, а самостійно індивідами для спільної реалізації власних інтересів. Їх існування та діяльність – показник громадянської зрілості індивідів і суспільства загалом. Зокрема в Україні сьогодні на доволі низькому рівні знаходяться правова культура, загальна правова свідомість, що зумовлюється серед іншого низьким розвитком громадянського суспільства.

Відповідно, така автономність відносно держави передбачає існування правового механізму, який захищає громадянське суспільство від безпосереднього втручання держави, реальні гарантії особистих прав і свобод. Тому разом із розвитком громадянського суспільства відбувається розвиток правової держави. Адже громадянське суспільство, незалежне і самостійне у своїй діяльності, сприяє громадянам в їх вільному розвитку та самореалізації, формує уявлення про спільні інтереси і загальне благо, здійснює громадський контроль за іншими суспільними сферами, що у свою чергу призводить до реалізації, втілення у життя основних ознак правової держави (зокрема: безумовне визнання, закріплення в законодавстві, реальне здійснення і гарантування державою невід'ємних прав і свобод людини; наявність

відповідного рівня правової культури суспільства; визнання та виконання принципу верховенства права та ін.) [2, с. 30-31].

Правова держава і громадянське суспільство передбачають утвердження правових взаємовідносин між державою та громадянами, які і є, врешті, основними законодавцями і одночасно суб'єктами права. Це значить, що права та свободи людини і громадянина розглядаються не як даровані владою (державою) привілеї, а як такі, що становлять найважливіші об'єктивно-сформовані можливості кожної окремої особистості, які належать їй від народження (залежно від світоглядних переконань дані їй від природи чи від надприродної істоти, Бога чи іншої божественної сутності) [4].

Таким чином, громадянське суспільство винятково впливає на виникнення, розвиток і функціонування правової держави. Громадянське суспільство є соціальним підґрунтям формування і функціонування влади в суспільстві, сферою реального здійснення прав і свобод людини, сферою, в якій зароджується право. Тому задля утвердження та панування правової держави в Україні необхідно сприяти розвитку громадянського суспільства, розширенню його впливу на різноманітні сфери суспільного й державного життя. Держава повинна виступити «співтворцем» громадянського суспільства, стати рівноправним учасником діалогу стосовно проблем і суперечностей, засобів та напрямів, ресурсів і можливостей, першочергових і стратегічних шляхів суспільного розвитку.

#### **Список використаних джерел:**

1. Більцій Ю. Громадянське суспільство в Україні в умовах розбудови правової демократичної державності // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 1. – С. 46-50.
2. Гвоздецький В. Проблеми становлення конституційного ладу в Україні в умовах розбудови громадянського суспільства і правової держави // Міліція України. – 2007. – № 11-12. – С. 30-31.
3. Костенко О. Б. Розуміння взаємозв'язку держави і громадянського суспільства Г. В. Ф. Гегелем (Франкфуртський період творчості) // Вісник Київського університету імені Т. Шевченка. – 1998. – Вип. 35: Юридичні науки. – С. 23-26.
4. Загальна теорія держави і права // За редакцією проф. М. В. Цвіка, доц. В. Д. Ткаченка, проф. О. В. Петришина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/teoriua-prava/38-tsvik.html>

**Тітічко В.В.**

*студент,*

*Науковий керівник: Семеніхін І.В.*

*кандидат юридичних наук,*

*асистент,*

*Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України  
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

## **ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

Сьогодні в Україні встановлена жорстка централізація повноважень та ресурсів у вертикалі органів виконавчої влади. У зв'язку з цим надзвичайно гостро стоїть питання щодо необхідності удосконалення взаємодії між центральною владою та органами місцевого самоврядування. Суттю цих змін має бути зменшення впливу центральних органів влади на органи місцевого самоврядування, тобто делегування або передача адміністративних, фінансових, господарських та інших повноважень на місцеві і регіональні рівні. Крім того, порівняння економічної ефективності централізованих та децентралізованих країн свідчать про те, що економічні досягнення найвищі в тих країнах, у яких значна частина державних завдань вирішується саме на місцевому та регіональному рівнях.

Співвідношення місцевого самоврядування й держави повинне визначатися на основі принципу субсидіарності, відповідно до якого вирішуватимуться питання розмежування функцій і компетенції між різними рівнями територіального управління. Субсидіарність – це організаційний і правовий принцип, згідно з яким спільнота вищого рівня вдається до будь-яких заходів лише в тому разі, якщо вони ефективніші за відповідні заходи на регіональному або місцевому рівнях. Так, децентралізоване управління передбачає, що громада селища, міста вирішує проблеми власного комунального господарства, в той час як обласна, регіональна рада займається питаннями розвитку інфраструктури регіонального значення. Відповідно збільшується можливість громадян впливати на процеси управління у громаді рідного міста або селища. Ось чому фактично децентралізація повинна означати не що інше, як реформу місцевого самоврядування.

Іншими словами, принцип субсидіарності передбачає, що рішення у державі приймаються на нижньому рівні, а верхні ланки управління втручаються у будь-які дії тільки в тому разі, якщо вони будуть ефективнішими за відповідні дії нижніх ланок. Так, французький спеціаліст з проблем організації управлінської діяльності Б. Гурне вказує, що здійснення основних управлінських функцій, які раніше входили виключно до монополії держави, сьогодні доручено спільнотам,

що проживають на відповідних територіях, органи яких обираються населенням. Ці спільноти одночасно наділені правами, які дозволяють їм братися за реалізацію таких функцій, наприклад, правом збирати податки і відповідною владою в умовах її здійснення в рамках діючого законодавства.

Здійснення значної частини функцій, спрямованих на задоволення потреб та інтересів людей і їх об'єднань має покладатися саме на найбільш близькі до громадян органи місцевого самоврядування. Вони у визначених законом межах, мають повну свободу дій для здійснення владних ініціатив з будь-якого питання, що не виключене з їхньої компетенції й не віднесене до компетенції іншого органу влади. До компетенції органів місцевого самоврядування відносяться, наприклад, місцеві податки й збори, питання розвитку місцевої економіки, комунальні служби, муніципальна поліція, дитячі садочки, школи, лікарні тощо. Фактично місцеве самоврядування охоплює практично всі питання життєзабезпечення громади.

Важливою складовою децентралізації є забезпечення фінансової самостійності, тобто права муніципалітетів на власні доходи. Наприклад, в Швейцарії комуни отримують близько 1/3 від загальних державних доходів та несуть близько 1/3 державних витрат – це сприяє високому рівню фінансової автономії. Комуни можуть збирати власні податки (зокрема податок на прибуток) та призначати податкові ставки, збирати внески та отримувати кантональні гранти. Кантон наділяє комуни правом власності на деякі природні ресурси (наприклад, на воду та ліси). Кантони мають систему фінансової еквалізації («вирівнювання») для підтримки бідніших комун. Більшу частину доходів комун складають податки (близько 50%). Близько 25% з державних доходів складають внески, 25% надходять з інших джерел. Податкові повноваження та вільний розподіл витрат сприяють розвитку муніципалітетів. Місцеві владні органи у Швейцарії мають найвище в Європі співвідношення власних прибутків та видатків, що надходять з вищих рівнів. Разом з тим, відсоток державних витрат, який дорівнює 30%, є низьким у порівнянні з іншими європейськими країнами (у Данії він складає 75%).

Відповідно до декларованої концепції місцевого самоврядування, органам місцевого самоврядування і місцевим громадам надається значна фінансова автономія. Так, місцеві бюджети громад отримують 5% акцизного податку, 60% податку на доходи від фізичних осіб, 100% податку на прибуток підприємств комунальних форм власності, 100% єдиного податку, 25% екологічного податку, 1,5% від обсягу продажів продукції, 90% коштів від продажу земель несільськогосподарського призначення та інші доходи.

У той же час держава вилучає у найбільш забезпечених муніципалітетів частину коштів із метою їхнього перерозподілу на користь менш економічно розвинутих муніципалітетів.

Децентралізація означає, що в рамках централізованої держави створюються самостійні одиниці як носії місцевого самоврядування, а саме регіони, райони та громади. Найважливішими необхідними складовими ефективності децентралізації є забезпеченість достатнього рівня адміністративної самостійності місцевих муніципалітетів, ефективна система взаємодії місцевих органів влади й громадськості із центральною владою й адекватна фінансово-бюджетна децентралізація, фінансове забезпечення місцевих бюджетів.

Також слід зазначити, що сама держава незалежно від досягнутого нею соціально-економічного рівня розвитку без участі громадськості не може оптимально задовольняти різноманітні потреби сучасної людини. Іншими словами, держава не в змозі брати на себе весь тягар суспільного розвитку громадян. Тому важливим елементом ефективного способу управління є його децентралізація, яка полягає в передачі прав на прийняття рішень не представниками центральної влади на місцевому рівні, а органами, які не знаходяться в ієрархічному підпорядкуванні центральним органам влади.

Також децентралізація допускає контроль та втручання вищого рівня управління в діяльність нижчого, якщо дії останнього впливають на інтереси сусідніх територій. Крім того, таке втручання може бути обумовлене необхідністю збереження рівності умов життя на території всієї держави й дотримання принципу правової або економічної єдності. Державний контроль сприяє забезпеченню ефективності місцевого управління, стандартизації послуг, що надаються місцевою владою, захищає громадян від зловживання владою з боку місцевих органів.

Слід зауважити, що за певних обставин децентралізація може містити ризики і небезпеки, а саме: ризик реалізації одиничних амбіцій, загроза монолітності політики держави у відповідних сферах, дезінтеграція діяльності публічної адміністрації щодо надання публічних послуг та прийняття управлінських рішень, загроза впливу на прийняття рішень неналежної кваліфікації посадовців, оскільки свобода прийняття ними рішень є досить великою.

Отже, можна підсумувати, що місцеве самоврядування є однією з фундаментальних засад сучасної демократичної системи управління, втіленням влади народу у специфічній формі і на відповідному рівні. Сьогодні децентралізація необхідна для формування ефективної влади, досягнення належного рівня якості життя її громадян, має бути спрямована на розв'язання політико-правових проблем місцевого самоврядування за рахунок розширення повноважень та фінансових можливостей територіальних громад.

**Список використаних джерел:**

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» / [Електронний ресурс] <http://www.minregion.gov.ua/koncepciya-reformuvannya-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoyi-organizaciyi-vladi-v-ukrayini-333230/rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-01-04-2014-r--n-333-r-pro-shvalennya-koncepciyi-reformuvannya-miscevogo-samovry-669451/>
2. Демократизація державної влади і місцевого самоврядування на принципі субсидіарності: досвід Німеччини / [Євтушенко О. Н.]; наукові праці / Том 93 / Вип. 80. – С. 80.
3. Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки // [Ткачук П. А.] / Випуск 48. – С. 245.
4. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол.: Ю. Г. Барабаш та ін. – Х. : Право, 2014. – Вип. 28. – 156 с.
5. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. – К., Москаленко О. М., 2012. – 212 с.
6. Матвієнко А. Місцеве самоврядування як ключовий суб'єкт децентралізації влади / [Електронний ресурс]. <http://www.viche.info/journal/959/>.
7. Скрипнюк О.В. Децентралізація влади як фактор забезпечення стабільності конституційного ладу: питання теорії і практики [Електронний ресурс] // [www.ccu.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid...?id=251115](http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid...?id=251115)
8. Урядовий портал практики [Електронний ресурс] // [http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art\\_id=247923326&cat\\_id=244277212](http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247923326&cat_id=244277212)

# КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

**Средницька І.Ю.**

*аспірант,*

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

## **РЕАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА ЗАКОНОДАВЧУ ІНІЦІАТИВУ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПОЛЬЩІ**

Безпосередня демократія не була відома Польщі в період до Другої світової війни, так як для цього не було належних умов для її реалізації. Нині широке поширення інструментів прямої участі громадян у прийнятті політичних рішень є важливою частиною становлення демократичної системи та основою політичної самосвідомості громадян Польщі.

У 1997 році вперше в історії Польщі громадяни отримали право на звернення до парламенту з власним законопроектом. Це право гарантується ст. 118 Конституції, яка була прийнята Національними зборами, а потім затверджена виборчим корпусом на референдумі, що завершив етап кардинальної реформи конституційних інститутів, який тривав з 1989 року. Власне тому народ був включений до суб'єктів законодавчої ініціативи, який бере участь у законодавчому процесі на правах ініціатора поряд з іншими органами державної влади Польщі.

Порядок проведення народної законодавчої ініціативи в Польщі детально розкритий в Законі від 24 червня 1999 року «Про порядок здійснення законодавчої ініціативи громадян», в якому вказано, що пропозиції, внесені громадянами до парламенту мають форму «сформульованої ініціативи» [1]. Це означає, що громадяни повинні підготувати повний текст законопроекту з усіма необхідними елементами, вказаними в Законі про ініціативу та Регламенті Сейму. Згідно з польським законодавством, законодавча ініціатива громадян не поширюється на бюджетні питання та порядок внесення змін до Конституції. Ще одне обмеження випливає зі статті 112 Конституції, яка встановлює принцип автономії парламенту, відповідно до якого внутрішня організація та проведення роботи визначає Регламент, прийнятий Сеймом. Таким чином, жоден з цих питань не може бути предметом законодавчої ініціативи громадян.

Порядок здійснення народної законодавчої ініціативи може бути розділений на певні етапи: 1) створення комітету законодавчої ініціативи

і розробка проекту закону; 2) рішення спікера парламенту щодо створення комісії; 3) інформаційна кампанія та збір підписів на підтримку законопроекту; 4) подання законопроекту в парламент та участь представників ініціативного комітету в законодавчому процесі; 5) *можливість отримати судовий захист*.

Ініціативний комітет повинен бути сформований групою щонайменше 15 польських громадян, які мають виборче право і представити письмову заяву про вступ до комітету. Варто зауважити, що Закон не визначає максимальне число членів комітету. В обов'язковому порядку передбачаються посади представника комітету та його заступника, які діють від імені та за дорученням комітету. Комітет відповідає за всі дії, пов'язані з підготовкою законопроекту, його розповсюдження, просування кампанії, а також організацією збору підписів громадян на підтримку проекту.

В Польщі, народний ініціативний процес схожий до австрійської процедури, який складається з двох етапів збору підписів. Так, після збору 1000 підписів громадян, які підтримують проект, повноважний представник комітету повідомляє маршалу Сейму про створення комітету. Ці підписи є частиною необхідної кількості 100 000 підписів виборців, які підтримують законопроект. Комітет законодавчої ініціативи набуває статусу юридичної особи після прийняття маршалом Сейму рішення про створення комітету.

Законопроект повинен супроводжуватися пояснювальним доповненням, яке повинне включати в себе оцінку його соціальних, економічних і фінансових наслідків, презентацію джерел фінансування, вказівки на відмінності між діючим та пропонованим правовим механізмом, декларацію про відповідність народного законопроекту праву Європейського Союзу та пропозицію основних дій по втіленню законопроекту. У записці повинні бути також представлені результати проведення публічних зустрічей та консультацій (ч. 2 і 3 ст. 31 Регламенту Сейму). Відповідно до чинного законодавства держава не надає правового, технічного та фінансового забезпечення в підготовчому етапі розробки народної законодавчої ініціативи.

Остаточне рішення щодо правильності всіх необхідних документів приймає маршал Сейму протягом 14 днів. Ініціативному комітету у разі виявлення формальних помилок надаються два тижні для виправлення проблемних зауважень. Якщо маршал Сейму з моменту одержання документів не прийняв жодного рішення, то комітет, відповідно, може подати скаргу до адміністративного суду про визнання бездіяльності влади відповідно до положень Закону про адміністративне судочинство.

Наступним етапом являється проведення агітаційної кампанії за рахунок ініціативного комітету відповідно до положень виборчого кодексу. Закон надає три місяця для збору 100 тисяч підписів. Це

приблизно 0,3% від загального числа зареєстрованих виборців. Вказаний Законом строк для збору необхідної кількості підписів, вважається, слід збільшити: він повинен бути як мінімум піврічним.

Підписи повинні бути зібрані в спеціально відведених місцях, в яких громадяни матимуть можливість ознайомитися з виборчою програмою ініціативи. Виборче право не поширюється на іноземців, навіть якщо вони є громадянами іншої держави-члена Європейського Союзу та проживають на території Республіки Польща. Важливо також відзначити, що примус особи або спонукання її проти своєї волі підписати законопроект являється підставою для кримінальної відповідальності. Закон не встановлює будь-яких обмежень щодо агітаційних працівників, які проводять збір підписів. Так, вони можуть працювати на платній основі або як волонтери. Крім цього, організатори народної ініціативи повинні документувати свої витрати та публікувати фінансові звіти про свою діяльність в обов'язковому порядку.

Після завершення трьохмісячного збору підписів, законопроект, представлений в письмовій формі направляється до маршала Сейму, який проводить перевірку щодо достовірності підписів на підтримку ініціативи та направляє його в парламент на перше читання, про що інформує ініціативний комітет. Варто зауважити, що маршал Сейму повинен відмовити народному законопроекту, якщо в результаті перевірки підписів (проведеної в тритижневий термін) виявиться, що число дійсних підписів менше необхідної кількості. В такому разі представник комітету після отримання рішення і обґрунтувань маршала Сейму в двотижневий термін має право подати скаргу до Верховного суду Польщі.

Відповідно до Закону про ініціативу перше читання народного законопроекту має бути проведено протягом тримісячного строку з дня фактичного подання законопроекту маршалу Сейму або отримання рішення Верховного суду про визнання правильної кількості підписів на підтримку проекту. Проте, варто зазначити, що народний законопроект не розглядається в якості «термінового законопроекту». Тому у парламенті може затягнутися процес розгляду законопроекту та прийняття щодо нього рішення.

Варто зазначити, що в Законі про ініціативу лише частково передбачається участь представника ініціативного комітету у парламентській законодавчій процедурі, відтак в ініціативному комітеті немає можливості впливати на заключний етап законодавчого процесу. Тому, вважається, що, слід внести поправки до Регламенту Сейму та детальніше врегулювати присутність представника комітету на засіданнях палат та комісій, а також обсягу його прав і обов'язків, а саме надати право слова в Сеймі та Сенаті, внесення клопотань, поправок та

забезпечення можливості відкликання законопроекту до завершення другого читання.

На жаль, дуже часто народні законопроекти не перетворюються в конкретні закони. Вони відхиляються представницькими органами у разі присутності в законопроекті помилок, наприклад: суперечність з існуючими законами, неясні способи фінансового забезпечення законопроекту або, нарешті, невдалі формулювання. Якщо ж депутати пропонують поправки до законопроекту, то вони тим самим ризикують викликати невдоволення з боку опозиції тим, що прийнятий закон помітно відрізняється від змісту законопроекту, поданого шляхом народної ініціативи [3, с. 34].

Певного результату народна законодавча ініціатива досягла на практиці. Так, з 1999 року було ініційовано майже 105 народних ініціатив, 81 досягли стадії збору підписів, 38 зібрали 100 000 підписів. Всього були прийнято 8 народних законопроектів, які зазнали певних змін представницьким органом. Народні законодавчі ініціативи стосуються, в першу чергу, таких питань, як поліпшення програми підготовки вчителів країни, заборона пропаганди насильства в засобах масової інформації, зміцнення законів про охорону навколишнього середовища та державних пенсій [2, р. 51].

Відзначимо, що громадянське суспільство Польщі з різних причин не так активно користується даним правом в силу численних причин: недовіра до влади з боку суспільства, дезінформованість та правова необізнаність громадян з власними правами та правовими нормами, неволодіння прийомами юридичної техніки й інші причини. Тому необхідно створити сприятливі умови для активізації участі громадян в процесі прийняття важливих політичних рішень, що повинні забезпечуватися надійною системою їхніх гарантій. Ці фактори, безумовно, повинні бути взяті до уваги іншими посткомуністичними країнами, які прагнуть європейського майбутнього.

#### **Список використаних джерел:**

1. Ustawa z dnia 24 czerwca 1999 r. o wykonywaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – № 62, Poz. 688.
2. Bednarz H. The development of direct democracy mechanisms in Poland / H. Bednarz. – University of Zurich, 2013. – 62 p.
3. Грабовская С. Непосредственная демократия в Польше / С. Грабовская // Сравнительное конституционное обозрение. – 2008. – № 3. – С. 27-42.

**Скробач С.Л.**

*студентка,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

## **РЕФЕРЕНДНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Референдум – форма безпосередньої демократії, що відображає рівень народовладдя та ступінь розвиненості громадянського суспільства в державі. Саме всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року засвідчив волю українців жити у незалежній державі. Тому значення референдумів важко переоцінити.

Провести ж сам референдум просто неможливо без чіткої регламентації процедури – як його призначити чи проголосити, як організувати голосування, хто голосуватиме, хто підраховуватиме голоси, що робити з результатами? Відповіді на всі ці запитання об'єднується в межах субінституту референдного процесу. Тому від якості закріпленого в законодавстві порядку проведення залежить можливість та ефективність проведення референдумів.

Оскільки ЗУ «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» 1991 року [2] приймався ще до прийняття Конституції України, ряд його положень були застарілими і не відповідали суспільному розвитку, а тому потребували оновлення. Це можна підтвердити тим, що після референдуму 1991 року проводився лише 1 референдум 16 квітня 2000 року, і його результати так і не втілили у життя. Тому у 2012 році прийнято Закон України «Про всеукраїнський референдум» [1], який до цього часу викликає жваві дискусії.

Отож згідно із новим Законом України «Про всеукраїнський референдум» референдний процес включає такі стадії, як: призначення (проголошення) всеукраїнського референдуму; організацію та проведення всеукраїнського референдуму, що включає складання списків учасників, агітацію; голосування та встановлення результатів референдуму; офіційне оголошення та оприлюднення результатів всеукраїнського референдуму; оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосується процесу референдуму; втілення результатів референдуму (наприклад, набрання чинності Законом, схваленим на референдумі; набрання чинності Закону про внесення змін до Конституції України).

Спосіб призначення (проголошення) референдуму залежить від предмету такого референдуму: так, ратифікаційний референдум (щодо зміни території України за міжнародним договором) призначається Верховною Радою, конституційний референдум щодо внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України і референдум за народною

ініціативою (законодавчий, загальний) призначається Президентом України [1].

Цікавим є положення про те, що «шляхом всеукраїнського референдуму за народною ініціативою Український народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може реалізувати своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України (установчу владу)» (ст. 15 ЗУ «Про всеукраїнський референдум» [1]). Як би гарно не звучали такі слова, вони не сприяють розвитку демократії в країні, а навпаки стають засобом прийняття авторитарних рішень. Історія знає немало прикладів, коли за результатами референдумів приймалися рішення реакційного характеру; правлячі кола завжди мають можливість впливати на свідомість учасників референдуму [6, с. 64], згадати лише референдуми 1933 року щодо виходу з Ліги Націй і 1938 року щодо приєднання Судетської області у Німеччині. Тим більше такий спосіб зміни Конституції України не передбачений самою Конституцією [3], яка має вищу юридичну силу, ніж прийнятий закон. Тому варто виключити ці положення із закону.

Деякі зауваження є і щодо законодавчого референдуму: так, якщо питанням референдуму є скасування певного закону, то за результатами такого референдуму закон може втратити силу, тоді за допомогою чого регулюватимуть коло правовідносин, на які поширювалась сфера дії закону? [4] В такому випадку було б добре у ЗУ «Про Всеукраїнський референдум» чи у питанні, що виноситься на референдум, передбачити терміни прийняття нового закону і скасовувати чинність попереднього з прийняттям нового.

Законодавчий референдум за народною ініціативою викликає ще одне запитання: у ст. 15 Закону записано, що «через всеукраїнський референдум за народною ініціативою Український народ може приймати закони України» [1]. Тобто виходить, що зібрались на збори 18-20-тирічні громадяни України, написали законопроект, утворили ініціативну групу, зібрали підписи і винесли такий законопроект на референдум? А для чого ж тоді в Україні Верховна Рада? І для чого ж тоді положення про те, що право законодавчої ініціативи мають громадяни, якими виповнився 21 рік? [4] Варто було б змінити ч. 4 ст. 15 Закону і закріпити положення про те, що на референдум може виноситься питання про прийняття закону на основі законопроекту, що розглядався у парламенті України.

Щодо організації та проведення референдуму, то, в принципі детально врегульовано питання встановлення дільниць та округів, формування списків учасників, інформування учасників референдуму про час та місце його проведення, питання агітації, матеріально-технічного забезпечення. Проте, і ці статті закону потребують

доопрацювання, якщо для нормального функціонування закону має якесь значення законодавча техніка [3]. Наприклад, у законі вживають формулювання «ініціативна група із всеукраїнського референдуму», «ініціативна група всеукраїнського референдуму», «ініціативна група із проведення всеукраїнського референдуму». У всіх подібних випадках потрібно вибирати одне словосполучення, яке буде вживатись у законі.

Неоднозначним є ставлення науковців щодо формування окружних і дільничних комісій референдуму, адже їх склад залежить в принципі лише від місцевих органів влади: окружні комісії референдуму утворюються Центральною виборчою комісією за поданням Голови ВР АРК, голів обласних рад, м. Києва та м. Севастополя; дільничні – окружними виконавчих комітетів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, а у разі відсутності таких органів – за пропозицією відповідно сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах рад або посадових осіб [1]. Такий спосіб формування комісій можна вважати демократичним лише за умови, що місцева влада дійсно захищає інтереси народу, а не прагне догодити центральній владі [3].

Щодо голосування і встановлення результатів референдуму також є зауваження: закон передбачає лише визнання голосування референдуму недійсним на дільниці, а якщо під час проведення референдуму відбулись суттєві порушення, які можуть впливати на об'єктивність результатів в цілому, то що робити в такому випадку? Варто було б все ж закріпити положення, яке містилось у ЗУ «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» щодо визнання референдуму таким, що не відбувся через грубі порушення закону та призначення повторного референдуму [2].

Потрібно також зазначити, що всі попередньо розглянуті питання стосуються лише всеукраїнського референдуму, і хоча Конституція України передбачає проведення місцевих референдумів, порядок їх проведення законодавчо не врегульований. Взагалі на референдум повинні виноситись питання, які безпосередньо стосуються повсякденного життя людей. Так, наприклад, у м. Единбург, що знаходиться у Великобританії, у 2005 році проводився референдум щодо необхідності введення плати з мотоциклістів при в'їзді у місто в певні години дня (74% – проти, явка – 62%) [5, с. 163]. Отож починати впроваджувати таку форму безпосередньої демократії як референдум у життя громадянського суспільства необхідно з місць, а для цього перш за все необхідно прийняти ЗУ «Про місцеві референдуми».

Отже, з одного боку, референдум дає можливість громадянам прийняти рішення з тих питань, які не може узгодити влада, також дає можливість вплинути на окремі аспекти діяльності органів влади та змінити їх, але, з іншого боку, референдум може бути засобом прийняття авторитарних рішень. Тому закон повинен бути викладений таким

чином, щоб референдум не протиставлявся представницькій демократії, а навпаки, сприяв парламенту у здійсненні його функцій. І ще потрібно зважити на те, що, якщо ми хочемо дійсно використовувати референдум для вирішення важливих питань і прагнемо, щоб це був демократичний і правовий інститут, то потрібно починати з малого – і в першу чергу вирішувати за допомогою референдумів питання місцевого значення.

#### **Список використаних джерел:**

1. Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 06.11.2012 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>
2. Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 03.07.1991 // Відомості Верховної Ради УРСР . – 1991. – №33. – Ст. 443. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1286-12> (втратив чинність).
3. Ковальський В., Тимошук О. Шаповал Володимир: «Той, хто сьогодні ініціюватиме загальнонаціональний референдум, діятиме як політичний провокатор»// Юридичний вісник України. – 2013. – №9. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://smi.liga.net/articles/2013-03-05/8547893volodimir\\_shapoval\\_toy\\_khto\\_sogodn\\_n\\_ts\\_yuvatime\\_zagalnonats\\_onalnyi\\_refere ndum\\_d\\_yatime\\_yak\\_pol\\_tich.htm](http://smi.liga.net/articles/2013-03-05/8547893volodimir_shapoval_toy_khto_sogodn_n_ts_yuvatime_zagalnonats_onalnyi_refere ndum_d_yatime_yak_pol_tich.htm)
4. Коментар О. Мороза (до Закону України «Про всеукраїнський референдум») [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://politiko.ua/groups/talk\\_topic?id=2859](http://politiko.ua/groups/talk_topic?id=2859)
5. Референдуми в Європейському Союзі / О.Д. Чебаненко, О.Ю. Гришук, Н.В. Колодяжна, А. Євгенєва; За ред. Д.С. Ковриженка. – К.: ФАДА, ЛТД, 2007. – 186 с. – Бібліогр.: с. 179–185.
6. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. – Артек, Вища шк., 1997. – 264 с.

## ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

**Корж Ю.С.**

*студентка,*

*Науковий керівник: Анісімова Г.В.*

*кандидат юридичних наук, доцент,*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

### **ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ ВІДХОДАМИ**

Забруднення навколишнього середовища радіоактивними відходами є однією з найбільш актуальних глобальних проблем. За даними Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) станом на кінець 2014 р. у світі використовувалось 438 ядерних реакторів, а енергетичні потреби країн щороку зростають [6, с. 1]. Стрімке збільшення забруднення навколишнього природного середовища пов'язано з швидким розвитком науково-технічного прогресу та виробництва. В таких умовах захист довкілля, життя і здоров'я людини є комплексним завданням, що стоїть перед людством. На сьогодні практика захисту екологічних прав, забезпечення екологічної безпеки і підтримання планетарної екологічної рівноваги сформувалась навіть у Європейському суді з прав людини [8, с. 72].

Радіоактивні відходи (РАВ) – матеріальні об'єкти та субстанції, активність радіонуклідів або радіоактивне забруднення яких перевищує межі, встановлені діючими нормами, за умови, що використання цих об'єктів та субстанцій не передбачається [1]. Основними виробниками РАВ є атомні електростанції, але вони далеко не єдині. Радіоактивні відходи утворюються на всіх стадіях ядерно-паливного циклу – від видобутку уранової руди, вилучення із неї урану, процесів переробки уранової сировини в готове ядерне паливо до використання його в ядерних реакторах, хімічної генерації відпрацьованого палива, а також безпечного захоронення. РАВ також утворюються від військового, медичного використання атома та на промислових підприємствах [7, с. 73]. Особлива властивість РАВ полягає в тому, що вони є небезпечними протягом сотень чи навіть тисяч років.

Метою радіаційної безпеки є захист людини і навколишнього природного середовища від неприпустимого впливу іонізуючого випромінювання у період, під час якого радіоактивні відходи несуть в собі потенційну загрозу. Поняття поведження з радіоактивними

відходами охоплює оперування, обробку, кондиціонування, перевезення, зберігання чи захоронення радіоактивних відходів.

На сьогодні актуалізується міжнародно-правове регулювання у сфері поводження з РАВ. Основним міжнародно-правовим документом з питань поводження з радіоактивними відходами є Об'єднана конвенція про безпеку поводження з відпрацьованим ядерним паливом та про безпеку поводження з радіоактивними відходами ООН від 05.09.1997 р., яка визначає мінімальний стандарт прав і обов'язків держав у сфері поводження з радіоактивними відходами, норми щодо створення відповідних правових, регулятивних заходів щодо безпеки поводження з РАВ, умови їх транскордонного перевезення. Більш того, було досягнуто прогресу у створенні інфраструктури поводження з радіоактивними відходами в рамках чотирьох великомасштабних проектів у зоні відчуження (ЧАЕС) завдяки Угоді про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2011 р., яка має на меті підвищити рівень безпеки та рентабельності поводження з усіма видами радіоактивних відходів в Україні.

Значний вплив на забезпечення радіаційної безпеки здійснює Загальнодержавна цільова екологічна програма поводження з радіоактивними відходами [3], метою якої є реалізація державної політики у сфері поводження з радіоактивними відходами, спрямованої на захист довкілля, життя і здоров'я населення від дії іонізуючого випромінювання. Фінансування зазначеної програми здійснюється за рахунок коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами, який формується шляхом надходжень від екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Варто зазначити, що на всі види виробничої діяльності, а також на всі ситуації втручання, в умовах яких відбувається чи може відбуватися опромінення людини на виробництві та/або в побуті будь-якими джерелами природного та/або штучного походження поширюється дія Основних санітарних правил забезпечення радіаційної безпеки [4]. Ці правила визначають джерела іонізуючого випромінювання та встановлюються загальні вимоги до обмеження доз опромінення осіб у виробничих умовах. Також вони містять класифікації радіоактивних відходів за різними критеріями. Однак, на сьогодні, було б доречним запровадити більш новітню класифікацію РАВ, спираючись на вже розроблену МАГАТЕ у 2014 р. [8], яка може стати важливим фундаментом сучасної стратегії поводження з радіоактивними відходами в Україні.

Державному регулюванню безпеки у сфері поводження з радіоактивними відходами підлягають такі види діяльності: ведення державного обліку радіоактивних відходів, Державного кадастру сховищ РАВ, місць захоронення і тимчасового зберігання, проектно-пошукові роботи з вибору майданчиків для розміщення об'єктів, призначених для поводження з РАВ, введення в експлуатацію, експлуатація, зняття з експлуатації об'єктів, призначених для поводження з РАВ, закриття сховищ для захоронення, перевезення та складування РАВ [5, с. 204].

Необхідно підкреслити, що з метою уникнення неконтрольованого накопичення РАВ, а також забезпечення ефективного та оперативного контролю за місцезнаходженням і переміщенням РАВ, умовами захоронення ведеться Державний облік радіоактивних відходів, який включає ведення Державного реєстру радіоактивних відходів і Державного кадастру сховищ радіоактивних відходів та переліку місць їх тимчасового зберігання [2].

Під час зберігання або захоронення радіоактивних відходів забезпечується надійність ізоляції іонізуючого випромінювання від навколишнього природного середовища системою природних та штучних інженерних бар'єрів. Крім того, протягом усього часу їх зберігання чи захоронення регулярно здійснюється контроль за радіаційною обстановкою у сховищах радіоактивних відходів. Така єдина система організаційних та технічних заходів, спрямованих на запобігання доступу до радіоактивних відходів та їх використання забезпечує фізичний захист під час поводження з ними.

Нові можливості у сфері охорони довкілля відкриває імплементація в національне правове поле Директив ЄС щодо поводження з відходами. Директива 2008/98/ЄС Європейського парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування окремих Директив встановлює ієрархію пріоритетів щодо поводження з відходами, а саме: запобігання утворенню, підготовка до повторного використання, рециклінг, енергетичне відновлення (або інша утилізація) та захоронення. Крім того, створення та ведення публічних реєстрів суб'єктів підприємницької діяльності у сфері поводження з відходами – операторів їх утилізації та видалення, дилерів, посередників та перевізників сприятиме розширенню можливостей контролю з боку громадськості.

Таким чином, забезпечення радіаційної безпеки під час поводження з радіоактивними відходами є ключовим завданням нашої країни, а імплементація положень нормативно-правових актів ЄС і використання стандартів МАГАТЕ дасть змогу удосконалити державну політику у цій сфері та мінімізувати обсяги радіоактивних відходів.

**Список використаних джерел:**

1. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку [Текст]: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1995. – № 12. – Ст. 81.
2. Про поводження з радіоактивними відходами [Текст]: Закон України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1995. – № 27. – Ст. 197.
3. Про Загальнодержавну цільову екологічну програму поводження з радіоактивними відходами [Текст]: Закон України від 17.09.2008 р. № 516-VI // Відом. Верх. Ради України. – 2009. – № 5. – Ст. 8.
4. Про затвердження державних санітарних правил «Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України» [Текст]: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2005 р. № 54 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 23. – Ст. 197.
5. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні [Текст] : навч. посіб. / А.П. Гетьман [та ін.] ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х. : Право, 2012. – 296 с.
6. Annual Report for 2014 / International Atomic Energy Agency. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iaea.org/publications/reports/annual-report-2014>
7. Зуєв В. А. Правовий аналіз прав громадян у сфері поводження з відходами в контексті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і діяльності Європейського суду з прав людини щодо її реалізації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup\\_2013\\_2\\_11.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup_2013_2_11.pdf)
8. IAEA Safety Standards. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www-ns.iaea.org/standards/>

**Поклонська О.Ю.**

*здобувач,*

*Науковий керівник: Підмурна Н.А.*

*викладач,*

*Дніпропетровський університет внутрішніх справ*

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ  
ЗА ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Відповідно до ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Але не дивлячись на те, що дана норма закріплена на конституційному рівні, зустрічається недотримання законодавства, що в свою чергу, тягне за собою притягнення до юридичної відповідальності.

Тому на сьогоднішній день питання земельних відносин, забезпечення законності та правопорядку в даній галузі є досить актуальним.

Слід зазначити, що юридична відповідальність взаємопов'язана з державою, нормами права, обов'язками та протиправними діями осіб. Держава безпосередньо покладає юридичну відповідальність на суб'єктів права незалежно від їх волі чи бажання, тому дана відповідальність має примусовий характер.

Питанням юридичної відповідальності, зокрема її підставам, науковцями завжди приділялась належна увага. Вагомий внесок у розробку теоретичних та практичних питань як в галузі загальної теорії права, так і галузевих наук з проблем юридичної відповідальності зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені як С. Алексєєв, В. Андрейцев, Г. Балюк, С. Братусь, О. Колбасов, М. Краснов, С. Кравченко, В. Мунтян, В. Носік, В. Петров, Б. Розовський, Н. Титова, Ю. Шемчушенко та ін. [5, с. 92].

Земельні правопорушення – це винна, протиправна дія чи бездіяльність, що суперечить правовим нормам раціонального використання земельних ресурсів, перешкоджає здійсненню прав і законних інтересів власників землі та землекористувачів, порушує встановлений державою порядок управління земельним фондом як національним багатством нашої країни [6, с. 417].

Суб'єктами земельних правопорушень можуть бути як окремі громадяни, посадові особи, так і працівники підприємств, установ, організацій. А об'єктами земельних правопорушень можуть бути порушення права державної, колективної та приватної власності на землю, існуючий порядок землекористування й охорони земель, права й інтереси окремих громадян, підприємств, установ, організацій [6, с. 415].

Земельне правопорушення є підставою притягнення суб'єкта правопорушення до відповідальності.

Відповідно до ст. 211 Земельного кодексу України громадяни та юридичні особи за порушення земельного законодавства несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність [2].

Цивільно-правова відповідальність – це форма державного примусу, що полягає у стягненні на користь потерпілого майнових санкцій і накладенні на правопорушника невігідних майнових наслідків, спрямованих на відновлення порушеної сфери майнових відносин [6, с. 430]. Земельні відносини регулюються Главою 27 ЦК України, зокрема ст. 373-377 [8].

Адміністративно-правова відповідальність за порушення земельного законодавства застосовується у випадках, коли діями або бездіяльністю особи порушені адміністративно-правові норми, що регулюють земельні відносини; у результаті порушення вимог норм адміністративного права власнику землі чи землекористувачу завданий такий збиток, що не

передбачає кримінальної відповідальності; землеробу не завдано збитків порушенням адміністративно-правових норм, але склалась реальна загроза заподіяння такого збитку [6, с. 419]. Інститут земельних відносин регулюється главою 7 КУпАП, зокрема ст. 52-54 [3].

Кримінально-правова відповідальність за порушення земельного законодавства виявляється в кримінальному переслідуванні злочинних порушень земельного законодавства. Основним критерієм, що відрізняє кримінальне від інших правопорушень, є неоднаковий характер їх суспільної небезпеки. Кримінальне правопорушення особливо небезпечне для суспільства, а тому потрібні спеціальні державні примусові заходи.

Кримінальна відповідальність реалізується в суворо встановлених процесуальних формах, спрямованих на швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правил застосування закону з тим, щоб кожен, хто вчинив злочин, поніс справедливе покарання, а невинний не був би притягнутий до кримінальної відповідальності [9, с. 13]. Відповідальність у сфері земельних відносин регулюються Розділом VIII КК України (ст. 239, 239-1, 239-2, 254) [4].

Слід зазначити, що хоча ст. 211 Земельного кодексу України й не охоплює дисциплінарної відповідальності, але відповідно до Кодексу законів про працю України, вона може застосовуватись за порушення земельного законодавства, але лише до працівників, на яких було покладено трудовий обов'язок щодо дотримання земельно-правових норм.

Дисциплінарна відповідальність являє собою застосування до учасників трудових відносин підприємств і їх посадових осіб, винних у здійсненні дисциплінарних проступків, заходів особистого впливу морального характеру у вигляді накладення дисциплінарних стянень [6, с. 436].

Щодо підстав, на яких громадяни та юридичні особи можуть притягуватись до юридичної відповідальності, то вони містяться у ст. 211 Земельного кодексу України. Зокрема, це укладення угод з порушенням земельного законодавства; самовільне зайняття земельних ділянок; псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами; розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель; невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням; знищення межових знаків; приховування від обліку і реєстрації та перекручення даних про стан земель, розміри та кількість земельних ділянок; непроведення рекультивациі порушених земель та ін [2]. Перелік цих підстав не є вичерпним, так як законодавством може бути передбачено й інші

підстави притягнення до відповідальності за порушення земельного законодавства.

Таким чином, порушення, за які особу може бути притягнуто до відповідальності є досить різними за характером і спрямованістю, кожному з них притаманна певна специфіка. Притягнення до відповідальності за кожне окреме правопорушення характеризується певними особливостями й специфічними правовими наслідками. Разом із тим існують і порушення земельного законодавства, яким притаманні не лише відмінні, а й тотожні риси. Це зумовлює складнощі та затруднення у практиці правозастосування та проблеми щодо відмежування схожих між собою порушень земельного законодавства. Йдеться, зокрема, про самовільне зайняття земельних ділянок та порушення строків повернення тимчасово займаних земель [7, с. 1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» самовільне зайняття земельної ділянки – це будь-які дії, які свідчать про фактичне використання земельної ділянки за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування (оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної ділянки, за винятком дій, які відповідно до закону є правомірними [1].

Слід зазначити, що окремі автори самовільне зайняття земельних ділянок відносять до підстав настання спеціальної (земельно-правової) відповідальності. Зокрема, цю думку підтримують такі вчені: Б. Єфросеєв, І. Панкратов та ін.

Наявність та настання спеціальної земельно-правової відповідальності за правопорушення обґрунтовується наступним: по-перше, земля як об'єкт природи має специфіку, відмінну від інших об'єктів матеріальної світу, тому застосування загальної цивільно-правової відповідальності недостатньо для належного правового забезпечення її режиму; по-друге, основна мета спеціальних заходів відповідальності має, насамперед, не каральний характер, а відновлювальний; і по-третє, відповідальність виражається не стільки в застосуванні несприятливих матеріальних наслідків, а скільки у відшкодуванні витрат, завданих на час незаконного користування ними [6, с. 439].

Слід зазначити, що деякі порушення досить складно відмежувати один від одного. Зокрема, серед порушень земельного законодавства, які включені до переліку ст. 211 ЗК України, самотійне місце займає порушення строків повернення тимчасово займаних земель (п. «д» ч. 1 ст. 211 ЗК). Це порушення ззовні схоже із самовільним зайняттям земельної ділянки. Водночас воно характеризується такими рисами, які

дозволяють відмежувати його від самовільного зайняття земельних ділянок [7, с. 3].

У даному випадку, спільною рисою є те, що дані правопорушення перешкоджають власнику або користувачу земельної ділянки безпосередньо використовувати земельні ділянки. До відмінних рис, які характеризують наведені земельні правопорушення, відноситься насамперед суб'єктний склад. Так, суб'єктом порушення строків повернення тимчасово займаних земель може бути лише особа, яка отримала земельну ділянку (а точніше – дозвіл на використання земельної ділянки) для проведення розвідувальних робіт з дотриманням вимог, закріплених ст. 97 ЗК України. Суб'єктом же самовільного зайняття земельних ділянок може виступати будь-яка фізична чи юридична особа, яка без законних підстав заволоділа чужою земельною ділянкою [7, с. 5]. Відмінним є також порядок визначення розміру шкоди, заподіяного даними правопорушеннями.

Отже, відповідно до чинного земельного законодавства є чотири види юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері земельних відносин. А саме, кримінальна, цивільно-правова, адміністративна та дисциплінарна. Хоча деякі вчені стверджують і про наявність п'ятого виду – спеціальної (земельно-правової) відповідальності, до підстав настання якої відносять саме самовільне зайняття земельної ділянки. Щодо загальних підстав, за порушення яких осіб може бути притягнуто до відповідальності, то вичерпного переліку в законодавстві не міститься. Але при притягненні суб'єктів правопорушення до відповідальності потрібно правильно встановити вид та межі відповідальності за те чи інше порушення земельного законодавства, що має дуже велике значення.

#### **Список використаних джерел:**

1. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19.06 2003 р. № 963- IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003 – № 39. – Ст. 350.
2. Земельний кодекс України від 05.10.2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002 – № 3-4. – Ст. 27.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 02.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради України. – 1984 – № 51. – Ст. 1122.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
5. Оверковська Т. Земельне правопорушення як підстава юридичної відповідальності в галузі охорони земель від забруднення та псування / Т. Оверковська // Юридичні науки. – 2007. – 77-78 – С. 92-94.
6. Погрібний О.О. Земельне право України / О.О. Погрібний, І.І. Каракаша. – К.: Істина, 2003. – С. 414-439.

7. Сидоренко В.В. Відмежування самовільного зайняття земельної ділянки від інших порушень земельного законодавства / В.В. Сидоренко // Теорія і практика правознавства. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp\\_2013\\_2\\_38.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2013_2_38.pdf)

8. Цивільний кодекс України від 16.01. 2003 р. № 435–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

9. Шульга А.М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування / А.М. Шульга. – Х., 2004. – С. 13.

**Солдатенко А.Г.**

*студентка,*

*Науковий керівник: Підмурна Н.А.*

*викладач,*

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

## **ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЛЯМИ ВОДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ**

Використання земель водного фонду закріплено Конституцією України, ст. 13 якої гарантує кожному громадянину можливість користуватися природними об'єктами права власності народу, до яких відносять і землі водного фонду [1]. Більш детального відображення зазначені положення знайшли у Земельному, Водному кодексах України та інших нормативних актах.

Згідно з чинним законодавством, можливість використання земель водного фонду надається на праві власності і праві користування. Користування цими землями може бути постійним і на умовах оренди [8].

Існують певні обмеження права постійного користування землями водного фонду. Обмеження встановлюються як згідно форми власності юридичних осіб, так і цілей використання. Згідно із ч. 3 ст. 59 Земельного кодексу України (далі – ЗК), право постійного землекористування відповідними земельними ділянками надається тільки державним водогосподарським організаціям для догляду за водними об'єктами, прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів, гідротехнічними спорудами тощо; державним підприємствам для розміщення та догляду за державними об'єктами портової інфраструктури; державним рибогосподарським підприємствам, установам і організаціям для ведення аквакультури [2]. Інші суб'єкти земельних правовідносин отримують

земельні ділянки водного фонду лише на умовах оренди. Водний кодекс України (далі – ВК) закріплює це ж положення у ч. 2 ст. 85 [3].

Орендарями земельних ділянок водного фонду можуть бути громадяни України, іноземні юридичні і фізичні особи, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, релігійні організації, що зазначено у ч. 4 ст. 59 ЗК [2]. Користування водними об'єктами на умовах оренди регламентується ст. 51 ВК, яка надає перелік водних об'єктів, які заборонено надавати у користування за договором оренди для рибогосподарських потреб, визначає механізм передачі водних об'єктів в оренду і інші особливості правочину [3].

Науковці мають неоднозначний погляд на співвідношення положень про оренду земельних ділянок водного фонду, закріплених у ЗК та ВК. Згідно ч. 4 ст. 59 ЗКУ, законодавець передбачає можливість оренди «водойм», а положення ст. 51 ВКУ, регламентують відносини із надання в оренду «водних об'єктів». Таким чином, надання в оренду «водойм» за ЗКУ розуміється як надання в оренду земельних ділянок, у той же час, що мається на увазі під «орендою водойм» у ВКУ чітко не визначено: для спеціального водокористування орендар повинен отримати спеціальний дозвіл, і вочевидь, оренда водойми не передбачає права використання її дна [7].

Порядок використання земель водного фонду регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 13 травня 1996 р., відповідно до якої на користувачів цих земель покладаються певні права та обов'язки [6].

Перелік прав та обов'язків користувачів земель водного фонду залежить від встановленого правового режиму. Відповідно, користувачі, що експлуатують гідротехнічні та інші споруди водогосподарських систем, зобов'язані додержуватися встановлених режимів їх роботи та правил експлуатації, здійснювати насадження, вживати необхідних заходів по догляду і охороні споруд міжгосподарського значення.

Законодавство закріплює право загального землекористування. За загальним правилом, воно здійснюється без спеціальних дозволів, відповідно до ч. 2 ст. 38 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» [5]. Проте, щодо земель водного фонду ч. 5 ст. 59 ЗК передбачає такий виняток: «Використання земельних ділянок водного фонду для рибальства здійснюється за згодою їх власників або за погодженням із землекористувачами».

Законодавством України встановлено обмеження господарської діяльності на землях водного фонду. Застосування правового режиму обмеженої господарської діяльності передбачається щодо використання земельних ділянок земель водного фонду, зайнятих прибережними захисними смугами, водоохоронними зонами та іншими зонами і смугами. Ці обмеження класифікуються залежно від видів водних

об'єктів [8]. Так, ст. 61 ЗК України обмежує використання земельних ділянок прибережних захисних смуг уздовж річок, навколо водойм та на островах [2].

Законодавством забороняється діяльність, яка становить загрозу забруднення водних об'єктів. Окрім цього, заборонено використання самих земель для сільськогосподарського виробництва, а також для ведення садівництва й городництва, оскільки розорювання земель призводить до змін рельєфу басейну, зменшення природного рослинного світу, що може позначитися на водності водного об'єкта. Забороняється будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних і лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів і стоянок автомобілів [3].

Вищезазначені обмеження спрямовані на запобігання забрудненню і засміченню цих водних об'єктів, підтримку їх якісного стану для належного функціонування. Згідно зі ст. 90 ВК України територія прибережної захисної смуги входить у зону санітарної охорони моря і може використовуватися лише для будівництва санаторіїв та інших лікувально-оздоровчих закладів, з обов'язковим централізованим водопостачанням і каналізацією [3].

На території водоохоронних зон забороняється: використання стійких і сильнодіючих пестицидів; влаштування кладовищ, скотомогильників, звалищ, полів фільтрації і та ін. [3].

Суворі, проте необхідні обмеження господарської діяльності встановлено щодо використання зон санітарної охорони. Обмеження спрямовані на запобігання погіршенню якості води, що використовується для водопостачання населення, лікувальних і оздоровчих потреб суспільства [3]. Закону України «Про питну воду і питне водопостачання» від 10 січня 2002 р. забороняє розміщення, будівництво, введення в дію, експлуатацію та реконструкцію підприємств, споруд та інших об'єктів, на яких не забезпечено в повному обсязі додержання всіх вимог і виконання заходів, передбачених у відповідних [4].

Порушення встановлених обмежень господарської діяльності у перелічених випадках вважається правопорушенням і тягне за собою негативні для користувачів земельних ділянок земель водного фонду наслідків, у вигляді юридичної відповідальності. Стаття 110 Водного кодексу України передбачає відповідальність, яку несуть особи, винні в порушенні режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах і на землях водного фонду згідно з чинним законодавством [6].

Отже, регулювання права користування земельними ділянками водного фонду досить непогано законодавчо закріплене, проте не є досконалим і потребує уточнень. Законодавець дбає про збереження водних ресурсів України у належному стані, впроваджуючи низку

обмежень, які є на сьогодні необхідним інструментом регулювання земельних правовідносин.

**Список використаних джерел:**

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 3-4. – Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
4. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10.01.2002 № 2918-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 16. – Ст. 112.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
6. Про затвердження Порядку користування землями водного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.1996 № 502.
7. Мірошніченко А. – Правові форми використання земель водного фонду / А. Мірошніченко // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.amm.org.ua/study-book/20-water-fund/155-water-fund-titles>.
8. Шульга М.В. – Земельне право України. М.В. Шульга, Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман – За ред. М.В. Шульги. К.: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.

**Троневська П.Ю.**

*студент,*

*Науковий керівник: Підмурна Н.В.*

*викладач,*

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

**АГРОХІМІЧНА ПАСПОРТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ  
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

Проблема раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення на наш час є актуальною. Це пов'язано з тим, що стають відчутними негативні наслідки техногенного впливу на земельні ресурси, загрозливий характер втрати гумусу, спричинений дією ерозії та дегуміфікацією ґрунтів.

Ряд вчених зазначає, що на фоні глибокого порушення екологічної рівноваги між природними та зміненими господарською діяльністю угіддями найнебезпечнішою для ґрунтового покриву є агрохімічна

деградація, тобто збіднення ґрунтів на елементи родючості, погіршення гумусового стану та зміна реакції ґрунтового розчину. Це означає, що ми живемо за рахунок експлуатації природної родючості ґрунтів. Таке їх виснаження вже в найближчій перспективі може призвести до істотного погіршення агроекологічних умов [1].

Подорожчання цін на сільськогосподарську техніку, пальне, мінеральні добрива, засоби захисту рослин ускладнює ситуацію, не дає можливості сільськогосподарським товаровиробникам додержуватися раціональних агротехнологій, не сприяє відновленню родючості ґрунтів. Значні площі не використовуються, заростають бур'янами, втрачають свою цінність як основний засіб сільськогосподарського виробництва.

Ще у 1964-1965 рр., одночасно з утворенням державної агрохімічної служби [2], було започатковане агрохімічне обстеження сільськогосподарських угідь, яке у 1996 р. з прийняттям Закону України «Про пестициди і агрохімікати» [3] перетворилося на агрохімічну паспортизацію. Агрохімічну паспортизацію, як обов'язковий захід на всіх землях сільськогосподарського призначення, було запроваджено Указом Президента України «Про суцільну агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення» від 2 грудня 1995 року № 1118-95. У Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки встановлено від 11.10.2011 року встановлено, що результатом агрохімічної паспортизації всіх земель сільськогосподарського призначення, яка проводиться з метою державного контролю за зміною показників родючості, забруднення ґрунтів токсичними речовинами і радіонуклідами, раціонального використання земель сільськогосподарського призначення є агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки. Об'єктами агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення є: рілля, у тому числі зрошувана, осушена; сіножаті і пасовища; багаторічні насадження.

Агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення та моніторинг ґрунтів проводять філії Державної установи «Інституту охорони ґрунтів України» у всіх областях України на чолі з Державною установою «Інститутом ґрунтів України». Мережа зазначених філій проводить моніторинг земель сільськогосподарського призначення та їхню агрохімічну паспортизацію, досліджує якісний стан ґрунтів, визначає тенденцію їх змін, надає науково-обґрунтовані проекти та рекомендації щодо застосування агрохімікатів, веде науково-дослідні, проектно-технологічні та інші наукові роботи. Тобто, на основі робіт цієї установи ми одержуємо інформацію щодо якості ґрунтів, рівня їх родючості, який став основою для розроблення агрохімічних паспортів полів, земельних ділянок.

Дані про агрохімічний та агроекологічний стан земельних угідь, одержані при проведенні агрохімічної паспортизації, дають можливість

використати їх у сільськогосподарському виробництві, розробити й ефективно застосувати комплекс заходів з відтворення родючості ґрунтів.

Лише за матеріалами агрохімічної паспортизації можна раціонально розмістити культури на полях сівозміні; визначити площі для проведення хімічної меліорації ґрунтів; збалансовано, з додержанням науково обґрунтованих норм застосовувати мінеральні добрива; правильно оцінити стан та динаміку родючості ґрунту. Крім того, лише за матеріалами агрохімічної паспортизації мають бути встановлені зони для вирощування високоякісної екологічно безпечної продукції, ведення органічного виробництва, а в багатьох регіонах завдяки цьому з'являються і закордонні інвестори.

Статтею 37 Закону України «Про охорону земель» встановлено, що дані агрохімічної паспортизації земель мають використовувати у процесі регулювання земельних відносин у разі: передачі у власність або наданні в користування, в тому числі в оренду, земельної ділянки; зміні власника земельної ділянки або землекористувача; проведенні грошової оцінки земель; визначенні розмірів плати за землю; здійсненні контролю за станом родючості ґрунтів.

У той же час агрохімічний паспорт земельної ділянки не згадується в Земельному кодексі України.

Людина, яка прагне працювати на землі, потребує реальної оцінки земельної ділянки, яка можлива лише на основі даних її агрохімічного паспорта. І держава, здійснюючи за рахунок коштів державного бюджету основні заходи з агрохімічної паспортизації сільськогосподарських угідь, з одного боку, підтримує вітчизняного сільгосптоваровиробника, з другого – повинна постійно контролювати найцінніше національне багатство – землю.

Отже, викладене вище, дозволяє зробити висновок про те, що аналіз положень законодавства України та правова доктрина надають підстави розглядати агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення як одну із правових форм охорони земель сільськогосподарського призначення та забезпечення сталого землекористування, яка має обов'язковий характер та проводиться з метою попередження погіршення якісного стану земель, охороні їх від забруднення, псування, деградації сільськогосподарських угідь та забезпечення екологічно безпечного їх використання.

#### **Список використаних джерел:**

1. Земельне право України: Підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.; За ред. М.В. Шульги. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.

2. Бенцаровський Д.М., Дзюба О.Г., Кулинич П.Ф. Закон про охорону родючості ґрунтів // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «40 років: від агрохімічної служби до служби охорони родючості ґрунтів». – К.: Аграрна наука, 2004. – С. 10-17.

3. Закон України «Про пестициди і агрохімікати» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 14. – С. 309-318.

**Тюра О.І.**

*здобувач,*

*Науковий керівник: Підмурна Н.А.*

*викладач,*

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

## **ДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ**

В наш час питання охорони земель в Україні є одним із найважливіших у земельному законодавстві. Правова охорона землі передбачає систему правових засобів, за допомогою яких здійснюються заходи з відновлення, покращення стану земель та підвищення родючості ґрунтів.

Проблемні питання щодо забезпечення охорони земель досліджували такі науковці як, В.Л. Мунтян, Ю.С. Шемшученко, В.І. Андрейцев, Н.І. Титова, М.В. Шульга, П.Ф. Кулинич, В.В. Носік та ін.

Необхідно звернути увагу, що в юридичній літературі охорону земель розглядають у широкому та вузькому розумінні.

Охорона земель у широкому розумінні включає в себе весь комплекс регулятивних правовідносин, у яких опосередковуються організаційні, економічні, науково-технічні заходи, що спрямовані на забезпечення збереження земель, їх ощадливе та раціональне використання. Здійснення цих заходів відбувається за допомогою державно-владного впливу на поведінку учасників земельних правовідносин. Таким чином, це свідчить про наявність системи правових заходів як форми юридичної реалізації економічних, організаційних, науково-технічних заходів, з одного боку, а з іншого, – про відносно самостійну групу заходів охорони земель як правової охорони земель, тобто у вузькому конкретно-юридичному розумінні [1].

Найбільш точне визначення даного поняття міститься у ст. 1 Закону України «Про охорону земель», де вказано, що охорона земель – це система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання

необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення [5].

Завданнями охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель. Охорона земель включає:

- а) обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування;
- б) захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їхнього вилучення для інших потреб;
- в) захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів;
- г) збереження природних водно – болотних угідь;
- г) попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів;
- д) консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь [3].

Основними нормативно-правовими актами, що наразі регулюють відносини щодо охорони земель, є: Земельний кодекс України, Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням і охороною земель», «Про меліорацію земель», «Про землеустрій», «Про державну експертизу землепорядної документації» та інші.

В Україні за охороною земель встановлюється контроль. Він може бути державним, громадським або самоврядним.

Державний контроль за додержанням вимог законодавства про охорону земель здійснює центральний орган виконавчої влади. Так, Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» встановлює, що основними завданнями державного контролю за використанням та охороною земель є:

- забезпечення додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами земельного законодавства України;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони та раціонального використання земель;
- запобігання порушенням законодавства України у сфері використання та охорони земель, своєчасне виявлення таких порушень і вжиття відповідних заходів щодо їх усунення тощо [4].

Громадський контроль за використанням та охороною земель здійснюють громадські інспектори, які призначаються відповідними органами місцевого самоврядування, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері здійснення державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, і діють на підставі положення, затвердженого центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах земельних відносин, охорони навколишнього природного середовища [2].

Самоврядний контроль за використанням та охороною земель здійснюють сільські, селищні, міські, районні та обласні ради.

В галузі охорони земель також здійснюється стандартизація та нормування. Вони забезпечують екологічну безпеку громадян шляхом визначення вимог щодо якості земель, родючості ґрунтів та господарського освоєння земель.

Отже, охорона земель покликана забезпечувати раціональне використання земель, запобігати необґрунтованому вилученню земель, захищати від шкідливого антропогенного впливу та забезпечувати особливий режим використання земель. Дане питання врегульоване на законодавчому рівні, а саме в Земельному кодексі України, Законах України «Про державний контроль за використанням і охороною земель», «Про меліорацію земель», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону земель», «Про землеустрій» та інших.

#### **Список використаних джерел:**

1. Багай Н.О. Законодавство України про охорону земель: проблеми розвитку / Н.О. Багай // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>
2. Костенко В.О. Охорона земель як категорія економіко-правового забезпечення їх використання / В.О. Костенко// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>
3. Пендзей Л. Проблеми охорони земель в Україні / Л. Пендзей // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>
4. Про державний контроль за використанням і охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 350.
5. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003р. № 962–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 349.

## ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

**Ковтун Л.Ю.**

*курсант,*

*Науковий керівник: Обривкіна О.М.*

*доцент,*

*Національний університет державної податкової служби України*

### **ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ**

Актуальністю даної теми є те що у кожній державі центральним правовим інститутом є інститут власності. Його регламентація визначає характер регулювання інших інститутів цивільного права. Серед численних нормативних актів в Україні щодо питань власності важливе місце займає Цивільний кодекс України.

У сучасному суспільстві практика правовідносин пов'язана з постійним зіткненням його членів з відносинами власності. При цьому поведінка тих чи інших осіб може створювати загрозу для власності, суб'єктами якої вони не є. Це вимагає від держави брати на себе захист права власності, в тому числі й цивільно-правовими засобами.

Поняття «захист права власності» у спеціальному сенсі охоплює комплекс правових засобів, які застосовуються судом, уповноваженими органами держави або самим власником для забезпечення реалізації і поновлення порушеного суб'єктивного права власності. За своєю сутністю захист права власності забезпечується нормами саме цивільного права і саме тими, які спеціально призначені для його захисту. Відтак, все це обумовлює необхідність проведення комплексного дослідження засобів захисту права власності та вирішення проблем їх практичного використання.

Дана проблема пов'язана з процесами формування правової держави та багатоманіття форм власності в Україні. У статті 13 Конституції України записано: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» [1, с 80].

Прогалини у правовому регулюванні прав власності призводять до процвітання шахрайства та інших порушень чинного законодавства, що завдає шкоди інтересам людей. Значне коло громадян, не маючи достатніх юридичних знань та досвіду й потребуючи відповідних послуг,

мимоволі довіряються різним комерційним структурам і приватним особам, потрапляючи в різні неприємні історії.

Захист права власності є одним із першочергових завдань для держави, оскільки це право становить основу для забезпечення соціально-економічних прав населення. Тут не має не важливих аспектів, оскільки кожен із них відображає дуже важливу сторону життя і стосується кожної людини.

Зокрема, в чинному законодавстві України, можна виділити наступні прогалини:

- застосування Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності»;

- захист права власності у земельних відносинах;

- забезпечити чітке правове регулювання та справедливу процедуру щодо примусового викупу нерухомого майна в суспільних інтересах, зокрема, житлових будинків і квартир, землі тощо;

- складним процесуальним порядком щодо оформлення документів у сфері будівництва;

Водночас приділити особливу увагу виконання судових рішень щодо захисту права власності, зокрема, яким присуджено виплатити особам певних коштів, повернути певне майно чи утриматися від дій щодо пошкодження чи заволодіння майном.

Як результат внаслідок неефективності роботи суду, до Європейського суду з прав людини надходять тисячі скарг від громадян України, пов'язаних з невиконанням або несвоєчасним виконанням рішень українських судів. Лише за минулий рік Європейським судом з прав людини було прийнято 172 рішення проти України, які вже набули чинності, й велика частина цих рішень пов'язана з незабезпеченням права на мирне володіння своїм майном в частині невиконання рішень судів [2].

Завдання цивільного права з приводу захисту прав власності полягає у реалізації правомочностей власника на володіння, користування та розпорядження майном. Системою притаманних йому заходів цивільне право ставить своїм завданням відновити для власника можливість здійснення порушеного права власності, зокрема – повернути власнику порушене володіння річчю, а також усунути всякі інші порушення права власності, хоча б вони і не були пов'язані з позбавленням володіння. Правові способи захисту спрямовані на безпосередню захист права власності та інших речових прав, застосовуються у разі їх порушення будь-якою третьою особою, що не перебувають з власником у зобов'язальних правовідносинах. Таким чином, способи мають на меті

відновити володіння, користування і розпорядження власників речових прав, усунути перешкоди або сумніви у здійсненні цих правомочностей.

Наприклад у розвинутих країнах світу система захисту прав власності на землю стимулює формування повноцінного ринку землі, який є необхідною умовою розвитку аграрного сектора, підвищення його продуктивності та ефективності. Сільськогосподарська земля є невід'ємною складовою ринкового механізму, а її вартість формується під дією комплексу економічних чинників – рівня інфляції, банківських процентів за кредити, рівня цін на сільськогосподарську продукцію та ресурси промислового походження для аграрного виробництва, прибутку, що отримують сільськогосподарські виробники на гектар, умов функціонування ринку землі та можливостей безперешкодно проводити операції з землею (купівля-продаж та оренда). З іншого боку, існує зворотний зв'язок між вартістю землі та переліченими чинниками економічної системи [3].

Підсумовуючи вище зазначене, можна стверджувати, що потрібно приділити особливу увагу виконанню судових рішень щодо захисту права власності, створити систему захисту правна об'єкти власності, а також застосовувати зарубіжний досвід в Україні для захисту прав власності на землю. На нашу думку, виконання зазначених заходів забезпечить створення належних умов для захисту прав власності, що в свою чергу сприятиме подальшому підвищенню рівня життя населення та матиме позитивний вплив на розвиток економіки України в цілому.

#### **Список використаних джерел:**

1. Конституція України. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
2. Романюк Я.М. Захист прав добросовісного набувача у разі визнання правочину недійсним / Я.М. Романюк // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 6(106).
3. Проблеми захисту прав власності на землю та іншене рухоме майно та їхній вплив на соціально-економічне становище у країн [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Monitor45/002.html>

**Ткачук О.С.**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
суддя,*

*Вищий спеціалізований суд України  
з розгляду цивільних і кримінальних справ*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДУ  
ПРИ ВИЗНАННІ ВИКОНАВЧИХ ЛИСТІВ ТАКИМИ,  
ЩО НЕ ПІДЛЯГАЮТЬ ВИКОНАННЮ**

Виконання судових рішень – підсумковий етап у процесі реалізації захисту цивільних прав. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини, юрисдикцію якого щодо тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї визнано Україною як учасницею цієї Конвенції, вказує на те, що в розумний строк розгляду справи включається період від надходження до суду заяви до закінчення виконання рішення суду.

Разом із тим частиною другою ст. 369 ЦПК передбачено, що суд, який видав виконавчий лист, може за заявою стягувача або боржника визнати виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, та стягнути на користь боржника безпідставно одержане стягувачем за виконавчим листом.

Підстави для цього зазначені у ч. 4 ст. 369 ЦПК, відповідно до якої суд визнає виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, якщо:

- а) його було видано помилково;
- б) якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням добровільним виконанням боржником чи іншою особою;
- в) з інших причин.

Наслідком визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 49 Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV «Про виконавче провадження» (Закон № 606-XIV) є закінчення виконавчого провадження.

Проте у зв'язку з відсутністю чіткого визначення «інших причин» для визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, що, напевно, мало б бути вказано у ч. 4 ст. 369 ЦПК суди по різному застосовують вказану норму Закону.

При цьому, залишається поза увагою, що словосполучення «або з інших причин» не стосується припинення обов'язку боржника, який підлягає виконанню, а є іншими причинами, наприклад, в апеляційному чи касаційному порядку скасовано чи змінено рішення суду, або ж у

зв'язку з нововиявленими обставинами, а виконавчий лист ще не виконаний.

Наведені підстави для визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, можна поділити на дві групи: матеріально-правові та процесуально-правові.

Обов'язок боржника може припинятися з передбачених законом підстав. Підстави припинення цивільно-правових зобов'язань, зокрема, містить глава 50 розділу I книги п'ятої ЦК.

Так, зобов'язання можуть припинятися внаслідок добровільного виконання обов'язку боржником поза межами виконавчого провадження, припинення зобов'язань переданням відступного, зарахуванням, за домовленістю сторін, прощенням боргу, неможливістю виконання.

Процесуальними підставами для визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, є обставини, що свідчать про помилкову видачу судом виконавчого листа, зокрема:

- видача виконавчого листа за рішенням, яке не набрало законної сили (крім тих, що підлягають негайному виконанню);
- коли виконавчий лист виданий помилково по рішенню, яке взагалі не підлягає примусовому виконанню;
- видача виконавчого листа на підставі ухвали суду про затвердження мирової угоди, яка не передбачала вжиття будь-яких примусових заходів або можливості її примусового виконання і, як наслідок, видачі за нею виконавчого листа;
- помилкової видачі виконавчого листа, якщо вже після видачі виконавчого листа по справі рішення суду було скасоване;
- видачі виконавчого листа двічі з одного й того ж питання у разі віднайдення оригіналу виконавчого листа вже після видачі його дублікату;
- пред'явлення виконавчого листа до виконання вже після закінчення строку на пред'явлення цього листа до виконання.

У п. 4 ч. 1 ст. 49 Закону № 606-XIV передбачено скасування рішення суду, на підставі якого видано виконавчий документ, як самостійну підставу для закінчення виконавчого провадження. У зв'язку з цим у разі, якщо виконавчий лист вже пред'явлено до виконання, необхідності звертатися до суду із заявою про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, на нашу думку, немає. Виконавче провадження в цьому випадку має бути закінчене на зазначеній підставі.

Проте у судовій практиці усіх судів України за аналізований нами період з 1 січня 2014 по 1 липня 2015 року зустрічалися випадки визнання виконавчих листів такими, що не підлягають виконанню, після скасування судових рішень, на виконання яких вони видані.

Так, наприклад, ухвалою Ленінського районного суду м. Миколаєва від 20 грудня 2013 року заяву М.Л.М. задоволено та визнано таким, що

не підлягає виконанню виконавчий лист № 2/48, виданий цим же судом 20 листопада 2013 року на виконання рішення про стягнення з М.Л.М. на користь С.О.М. компенсації моральної шкоди в розмірі 500 грн, витрат на правову допомогу 2 000 грн та судового збору 344 грн 10 коп..

Задовольняючи заяву, суд першої інстанції виходив із того, що ухвалою Апеляційного суду Миколаївської області від 18 грудня 2013 року скасовано заочне рішення суду першої інстанції.

Вважаємо, що у разі, якщо виконавчий лист пред'явлено до виконання ще не було і він знаходиться у стягувача, а отже, зберігається потенційна можливість пред'явлення його до виконання, боржник із метою захисту своїх прав може використати процедуру визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню.

Ухвалою Ленінського районного суду м. Миколаєва від 18 грудня 2013 року, залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Миколаївської області від 27 січня 2014 року, відмовлено у задоволенні заяви боржника Ш.Ю.П. про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, виданого цим же судом 13 січня 2010 року на виконання заочного рішення про стягнення з ТОВ «Т.», Ш.Ю.П. і К.В.В. в солідарному порядку заборгованості за кредитним договором.

В обґрунтування вимог боржник Ш.Ю.П. зазначав, що за судовим рішенням боржника (позичальника) юридичну особу – ТОВ «Т.» визнано припиненою, про що 15 листопада 2013 року до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців внесено відповідний запис.

Суд першої інстанції, постановляючи ухвалу про відмову в задоволенні заяви, виходив з того, що обраний заявником спосіб захисту не відповідає нормам цивільного законодавства, а тому припинити кредитно-забезпечувальне зобов'язання поручителя Ш.Ю.П. через визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню неможливо.

Зазначений висновок суду, на наш погляд, є обґрунтованим, тому що юридичну особу було припинено після ухвалення рішення суду та набрання ним законної сили, отже рішення суду з цих підстав не може не виконуватись.

За аналізований період у судовій практиці траплялися випадки звернення боржників до суду із заявами про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, після того як рішення, на виконання якого видано виконавчий лист, набрало законної сили.

Ухвалою Березанського районного суду Миколаївської області від 16 травня 2014 року відмовлено у задоволенні заяви З.С.Є. в інтересах Ж.І.М. щодо визнання виконавчого листа № 2-617/2006, виданого цим же судом, про стягнення аліментів з Ж.І.М. на користь М.Г.В. на утримання сина таким, що не підлягає виконанню.

Відмовляючи у задоволенні заяви, суд першої інстанції, посилаючись на безпідставність зазначених вимог та виходячи з того, що виконавчий лист виданий на виконання рішення Березанського районного суду Миколаївської області від 03 листопада 2006 року, яке залишено без змін та є таким, що набрало законної сили.

Згідно з ч. 4 ст. 369 ЦПК якщо стягнення за таким виконавчим листом уже відбулося повністю або частково, суд одночасно на вимогу боржника стягує на його користь безпідставно одержане стягувачем за виконавчим листом.

Для цього боржник до заяви має додати доказ виконання рішення суду (платіжні документи, акт державного виконавця тощо).

За результатами проведеного нами вивчення встановлено, що практика розгляду судами процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб), є неоднаковою. Основними причинами цього є неоднозначне розуміння окремих статей розділу VI ЦПК, що призводить до застосування суддями різних підходів у тлумаченні законодавства, та неналежна підготовка державними виконавцями подань з питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб).

**Чубарева Ю.О.**

*студентка,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

## **ПРАВО ГОСПОДАРСЬКОГО ВІДАННЯ ТА ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК РЕЧОВІ ПРАВА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ**

На сьогоднішній день в умовах розвитку ринкової економіки та швидкої появи нових відносин важливим є законодавче забезпечення сукупності прав на майно, що найбільш повно дозволяють учасникам правовідносин задовольнити свої потреби. Проблема визначення місця права господарського відання і оперативного управління у системі речових прав постає надзвичайно гостро, оскільки законодавство, що регулює зазначене питання, є суперечливим і містить багато прогалин. Проблемами визначення місця права господарського відання і оперативного управління у системі речових прав займалися такі вчені, як О.О. Кравчук [1], С.О. Коритов [2], Ю.Ю. Попов [3], А.Я. Сугак [4], І.В. Труш [5] та ін. Проте досі залишається багато невирішених питань та суперечностей, які потребують подальшого дослідження.

Слід зазначити, що такі правові категорії, як право господарського відання та право оперативного управління, регулюються головним чином Господарським кодексом України [6] та Законом України «Про управління об'єктами державної власності» [7]. Цивільний кодекс України [8] не містить положень, які б чітко визначали належність права господарського відання та оперативного управління до речових прав. Проблеми, що виникають у зв'язку з деякою неузгодженістю законодавства з цього питання вирішуються на практиці згідно із звичаями. Проте відсутність чіткого розмежування і узгодження нормативних актів може спричиняти неоднакове застосування норм права, зловживання власником своїми правами, обмеження або невизнання прав суб'єктів права господарського відання та оперативного управління.

Статті 136, 137 ГК України містять визначення понять права господарського відання та оперативного управління, вказуючи на те, що вони є речовими правами суб'єкта підприємництва і носять певним чином обмежений характер.

У цивілістиці виникають спори щодо правової природи права господарського відання. Російський правознавець В.О. Максимов зазначав, що лише державне унітарне підприємство як суб'єкт права господарського відання наділене у визначених метою і предметом його діяльності межах повноваженням користування щодо переданого йому майна. Власник же майна наділяється управлінськими (установчими) правами, але лише щодо самого суб'єкта, а не його майна [1, с. 235]. Інший російський вчений С.О. Коритов також визначає об'єктом права господарського відання підприємство як єдиний майновий комплекс, що в цілому відноситься до матеріальних речей. Хоча він одночасно вказує на те, що таке підприємство є суб'єктом права господарського відання [2, с. 138-139]. К.П. Кряжевських зауважує, що не дивлячись на розширення прав державної юридичної особи – надання титульного захисту проти власника, відносини державної юридичної особи з державою залишаються за формою адміністративними, а за змістом – речовими (тому тут і немає відносних правовідносин) [1, с. 235].

Статті 136, 137 ГК України визначають, що власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства, власник же майна, закріпленого на праві оперативного управління за суб'єктом господарювання, не тільки здійснює зазначений контроль, а й має право вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, а також майно, що не використовується, та майно, що використовується ним не за призначенням. Тобто, на відміну від

права господарського відання, у праві оперативного управління власник має значно ширші повноваження і фактично може втручатися у діяльність суб'єкта господарювання.

Наприклад, комунальне комерційне підприємство не має права продати майно, яке належить йому на праві господарського відання, приватизувати, здати його в оренду, віддати в заставу, здати у концесію, внести в якості внеску до статутного фонду (капіталу) господарського товариства, або будь-яким іншим способом розпоряджатися цим майном без згоди ради або уповноваженого органу місцевого самоврядування, оформленої у формі відповідного рішення. Здійснюючи контроль за використанням і збереженням належного територіальній громаді майна, орган місцевого самоврядування (або уповноважений ним орган) не має права втручатися в оперативно-господарську діяльність підприємства. Загальні обмеження повноважень комунального комерційного підприємства щодо володіння, використання і розпорядження комунальним майном визначаються предметом і цілями його діяльності, закріпленими у статуті [5, с. 176].

Щодо захисту досліджуваних прав ст. 136, 137 ГК України встановлюють, що право господарського відання та оперативного управління захищаються законом відповідно до положень, встановлених для захисту права власності. Особливістю права господарського відання є те, що суб'єкт підприємництва, який здійснює господарську діяльність на основі права господарського відання, має право на захист своїх майнових прав також від власника (ч. 3 ст. 136 ГКУ).

Ю.Ю. Попов з цього приводу зазначає, що якби держава мала право в будь-який час припинити право господарського відання підприємства на певне майно і відібрати його у підприємства, то таке вочевидь суперечило б зазначеній нормі ч. 3 ст. 136 ГК України, оскільки в такому разі державне підприємство ніколи не могло б застосувати цю норму, бо відібрання майна від підприємства свідчило б про конклюдентні дії держави щодо припинення права підприємства. Разом з тим держава, як і будь-яка особа, яка не є власником майна юридичної особи, але є єдиним учасником, приміром, господарського товариства, може здійснити дії, які призведуть до переходу права власності на все чи деяке майно від юридичної особи до учасника чи до іншої юридичної особи у випадках, передбачених законом (шляхом прийняття рішень про сплату дивідендів, про ліквідацію, реорганізацію юридичної особи) [3, с. 313].

Судова практика при вирішенні питань, пов'язаних із захистом прав господарського відання та оперативного управління, йде шляхом застосування до спірних відносин норм як ГКУ, так і ЦКУ. Це є вірним, зважаючи на положення ч. 3 ст. 137 ГКУ, що право оперативного управління захищається законом відповідно до положень, встановлених для захисту права власності. Проте у разі виникнення спору між

власником майна та суб'єктом права господарського відання або оперативного управління виникає проблема захисту прав, оскільки такий захист регламентується одними і тими самими нормами, встановленими для захисту права власності. Тобто, складною є реалізація положення законодавства про право суб'єкта права господарського відання або оперативного управління на захист свого права від власника майна.

Таким чином, актуальним питанням на сьогоднішній день залишається те, що ЦК України не виділяє таких речових прав, як право господарського відання та оперативного управління, зазначаючи лише у ч. 2 ст. 395, що законом можуть бути встановлені інші речові права на чуже майно, крім зазначених (у ч. 1). Зміст права господарського відання та оперативного управління закріплюється у ГК України, що, з одного боку, є правильним, оскільки встановлено, що цими речовими правами користуються лише суб'єкти господарювання. Проте, з іншого боку, ЦК України не містить конкретизованого положення про те, що окремі юридичні особи можуть користуватися особливими речовими правами, якими не користуються інші учасники цивільних відносин. Таке несистематизоване регулювання розглянутого питання спричиняє порушення прав суб'єктів права господарського відання та оперативного управління, а також неоднакове застосування норм права уповноваженими органами. Зважаючи на це, варто зазначити, що на сьогоднішній день законодавчі положення, які регулюють питання права господарського відання та оперативного управління, потребують доопрацювання та систематизації. На нашу думку, доцільно було б внести зміни до ЦК України, які б встановлювали такі речові права на чуже майно, як право господарського відання та право оперативного управління, здійснюючи при цьому посилення на ГК України, де міститься конкретизація зазначених правових категорій, а також конкретизовано встановлювали би порядок захисту суб'єктами права господарського відання або оперативного управління свого права від власника майна.

#### **Список використаних джерел:**

1. Кравчук О.О. Деякі питання господарського відання та оперативного управління майном державної власності / О.О. Кравчук // Держава і право. – 2011. – № 52. – С. 232-238.
2. Корытов С.О. Юридическая природа права хозяйственного ведения: Дис. ... канд. юрид. наук. – Ярославль, 2000. – С. 138-139.
3. Попов Ю.Ю. Місце господарського відання у системі речових прав / Ю.Ю. Попов // Господарське законодавство України: практика застосування та перспективи розвитку в контексті європейського вибору: Зб. науч. пр. / НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2005. – С. 310-315.

4. Сугак А.Я. Правовой режим имущества, закрепленного на праве оперативного управления и праве хозяйственного ведения за юридическими лицами: на примере г. Москвы: Дис...канд. юрид. наук. – Москва: Московский институт экономики, политики и права, 2006. – 329 с.

5. Труш І.В. Правовий режим майна комунального унітарного підприємства / І.В. Труш // Економіка та право. – 2012. – № 2. – С. 173-178.

6. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003, № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

7. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006, № 185-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 46. – Ст. 456.

8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003, № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

## **АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

**Благодарська О.О.**

*аспірант,*

*Національний університет державної податкової служби України*

### **ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОНТРОЛЮЮЧИЙ ОРГАН»**

В умовах активного проведення реформування у сфері державного управління, зокрема в процесі ліквідації попередніх та створення нових органів виконавчої влади, особливо актуальною постає проблема законодавчого визначення їхнього статусу, сфери діяльності та розмежування компетенції між такими суб'єктами владних повноважень.

При цьому, ефективне виконання вказаних завдань можливе лише за умови однакового використання понятійного апарату, що застосовуються в нормативно-правових актах для регулювання діяльності державних органів, та відсутності суперечностей між ними. Особливо це стосується такої сфери, як справляння податків, зборів та платежів, оскільки нестабільність економічної ситуації в країні в цілому та фінансова невпевненість платників податків, як ніколи, вимагають чіткої, стабільної та прогнозованої роботи органів Державної фіскальної служби України.

Проте, на практиці виникають певні складнощі, які пов'язані із законодавчим визначенням статусу органів ДФС та їх місця серед інших державних органів, зокрема в контексті використання поняття «контролюючий орган», та які негативно впливають на взаємовідносини із суб'єктами господарювання.

Так, відповідно до пункту 41.1 статті 41 Податкового кодексу України в редакції від 04.07.2013 контролюючими органами є органи доходів і зборів – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізує державну податкову, державну митну політику, забезпечує формування та реалізацію державної політики з адміністрування єдиного внеску, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями при застосуванні податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску (далі – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування

та реалізує державну податкову і митну політику), його територіальні органи. У складі контролюючих органів діють підрозділи податкової міліції.

Згідно пункту 41.4 статті 41 Податкового кодексу України інші державні органи не мають права проводити перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, у тому числі на запит правоохоронних органів [1].

Таким чином, контролюючим органом є виключно орган доходів і зборів (державної фіскальної служби, враховуючи проведення реорганізації Міністерства доходів і зборів України та створення його правонаступника Державної фіскальної служби України відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 160). В інших законодавчих актах визначення поняття «контролюючий орган» відсутнє.

В той же час, незважаючи на зазначене, термін «контролюючий орган» використовується поза межами податкових правовідносин, при цьому без надання його офіційного визначення, що створює проблеми під час реалізації своїх повноважень державними органами, в т.ч. фіскальної служби.

Так, відповідно до статті 31 Закону України від 16.01.2014 № 719-18 «Про державний бюджет на 2014 рік» в редакції від 31.07.2014 встановлено, що перевірки підприємств, установ та організацій, фізичних осіб – підприємців контролюючими органами (крім Державної фіскальної служби України) здійснюються протягом серпня – грудня 2014 року виключно з дозволу Кабінету Міністрів України або за заявкою суб'єкта господарювання щодо його перевірки [2].

Аналогічне використання терміну «контролюючий орган» відбувається й в Законі України від 28.12.2014 № 76-19 «Про внесення змін та визначення такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» [3].

Таким чином, можна дійти висновку, що під поняттям «контролюючий орган» законодавець розуміє більш широке коло державних органів, ніж органи державної фіскальної служби, проте не конкретизує які саме.

Звертаючись, до Закону України від 05.04.2007 № 877-16 «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», необхідно зазначити, що даний нормативно-правовий документ також не містить визнання «контролюючий орган». В той же час, вживається поняття «державний нагляд (контроль)», як діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування (далі – органи державного нагляду (контролю)) в межах

повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища.

Однак, відповідно до статті 2 дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів: контролю органами державної фіскальної служби; валютного контролю; державного експортного контролю; контролю за дотриманням бюджетного законодавства; банківського нагляду; державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції; державного нагляду за дотриманням вимог ядерної безпеки; державного нагляду (контролю) в галузі цивільної авіації; при проведенні оперативно-розшукової діяльності, дізнання, прокурорського нагляду, досудового слідства і правосуддя; державного архітектурно-будівельного контролю (нагляду); державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення.

Крім того, контроль за додержанням ліцензіатами вимог ліцензійних умов здійснюється органами ліцензування у встановленому цим Законом порядку з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [4].

Виходячи із викладеного, можна дійти висновку, що поняття «контролюючий орган» та «орган державного нагляду (контролю)» не є тотожними, оскільки перше є більш ширшим по відношенню до другого. Проте, такий висновок не лише не вносить визначеність у розуміння терміну «контролюючий орган», а й навпаки ускладнює процес реалізації повноважень органами виконавчої влади.

Необхідно зазначити, що в науковій думці також не має однастайності з вказаного питання. Зокрема, використовуються такі терміни, як «контролюючий суб'єкт», «контролюючий орган», «орган контролю», які включають в себе різне коло державних органів, що реалізують ті чи інші повноваження в певних сферах правовідносин із суб'єктами господарювання.

Так, наприклад, Л.К. Воронова і М.П. Кучерявенко використовують поняття «контролюючі суб'єкти», під якими розуміються спеціальні державні органи, наділені компетенцією в сфері фінансового контролю [5, с. 55]. У роботах В.А. Бортняка йдеться про контролюючі органи, однак, на його думку, до них необхідно було б віднести, окрім визначених податковим законодавством органів, також й Міністерство внутрішніх справ України; судові органи; органи, які здійснюють реєстрацію актів цивільного стану; органи Державного казначейства; місцевого самоврядування [6, с. 68].

Отже, на нашу думку, чинне законодавство України має нагальну потребу в уніфікації поняття «контролюючий орган», яке б узагальнювало основні його ознаки та сфери діяльності. Також, вважається за доцільним визначення у підзаконному нормативному акті Кабінету Міністрів України вичерпного кола органів державної влади, що відносяться до контролюючих.

Такий підхід дасть можливість, по-перше, встановити чіткі межі реалізації компетенції державних органів та попередити зловживання наданими їм повноваженнями, а, по-друге, запобігти несумлінним суб'єктам господарювання перешкоджанню діяльності контролюючих органів, використовуючи недосконалість діючого законодавства.

### **Список використаних джерел:**

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.
2. Закон України «Про державний бюджет на 2014 рік» від 16.01.2014 № 719-18 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 9. – Ст. 93.
3. Закон України «Про внесення змін та визначення такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28.12.2014 № 76-19 // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 6. – Ст. 40.
4. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-16 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 29. – Ст. 389.
5. Воронова Л.К., Кучерявенко Н.П. Финансовое право: Учебное пособие для студентов юридических вузов и факультетов. – Харьков: Легас, 2003. – 360 с.
6. Бортняк В.А. Щодо поняття системи органів, які контролюють справляння податків і зборів // Право України. – 2007. – № 10. – С. 67-69.

**Ковтун Л.Ю., Нечипорук І.В.**

*курсанти,*

*Науковий керівник: Бабич В.Л.*

*старший викладач,*

*Національний університет державної податкової служби України*

### **ПРАВОВА ОСНОВА ЗАХИСТУ У РАЗІ ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В РОЗМІРІ, НИЖЧОМУ ВІД УСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ МІНІМУМУ**

Згідно зі ст. 43 Конституції України [1] кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Закріплюючи це право,

Конституція одночасно проголосила й право на винагороду за працю, на своєчасне її отримання та захист цього права законом. Утім на сьогодні в Україні досить частими є випадки, коли заробітна плата виплачується несвоєчасно або в розмірах, нижчих від встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати.

Мінімальні заробітні плати повинні виплачуватися всім категоріям працівників, це передбачено на законодавчому рівні, звертаючись до представників підприємств, адже працівник та його право на гідну оплату праці мають бути захищеними.

В Україні регулюється мінімальна зарплата ст. 95 Кодексу законів про працю України та ст. 3 Закону України «Про оплату праці». Відповідно до цих статей, мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, не кваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці. Вона є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників [2].

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України, як правило, один раз на рік у Законі про Державний бюджет України з урахуванням пропозицій, вироблених шляхом переговорів представників професійних спілок, власників або уповноважених ними органів, що об'єдналися для ведення колективних переговорів та укладення генеральної угоди (ст. 10 Закону про оплату праці).

Окружний адміністративний суд Києва 17 вересня зобов'язав Кабмін переглянути розмір прожиткового мінімуму і встановити його на такому рівні, який буде відповідати вимогам ст. 48 Конституції України і закону «Про прожитковий мінімум» [3].

Про це пише «Дзеркало тижня» з посиланням на Станіслава Батрина – правозахисника, керівника проекту «Відкритий Суд», який виступив ініціатором позову до Кабінету міністрів про незаконність дій уряду, це сприяло щоб у 2015 році мінімальна заробітна плата збільшилася з 1 218 грн. до 1378 грн. та для осіб, які втратили працездатність (мінімальна пенсія) – 1074 грн [4].

До мінімальної заробітної плати не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати. Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється і переглядається відповідно до статей 9 і 10 Закону України «Про оплату праці» та не може бути нижчим від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Але бувають такі випадки. коли заробітна плата нижче мінімальної – це відбувається тоді коли використання праці найманих осіб без

належного оформлення трудових відносин та виплати роботодавцями доходів у вигляді зарплати без сплати податків до бюджету.

На сьогоднішній день заробітна плата не є значною сумою, як відомо роботодавці не сплачують навіть і мінімальну заробітну плату своїм працівникам, але працівники з цим нічого зробити не можуть. Звичайно вони би могли звернутись до державних органів для вирішення цієї проблеми, але чи вони звернуть на це увагу, приймуть якісь дії, це спочатку вказує про безвідповідальність державних органів.

Контроль над дотриманням законодавства про оплату праці здійснюють:

- Міністерство праці України та його органи;
- фінансові органи;
- органи Державної податкової інспекції;
- професійні спілки та інші органи (організації), що представляють інтереси найманих працівників.

Вищий нагляд за дотриманням законодавства про оплату праці здійснює Генеральний прокурор України і підпорядковані йому прокурори.

Органів які здійснюють контроль про оплату праці достатньо, відтак активного контролю не має, тому що тут в пріоритеті виходить корупція.

Контролюючі органи повинні забезпечувати своєчасні і повні виплати заробітної плати працівникам, сприяння правильному веденню видачі заробітної плати, забезпечення дотримання чинного законодавства та нормативних актів, виявлення і припинення правопорушень у сфері оподаткування.

На нашу думку така проблема як виплати заробітної плати в розмірі, нижчому від установленого законом мінімуму є досить негативним явищем в нашій державі, і до неї необхідно віднестися відповідально. За цими проблемами немає належної відповідальності, на нашу думку потрібно кожного місяця проводити перевірки контролюючими органами без попередження платника податків.

Тому, завдяки стабільним перевіркам відповідальність роботодавців до належної виплати зарплати здійсниться, а якщо ні то посадові особи підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності, що використовують найману працю, за порушення встановлених термінів виплати заробітної плати або її виплату в неповному обсязі, а також за порушення інших вимог законодавства про працю, відповідно до частини 1 статті 41 Кодекс України про адміністративні правопорушення притягаються до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу в розмірі від 30 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (тобто від 510 до 1 700 грн).

Отже, підсумовуючи вище зазначене, слід акцентувати свою увагу на тому що мінімальна заробітна плата – це офіційно встановлений державою розмір заробітної плати, нижче якого не можуть проводитися оплати місячної, погодинної норми праці. Тому кожен, права якого порушуються з приводу заробітної плати в розмірі, нижчому від встановленого законом мінімуму повинен знати заходи правового захисту та вміти їх застосувати.

#### **Список використаних джерел:**

1. Конституція України : прийнята Верхов. Радою України 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Канарьова Н. Оплата праці. Мінімальна заробітна плата як державна соціальна гарантія. [Електронний ресурс] / Наталія КАНАРЬОВА. – Режим доступу до ресурсу: <https://gorodenko.wordpress.com/2012/03/08/page/6/>
3. Суд визнав незаконним «жебрацький» прожитковий мінімум і зобов'язав Кабмін переглянути його [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [http://dt.ua/ECONOMICS/sud-viznav-nezakonnim-zhebrackiy-prozhitkoviy-minimum-i-zobov-yazav-kabmin-pereglyanuti-yogo-185075\\_.html](http://dt.ua/ECONOMICS/sud-viznav-nezakonnim-zhebrackiy-prozhitkoviy-minimum-i-zobov-yazav-kabmin-pereglyanuti-yogo-185075_.html)
4. Батрина С. Розмір прожиткового мінімуму «Дзеркало тижня. Україна» – 2015. – № 13.

**Сергієнко О.В.**

*аспірант,*

*Національна академія державного управління  
при Президентіві України*

### **АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЩОДО НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ**

Зближення України та Європейського союзу вимагає від нашої держави проведення широкомасштабної роботи з узгодження правових норм регулювання суспільних відносин відповідно до норм країн Західної Європи. Без цього неможливо здійснити інтеграції відповідних сфер суспільного життя обох суб'єктів майбутньої асоціації.

Наприкінці 90-х років ХХ століття в Україні відповідно до Директив Європейського союзу розпочато синхронізацію нормативної бази у галузі містобудування щодо її підсистем проектування та будівництва. Проте в галузі архітектурно-будівельного контролю такого не спостерігається до сьогодні.

Дослідженням питань контролю (нагляду) органів публічної влади приділяли увагу М. Грушевський, Д. Дорошенко, В. Ключевський, Б. Рибаків, І. Фроянов, Л. Черепнін, М. Котляр, О. Сушинський, П. Толочко, В. Шаповал, Н. Яковенко та ін.

Безумовно, з точки зору є слова синонімами української мови: нагляд та контроль [1, с. 156], – мають різне джерело походження: перше – має слов'янське коріння, і походить від слова «глядіти», тобто дивитися, проте набуло і специфічного мовного значення: «шукати» [2, с. 176]; друге – «походить від латинського «контра ротулюс» (від якого утворилося французьке слово «контроль»), що означає співставлення або протиставлення. Призначення контролю – констатувати, що потрібно» [3, с. 37]. Контроль у французькій мові набуло специфічного значення: «реєстр», «документальна перевірка» [4, с. 53]. Очевидно, що з мовної точки зору, як власне українське, так і запозичене французьке слова мають однаковий семантичний зміст: «пошук відмінностей».

Проте в Україні, запозичуючи іншомовні слова, надають їм відмінного змісту від їх первісного семантичного значення.

Україна, успадкувала не тільки радянську модель держави, а і величезний радянський мовний фаховий арсенал, де нагляд, як правова категорія розуміється як функція прокуратури. Саме тому, щодо інших органів, на які покладалася функція забезпечення дотримання законності у відповідній спеціалізованій сфері було введено поняття контролю. Отже, фаховий нагляд фактично характеризується терміном «контроль», а контроль над контролем – «наглядом».

Ні Конституція України, ні Закон України «Про прокуратуру», ні спеціалізований Закон України «Про нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності» не дають визначення поняттю «нагляд».

Однак чинною редакцією Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» визначено галузеве поняття нагляду: державний архітектурно-будівельний нагляд, – «сукупність заходів, спрямованих на дотримання уповноваженими органами містобудування та архітектури, структурними підрозділами Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад з питань державного архітектурно-будівельного контролю, іншими органами, що здійснюють контроль у сфері містобудівної діяльності..., вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, державних стандартів і правил під час провадження ними містобудівної діяльності» [5]. Архітектурно-будівельний контроль, в розумінні зазначеного Закону, – «сукупність заходів, спрямованих на дотримання замовниками, проектувальниками, підрядниками та експертними організаціями вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм,

державних стандартів і правил під час виконання підготовчих та будівельних робіт...» [6]. Отже, що предметом як архітектурно-будівельного контролю, так і архітектурно-будівельного нагляду є дотримання суб'єктами містобудування вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності. Тобто нагляд – це контроль за контролером. Особливістю здійснення нагляду у сфері містобудівної діяльності є те, що орган нагляду одночасно є і органом контролю. На думку Сушинського О.І. «результатами діяльності вище розміщених за підпорядкуванням інституцій ієрархічної вертикалі органів здійснення публічної влади як прояв їхньої контрольної влади може бути тільки «негативна» нормотворчість (скасування «підконтрольних» нормативних актів, тобто нормативних актів підконтрольних органів влади). Адже позитивна нормотворчість інституцій здійснення контрольної влади може призвести до підміни ними органів уповноважених здійснювати таку нормотворчість...» [7, с. 89].

Архітектурно-будівельний нагляд не є «негативною нормотворчістю», оскільки метою як нагляду так і контролю є припинення порушення закону.

Сучасна українська наукова думка теж різниться у підходах до визначення даних категорій. Зокрема, Юридичною енциклопедією, у якій «державний нагляд – вид державного контролю по забезпеченню законності, дотримання спеціальних норм, виконання загальнообов'язкових правил, що містяться у законах та підзаконних актах...» [8, с. 10], та «передбачає постійний, систематичний нагляд за діяльністю не підпорядкованих їм органів або осіб з метою виявлення порушень законності» [9, с. 140], у свою чергу «державний контроль – діяльність державних органів щодо запобігання, виявлення та припинення дій, що суперечать встановленим державою нормам і правилам» [10, с. 138]. Очевидно, що діяльність в виявленні порушень законності (нагляд) є складовою діяльності з запобігання, виявлення та припинення, тобто поняття контролю ширше, ніж поняття нагляду [11, с. 155]. Зазначений висновок абсолютно не кореспондує з нормами, визначеними вищезгаданим Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності», у якому нагляд є ширшим поняттям ніж контроль.

Енциклопедії державного управління визначає, що «контроль суспільний – механізм регуляції поведінки людей (груп, колективів, організацій, суспільства загалом), спрямований на те, щоб домогтися неухильного виконання суспільними інститутами, соціальними групами та окремими громадянами правових і етичних норм, законів, що регулюють суспільні відносини, забезпечити соціальний захист індивідів, їх прав з урахуванням соціальної справедливості, дотримання ними нормативних та етичних обмежень» [12, с. 301]. Отже, об'єктом

суспільного контролю є механізми регуляції, які спрямовані на неухильне виконання правових і етичних норм та законів.

Сушинський О.І. зазначає, що «основна мета контролю – це орієнтація управлінського процесу у необхідному (оптимальному) напрямі розвитку... Тому контроль – це не підміна управління, а його спрямування у напрямі суспільного прогресу...» [13, с. 30]. Отже, з точки зору державного управління контроль є ширшим поняттям, ніж забезпечення дотримання закону та етичних норм, а ще і забезпечення руху в напрямі суспільного прогресу.

У країнах розвиненої демократії контроль «у різних мовах і різних державних традиціях має неоднакове значення» [14, с. 13], саме тому у дослідники визначають контроль як «те, що утримує стан певної заданої системи в межах бажаної часткової вибірки її можливих станів» [15, с. 14].

Як наслідок, зарубіжними фахівцями здійснено сформульовано тезу, що контроль є широким поняттям, складовими якого є планова випадковість, нагляд, конкуренція та взаємність [16, с. 16].

Відповідно, очевидно є необхідність зміни парадигми контролю і у галузі містобудівної діяльності України: містобудівний нагляд є складовою містобудівного контролю, замінивши цими термінами нині наявні «архітектурно-будівельний нагляд» та «архітектурно-будівельний контроль».

#### **Список використаних джерел:**

1. Сергієнко О.В. Особливості правового регулювання системи державного нагляду (контролю) у сфері містобудівної діяльності // «Наше право». – № 3. – С. 155-162.
2. Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови. Під ред. Ю. Мулика-Луцика. Том III. - Вінніпег: Товариство «Волинь». – 1988. – 415 с.
3. Фінансове право. Навчальний посібник. Савченко Л.А. та ін. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 85 с.
4. Вуйців М.М. Європейська модель внутрішньогосподарського контролю: орієнтація на ефективність // Інвестиції: практика та досвід, № 17/2011. – 2011. – 121 с.
5. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011. – № 34. – Ст. 343.
6. Там саме.
7. Сушинський О.І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти: Монографія. – Львів: ЛРІДУ УАДУ. – 2002. – 468 с.
8. Юридична енциклопедія. Шемшученко Ю.С., Зяблюк М.П., Тацій В.Я., Горбатенко В.П. та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2002. – Том.4. – С. 720.

9. Юридична енциклопедія. Шемшученко Ю.С., Зяблюк М.П., Тацій В.Я., Горбатенко В.П. та ін. – К.: Українська енциклопедія, 1999. – Том. 2. – С. 744.
10. Там саме. – С. 744.
11. Сергієнко О.В. Особливості правового регулювання системи державного нагляду (контролю) у сфері містобудівної діяльності // Наше право. – № 3. – 2015.
12. Енциклопедія державного управління. Ковбасюк Ю.В. та ін. – К.: НАДУ. – 2011. – Том 1. – 748 с.
13. Сушинський О.І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти: Монографія. – Львів: ЛРІДУ УАДУ. – 2002. – 468 с.
14. Контроль в органах виконавчої влади в сучасних умовах / Переклад з англійської. Упорядники: Кристофер Гуд та ін. – К.: «К.І.С.». – 2006. – 274 с.
15. Там саме.
16. Там саме.

**Харенко О.В.**

*асистент,*

*Київський національний економічний університет  
імені Вадима Гетьмана*

## **ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ДРУКОВАНОГО ЗАСОБУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК АДМІНІСТРАТИВНА ПОСЛУГА**

Згідно із законодавством, друкований засіб масової інформації може видаватися після його державної реєстрації. Державній реєстрації підлягають усі друковані засоби масової інформації, що видаються на території України, незалежно від сфери розповсюдження, тиражу і способу його виготовлення [1].

Адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [2].

При державній реєстрації друкованих засобів масової інформації (далі – друковані ЗМІ) реєструючий орган, а саме Департамент державної реєстрації Міністерства юстиції України, проводить правову експертизу заяв засновника (співзасновників) на відповідність законодавству, комплексне дослідження усіх обставин справи, приймає рішення про державну реєстрацію видання, відмову чи зупинення строку розгляду заяви разом із відповідними та вмотивованими правовими висновками, вносить відповідні зміни до Державного реєстру, здійснює

контрольно-наглядову діяльність та виконує функції розпорядника публічної інформації.

Згідно зі ст. 9 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» засновником друкованого ЗМІ є особа, яка його заснувала. Якщо таких осіб декілька, і вони об'єдналися з метою заснування такого друкованого ЗМІ та уклали установчий договір із розподілом обов'язків щодо виробничого, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності, вони є його співзасновниками. Право на заснування друкованого засобу масової інформації належить: громадянам України, громадянам інших держав та особам без громадянства, не обмеженим у цивільній правоздатності та цивільній дієздатності; юридичним особам України та інших держав; трудовим колективам підприємств, установ і організацій на підставі відповідного рішення загальних зборів (конференції).

Для державної реєстрації друкованого ЗМІ засновник (співзасновники) подають до реєструючого органу заяву, вимоги до якої встановлюються Положенням про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації в Україні [3].

Після подання заяви засновник (співзасновники) очікує протягом одного місяця із дня її одержання реєструючим органом на письмове повідомлення з одним із таких можливих рішень: 1) про державну реєстрацію; 2) про відмову в державній реєстрації; 3) про зупинення строку розгляду заяви про державну реєстрацію; або отримує у десятиденний строк письмове повідомлення про виявлення відсутності (неточного або неправильного зазначення) у заяві передбачених законодавством відомостей.

Розміри реєстраційного збору за видачу свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації регулюються Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 року № 1287 «Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів», та становлять:

1) 238 гривень (14 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) за видачу свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації з місцевою сферою розповсюдження в межах одного міста, району, окремих населених пунктів, а також підприємств, установ, організацій;

2) 408 гривень (24 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) за видачу свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації з місцевою сферою розповсюдження в межах Автономної Республіки Крим, однієї області, обласного центру або двох і більше сільських районів;

3) 850 гривень (50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) за видачу свідоцтва про державну реєстрацію друкованого ЗМІ із загальнодержавною, регіональною та/або зарубіжною сферою розповсюдження;

4) 1020 гривень (60 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) за видачу свідоцтва про державну реєстрацію дайджесту;

5) 1700 гривень (100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) за видачу свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, що спеціалізується на матеріалах еротичного характеру;

6) 2040 гривень (120 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) за видачу свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, заснованих за участю громадян та/або юридичних осіб інших держав, а також юридичних осіб України, у статутному фонді яких є іноземний капітал.

При цьому: 1) розмір реєстраційного збору за видачу свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації для дітей та інвалідів зменшується на 50 відсотків; 2) звільняються від сплати реєстраційного збору друковані засоби масової інформації, засновані з благодійною метою і призначені для безплатного розповсюдження.

Реєстраційний збір сплачується протягом одного місяця з дня одержання письмового повідомлення про перереєстрацію друкованого засобу масової інформації.

У разі неподання засновником (співзасновниками) протягом трьох місяців із дня підписання наказу платіжного документа про сплату реєстраційного збору приймається рішення про вилучення з Державного реєстру друкованих ЗМІ відомостей про такий друковане ЗМІ, а свідоцтво про державну реєстрацію цього друкованого ЗМІ визнається таким, що не підлягає видачі.

Отже, державна реєстрація друкованого ЗМІ – це адміністративна послуга, суб'єктом надання якої є Департамент державної реєстрації Міністерства юстиції України, а суб'єктом звернення – засновник (співзасновники) друкованого засобу масової інформації. Така адміністративна послуга є платною, і її результатом є видача свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації.

### **Список використаних джерел:**

1. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 р. № 2783-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

2. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вересня 2012 року № 5203-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 76. – Ст. 44.

3. Про затвердження Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації в Україні та Положення про державну реєстрацію інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності : Наказ Міністерства юстиції України від 21.02.2006 № 12/5 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

4. Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 року № 1287 // Офіційний вісник України. – 1997 р. – № 47. – Ст. 46.

**Шаблієнко А.С.**

*аспірант,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

### **ЗАКОНОДАВСТВО СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ, ЩО ВРЕГУЛЬОВУЄ ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЕДЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ**

В останнє десятиліття в Україні почала активно розвиватися сфера електронної комерції. Важливим питаннями в цьому ракурсі постає правове регулювання нової сфери суспільних правовідносин. Для того щоб найкраще визначити концептуальний підхід до визначення предмету правового регулювання, методів, кола суб'єктів автор вважає за необхідне проаналізувати шляхи вирішення даних проблем, що були обрані іншими країнами.

Серед іноземних дослідників, які присвятили свої роботи проблемам розвитку сфери електронної комерції, можна виділити Г. Дункана, Л. Едвордс, С. Коппера, Д. Кембел, М.П. Мак-Картні, К. Пейтеля, А. Саммера, Й. Снайдера, Д. Спіндер.

Перші системи електронної комерції з'явилися у США ще в 60-х роках минулого століття. Застосовувалися вони, в основному, транспортними компаніями для замовлення квитків, а також для обміну даними між різними службами при підготовці рейсів. Спочатку електронна комерція велася по мережах, що не входили у Інтернет. Для цього були створені стандарти електронного обміну даними між організаціями (Electronic Data Interchange, EDI) – набір правил електронного оформлення типових ділових документів: замовлень, накладних, митних декларацій, страхових форм, рахунків тощо. До кінця 60-х років у країні вже існувало чотири індустріальних стандарти для обміну даними в системах управління авіаційним, залізничним і автомобільним транспортом.

Оскільки така множинність не сприяла розвитку економіки, для об'єднання форматів був створений спеціальний Комітет узгодження транспортних даних (Transportation Data Coordination Committee, TDCC). Його розробки лягли в основу нового EDI-стандарту ANSI X.12.

У 80-х роках почалися роботи з об'єднання європейських і американських специфікацій. На базі GTDI міжнародна організація по стандартизації ISO сформувала новий стандарт Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport (EDIFACT, ISO 9735), що використовує як транспортний протокол електронної пошти X.400 [1].

Оскільки ключем до інформаційного суспільства є комунікаційні системи, поєднані з розвиненими інформаційними технологіями, ситуація у сфері “заочних” покупок стала якісно змінюватися з поширенням Інтернет як глобального середовища інформаційної взаємодії користувачів один з одним. У 1996 році, коли кількість користувачів Інтернет у світі за різними оцінками досягла 50-60 млн. осіб (нині лише в США понад 100 млн. осіб), операцій з електронної торгівлі було зроблено на 300 млрд. доларів. У 1999 році цей показник збільшився до 1,1 трлн доларів, у 2003 році – до 2,3 трлн доларів [2].

Проте й у цій державі існують певні проблеми у сфері розвитку електронної комерції. Так, Федеральна торгова комісія США має побоювання з приводу того, що закони, прийняті в деяких штатах, можуть негативно позначитися на розвитку електронної комерції. Справа в тому, що в багатьох американських штатах введені правила, спрямовані тільки на захист класичних компаній при підключенні їх до Інтернет. Мова йде про законодавчі акти, що роблять електронний бізнес неконкурентноспроможним стосовно інших компаній. У деяких штатах, наприклад, заборонений продаж певних товарів у Інтернет, таких як автомобілі, нерухомість. Крім того, закони забороняють інтернет-компаніям видавати кредити, продавати ліки, алкоголь, оформляти медичну страховку, влаштовувати аукціони. У результаті таких дій споживачі втрачають до 15 млрд. дол. щорічно [3].

Американська асоціація адвокатів була першою організацією в Сполучених Штатах Америки, що почала приймати певні кроки для вирішення питань, що відносяться до регулювання електронного цифрового підпису [4]. В цій організації було утворено комітет з інформаційної безпеки, який в 1996 році закінчив свою остаточну версію принципів щодо цифрового підпису. Натомість Законодавчі збори штату Юта (США) прийняли закон в 1995 році, що стосувався цифрового підпису, і стали першими у світі з тих, хто легалізував це питання [5]. Однією з головних цілей прийняття даного акту стало обмеження ризиків юридичної відповідальності для розробників цифрових підписів,

а також захисту прав третіх осіб та створення правової бази для надійного функціонування системи в цілому.

Після того, як електронна комерція з 1990 року почала стрімко розвиватися в Сполучених Штатах Америки, деякими штатами було прийнято низку регулюючих актів, які використовували різні підходи до регулювання цієї сфери. Це створювало великі перешкоди для розвитку електронної комерції навіть всередині країни. В зв'язку з цим було зібрано Національну конференцію з уніфікації законодавства з метою розробити модельний закон про електронні угоди та електронну комерцію. Розроблені модельні закони було прийнято в більшості штатів без змін або ж з мінімальними поправками.

Модельний закон про електронні угоди («UETA»), який було прийнято Національною конференцією з уніфікації законодавства у 1999 році, гарантував, що електронні операції мають таку ж юридичну силу, як і їх паперові варіанти [6]. Модельний закон про електронні угоди передбачає, що договір не може бути позбавлений юридичної сили, на тій підставі, що його складено з використанням електронного запису. Також в Модельному законі про електронні угоди зазначається, що будь-який закон, що вимагає фізичного запису визнає і електронний запис, і що будь-який підпис, може бути виконано за допомогою електронного підпису.

Модельний закон про електронні угоди стосується в першу чергу електронних записів та електронних підписів, що стосуються торгівельних операцій, які не підпадають під дію Єдиного торгівельного кодексу, але впливають на продажі відповідно до ст. ст. 2, 2А Єдиного торгівельного кодексу [7]. Все це врегульовує відносини суб'єктів електронної комерції та встановлює відповідальність за операції проведені в мережі Інтернет, тому що Модельний закон про електронні угоди врегульовує лише ті операції, які сторони домовилися вести в електронному вигляді.

Однак Модельний закон про електронні угоди (Uniform Electronic Transactions Act) не застосовується до [6]:

- Заповітів, додаткових розпоряджень щодо них, або заповідальних трастів;
- До тих відносин, що врегульовані Єдиним торгівельним кодексом (Uniform Commercial Code), за винятком розділів 1-107 (порушення прав), 1-206 (обманні дії), а також ст.ст. 2, 2А (продаж);
- Операцій, врегульовані Законом про угоди в сфері комп'ютерної інформації (Uniform Computer Information Transaction Act) [8];
- Операції, що здійснюються державними органами влади;

Традиційно, в зобов'язальному праві основними проблемами є проблема визначення часу з якого договір набирає сили, а також яке

право застосовується до договору, якщо сторони знаходилися в різних місцях.

**Список використаних джерел:**

1. Operkent A. Global Economy & Electronic Commerce. – London: Business School Press, 1999.
2. Успенский И. Энциклопедия Интернет-бизнеса. – Спб.: Питер, 2001. – 432 с.
3. Чучковська А.В. Правове регулювання електронної комерції в Україні. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
4. E-commerce Law Around the World: a Concise Handbook / Stephen Errol Blythe, Ph.D., J.D., Ph.D., Xlibris Corporation / книгу розміщено в Інтернет, за адресою: [http://books.google.com/books?id=Coqpujf1D8UC&pg=PA675&dq=e+commerce+law&hl=ru&ei=enmsTfXxBYL1sga-qp3\\_Bg&sa=X&oi=book\\_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCgQ6AEwADgK#v=onepage&q&f=false](http://books.google.com/books?id=Coqpujf1D8UC&pg=PA675&dq=e+commerce+law&hl=ru&ei=enmsTfXxBYL1sga-qp3_Bg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCgQ6AEwADgK#v=onepage&q&f=false)
5. Utah Digital Signature Act, Utah Code §§ 46-3-101 to 46-3-504, Enacted by L. 1995, ch. 61 // текст розміщено в Інтернет, за адресою: <http://www.jus.unitn.it/users/pascuzzi/privcomp97-98/documento/firma/utah/udsa.html>
6. The Uniform Electronic Transactions Act, Drafted by the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, JULY 23 – 30, 1999 // текст розміщено в Інтернет, за адресою: [http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/ecom/ueta\\_final.pdf](http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/ecom/ueta_final.pdf)
7. The Uniform Commercial Code (UCC) // Drafted by the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws (NCCUSL) and the American Law Institute (ALI), amended 1952 – текст розміщено в Інтернет, за адресою: <https://www.law.cornell.edu/ucc>
8. The Uniform Computer Information Transactions Act (UCITA), Drafted by the National conference of commissioners on Uniform State Laws, amended 2002 // текст розміщено в Інтернет, за адресою: <http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/ucita/2002final.pdf>

## **КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ**

**Каменський Д.В.**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
завідувач кафедри,*

*Бердянський державний педагогічний університет*

### **ГЕНЕЗА ЗАКОНОДАВСТВА США ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ: ДЕЯКІ ФАКТИ З ІСТОРІЇ**

Ознайомлення з вітчизняними дослідженнями в галузі кримінального права, зокрема на рівні дисертацій, свідчить про активне звернення авторів як до історичного, так і до порівняльного методів наукового пізнання. Наукові пошуки автора цих рядків не будуть тут виключенням, оскільки обидва методи були використані у серії наукових статей, потім у кандидатській дисертації, а згодом й у монографії, присвячених питанням кримінальної відповідальності за податкові злочини за федеральним законодавством США [1].

Водночас у переважній більшості випадків названі методи використовуються необґрунтовано відокремлено, без доцільної взаємодії між собою. Хоча саме на таке поєднання часто є попит у наукових проектах, особливо в тих із них, де досліджуються схожі за своєю природою (чи навіть змістом) правові явища у їх часовому розвитку. Звичайно, порівнювати положення законодавства та практики його застосування в різних державах правильно і потрібно – про потенціал юридичної компаративістики вже написано достатньо багато. Водночас право не може бути усталеною системою регулювання суспільних відносин, воно перебуває у стані перманентного розвитку у будь-якому суспільстві і на будь-якій стадії його розвитку, а отже постійно змінюється. Не буде виключенням і кримінальне право, яке, хоча традиційно і є більш стабільним, ніж інші галузі права (скажімо, податкове), однак все одно розвивається. Достатньо дослідити, хоча б у загальних рисах, розвиток вітчизняного кримінального права із дореволюційного часу і до сучасного періоду: зміни, що відбулись за останні сто років, вражають своєю глибиною та системністю.

Розмірковуючи над методологічними питаннями проведення порівняльних досліджень, Д.А. Шигаль пропонує послідовну

аргументацію на користь існування окремого історико-правового порівняльного методу. Будучи відносно самостійним засобом наукового пізнання, він разом із тим являється багатостороннім пізнавальним процесом, що діє в комплексі з іншими методами та сучасним логічним апаратом. Поняття історико-правового порівняльного методу, на думку дослідника, є ширшим, глибшим та специфічнішим, ніж просте порівняння. Історико-правовий порівняльний метод націлений не лише на конкретне дослідження своєрідності історико-правового матеріалу, а й на створення синтетичних історичних узагальнень [2].

Наважимося задати логічне, на наш погляд, питання: якщо послідовно обґрунтовується доцільність проведення порівняльно-історичного аналізу у галузі вчення про державу і право, то чому б не спробувати провести подібні дослідження в інших галузях права, зокрема кримінальному? Видається, що якість конкретних порівняльно-правових досліджень лише виграла б за рахунок історичного дослідження розвитку правового явища. На наш погляд, таким чином відбувається порівняльний науковий аналіз в, умовно кажучи, бінарній системі координат – на сучасному етапі розвитку права двох чи більше держав, а також у його історичному розвитку за певний період часу.

А тому, намагаючись реалізувати окреслене завдання, під час обрання тематики цієї роботи ми ставили на меті не лише дослідити генезу федерального законодавства США про кримінальну відповідальність за посягання на економічні відносини, а й спробувати порівняти ці процеси історичного розвитку з відповідними процесами у вітчизняному кримінальному законодавстві.

Показово, що у своїй авторській монографії «Система господарських злочинів» І.А. Клепицький позитивно характеризує американське федеральне законодавство про відповідальність за економічні злочини, у тому числі раннє законодавство. Зокрема, характеризуючи антимонопольний Акт Шермана, прийнятий ще у 1890 р., науковець слушно звертає увагу на наявність у ньому безпосередньо охоронюваного блага – а саме обмеження торгівлі чи комерції. Це вже повноцінний господарський злочин, оскільки законодавець усвідомлює необхідність регулювання та охорони саме господарських відносин [3, с. 7].

На думку фахівців перша задокументована згадка про білокомірцевий злочин у системі загального права датована ще XV століттям і мала місце в Англії. Так, у 1473 р. було прийнято спеціальний закон для протидії випадкам розкрадання спеціально ввіреного перевізнику майна. Цей акт став реакцією тогочасного законодавця на випадки викрадення шерсті особами, які її перевозили на замовлення власників.

Заради справедливості зазначимо, що у Сполучених Штатах, так само як і в країнах Західної Європи увага суспільства до економічних за своїм змістом злочинів почала приділятися значно пізніше, на фоні індустріальних революцій. Із часом, оскільки окремі приватні компанії становились більш успішними, вони отримували реальну можливість відтіснити конкурентів і таким чином встановлювати монопольне становище на тому чи іншому ринку товарів і послуг. Як наслідок, корпоративна жадібність новостворених монополій призвела до необґрунтованого зростання цін, що не могло не турбувати широкий загал, який, у свою чергу, тиснув на державу з метою законодавчого втручання [4].

У 1890 р. було ухвалено один із перших федеральних Актів, спрямованих на протидію корпоративним зловживанням – Акт Шермана, що визнавав монополію незаконною формою ведення бізнесу. Хоча на час його прийняття в Англії та інших європейських країнах уже існували подібні за змістом нормативні акти, через агресивне лобіювання з боку корпорацій їх положення майже не застосовувались на практиці, тим самим заохочуючи компанії до використання явно антиконкурентних способів ведення бізнесу. Чимало дослідників називають Акт Шермана першим сучасним законом про охорону засад чесної конкуренції.

Далі, згадаємо про історичний «розвиток» шахрайства на фондовому ринку. Ці прояви протиправної діяльності існують стільки ж, скільки власне і фондовий ринок. Наприклад, активний обман інвесторів з боку власника бізнесу чи брокера, коли потенційним інвесторам обіцяють величезні доходи з придбаних акцій новоствореної компанії, хоча пізніше виявляється, що весь бізнес проект є фіктивною схемою, а шахрай уже зник із ввіреними йому коштами, налічує вже декілька століть. Просто якщо раніше обман був більш простим і міг стосуватись, наприклад, планів на будівництво залізничних доріг в іншій країні, то сьогодні обман є значно більш «складним» і завуальованим – достатньо пригадати масштабні банкрутства і кримінальні переслідування американських інтернет-компаній на початку 2000-х років. Тоді обіцянки інвесторам про стрімке зростання масштабів і доходності електронного сегменту економіки виявилися необґрунтовано оптимістичними. Як бачимо, форми скоєння економічних злочинів стрімко змінюються, постійно ускладнюються, однак їх зміст та корислива мотивація (а саме – націленість на протиправне збагачення) насправді залишаються.

На межі XIX та XX століття суспільна увага до білокомірцевої злочинності суттєво зросла, переважно у Сполучених Штатах. Цьому сприяла по-справжньому революційна діяльність окремих журналістів, більш відомих як макрейкери (англ. Muckrakers – «розгрібачі бруду»). Вони уособлювали групу американських публіцистів та письменників, які розпочали кампанію з викриття економічних та соціальних проблем

всередині країни, зокрема корупції чиновників та шахрайства промислових магнатів. Журналісти фактично відкривали очі суспільству на проблеми, пов'язані, поміж іншого, з шахрайськими зловживаннями на фондовому ринку, обман клієнтів страховими компаніями, незаконні дії корпоративних монополій, що були викриті на підставі положень уже діючого Акту Шермана. Статті макрейкерів підняли значний резонанс в американському суспільстві та призвели до певних змін у регулюючому діяльність корпорацій законодавстві. Наприклад, у 1914 р. Конгрес ухвалив Антимонопольний Акт Клейтона (англ. Clayton Antitrust Act), що удосконалив існуючі юридичні механізми виявлення проявів монополізму в діяльності американських корпорацій.

Ще однією «віхою» в американській історії протидії економічним злочинам є фінансові піраміди як прояви масштабних схем обману на ринку капіталу. У США вони отримали назву «Понці-схеми», на честь Чарльза Понці, який вперше на практиці у великих масштабах реалізував цей вид інвестиційного шахрайства ще в 1920 р. Сутність шахрайської схеми Понці полягала в отриманні грошей за рахунок одночасної купівлі та продажу поштових марок. Понці обіцяв інвесторам аж 30% прибутку протягом 45 днів, що у річному еквіваленті сягало 240% прибутку річних (тут напевно можна провести слушні паралелі з нещодавною діяльністю сумнозвісного проекту МММ-2011 в Україні). Інвесторами Понці стало більш ніж 40 000 вкладників. У результаті більшість з цих інвесторів втратили свої вклади, коли у липні 1920 року піраміда Понці зазнала краху. За найбільше на той час шахрайство в історії країни Понці отримав всього 3 роки в'язниці з конфіскацією майна. З огляду на величезну кількість ошуканих клієнтів, такі типи фінансових пірамід, принаймні у США, надалі отримали назву «Піраміда Понці». Історія демонструє, що подібні фіктивні схеми зазвичай починаються у формі цілком легального бізнесу до того часу, поки цей бізнес не починає втрачати заплановану дохідність. Після цього подальша діяльність компанії чи фонду стає незаконною, оскільки супроводжується безпосереднім обманом інвесторів у частині гарантованого повернення вкладених ними інвестицій.

#### **Список використаних джерел:**

1. Каменський Д.В. Кримінальна відповідальність за податкові злочини за федеральним законодавством США: монограф. / Д.В. Каменський; наук. ред. О.О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 424 с. – Бібліогр.: С. 379–415.
2. Шигаль Д.А. Структурно-функціональні рівні історико-правового порівняльного методу / Д.А. Шигаль // Форум права. –2013. – № 1. –

С. 1183–1187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13sdaipm.pdf>

3. Клепицкий И.А. Система хозяйственных преступлений / И.А. Клепицкий. – М.: Статут, 2005. – 571 с.

4. McGrath J. How White-collar Crime Works / J. McGrath. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://money.howstuffworks.com/white-collar-crime3.htm>

**Монюк Д.М.**

*студент,*

*Хмельницький університет управління та права*

## **ЗЛОЧИННІ НАСЛІДКИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам неможливе без врахування результату таких посягань. Ці результати можуть набувати різних проявів, в тому числі, існувати у формі злочинних наслідків, окремі з яких виражаються як відповідний елемент складу злочину.

Наслідки, тобто шкода (збитки), заподіяні злочинним діянням, їх характер і розмір багато в чому визначають матеріальну ознаку злочину – суспільну небезпечність. З огляду на вказане, наслідок виступає:

- а) однією із підстав криміналізації (декриміналізації) діяння;
- б) ознакою, яка відмежовує злочин від інших правопорушень;
- в) обставиною, що враховується судом при призначенні покарання в межах санкції відповідної статті КК (наприклад, у п. 5 ст. 67 тяжкі злочини названі як обставина, що обтяжує покарання).

У злочинних наслідках можливо вирізнити їх фізичну сутність від суспільної. Фізична сутність злочинних наслідків проявляється в конкретних змінах, які настають у зовнішньому світі, зокрема, вилучення майна у власника, заподіяння тілесних ушкоджень та ін. Суспільна сутність злочинних наслідків полягає в заподіянні шкоди суспільним відносинам, в пошкодженні чи знищенні певних суспільних відносин – позбавлення власника можливості користуватися майном, погіршення здоров'я потерпілого від заподіяних йому тілесних ушкоджень тощо.

Фізична сутність злочинних наслідків належить до об'єктивної сторони злочину, а суспільна – до об'єкту. Але традиційно злочинні наслідки розглядаються лише при аналізі об'єктивної сторони злочину.

Суспільно небезпечні наслідки – це шкода заподіяна злочинною діяльністю людини суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом.

Будь-який злочин тягне за собою суспільно небезпечні наслідки, які виражаються у спричиненні шкоди об'єкту кримінально-правової охорони.

Шкода може бути: а) фізичною (наприклад, при вбивстві (статті 115-119 КК), тілесному ушкодженні (статті 121-125 КК); б) майновою (зокрема, при грабежі (ст. 186 КК), умисному знищенні або пошкодженні майна (ст. 194 КК); в) моральною (незаконне позбавленні волі або викраденні людини (ст. 146 КК), наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК); г) політичною (наприклад, при посяганні на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК), при посяганні на державного чи громадського діяча (ст. 112 КК).

У кримінальному праві злочинні наслідки розглядаються у двох площинах: у площині об'єктивно виявленого злочину та в площині конкретно виписаного в законі складу злочину. Щодо першого положення, то тут злочинні наслідки є об'єктивним виявленням суспільної небезпечності будь-якого злочину, а характер заподіяної злочином шкоди повністю залежить від характеру об'єкта посягання, яким є особисті блага людини та інші соціальні цінності. Злочин завжди посягає на певний об'єкт і завжди спричиняє суспільно небезпечні наслідки або створює реальну загрозу заподіяти йому шкоди. Без виявлення та аналізу суспільно небезпечних наслідків матеріального складу злочину майже неможливо визначити суб'єктивні ознаки складу такого злочину, оскільки наявність певної форми вини особи у вчиненні злочину завжди пов'язана з психічним ставленням суб'єкта злочину не лише до свого діяння, а й до суспільно небезпечного наслідку такого діяння [3, с. 97].

Сутність другого положення полягає в тому, що суспільно небезпечні наслідки злочину або вказуються у самій нормі (чи однозначно впливають з її змісту), якою визначається конкретний склад злочину, або не вказуються. Ця відмінність покладена кримінальним правом в основу поділу складу злочину на матеріальні та формальні [3, с. 98].

Законодавець користується різними прийомами опису злочинних наслідків. Так, при крадіжці чужого майна шкода заподіюється власності (ст. 185). Тут вказується один (єдиний) наслідок, що має кримінально-правове значення. В інших випадках у законі вказуються два і більше

можливих (альтернативних) наслідків, що виступають обов'язковою ознакою складу злочину. Так, у складі руйнування або пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ч. 1 ст. 277) в альтернативі зазначені такі наслідки, як аварія поїзда чи судна, порушення нормальної роботи транспорту чи створення небезпеки для життя людей або настання інших тяжких наслідків [2, с. 131].

У деяких складах злочинів містяться вказівки на конкретні наслідки, наприклад, смерть потерпілого при вбивстві (ст. 115), тілесні ушкодження відповідної тяжкості в складах злочинів, передбачених статтями 121-125. В інших статтях КК не дано чіткого опису наслідків («тяжкі наслідки», «особливо тяжкі наслідки», «великий збиток» тощо). Отже, тут у законі застосовуються оціночні терміни і поняття, з'ясування обсягу і змісту яких вимагає уточнення і конкретизації по кожній справі.

Деякі норми КК пов'язують злочинність і караність діяння з обов'язковим настанням певних суспільно небезпечних наслідків. Інші норми пов'язують караність діяння як з фактичним настанням суспільно небезпечних наслідків, так і з можливістю їх настання. Так, порушення правил ядерної чи радіаційної безпеки тягне за собою кримінальну відповідальність, якщо цими діями була створена загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяна шкода здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 274) [2, с. 132].

Залежно від того, обов'язковими чи необов'язковими ознаками об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, тобто залежно від конструкції складу злочину, всі злочини поділяються на злочини з матеріальним складом та злочини з формальним складом.

Злочини з матеріальним складом вважаються закінченими з моменту настання суспільно небезпечного наслідку, який передбачено в диспозиції статті Особливої частини КК у якості обов'язкової ознаки конкретного злочину. Якщо передбачений у законі наслідок не настав, злочин вважається незакінченим, і кваліфікація вчиненого повинна бути з посиланням на відповідну частину ст. 15 КК.

Злочини з формальним складом – це злочини, для визнання яких закінченими достатньо самого факту скоєння суспільно небезпечного діяння. У таких злочинах наслідки не включені в об'єктивну сторону і на кваліфікацію діяння не впливають. Злочини з формальним складом фактично можуть заподіювати суспільно небезпечні наслідки, але вони перебувають за межами об'єктивної сторони складу злочину, є факультативними і на кваліфікацію цього діяння не впливають. У таких випадках наслідки можуть враховуватись судом при призначенні покарання як обтяжуюча обставина або ж отримувати самостійну оцінку за іншими частинами цієї статті чи іншими статтями Особливої частини КК.

При конструюванні злочинів із формальним складом враховуються особливості суспільної небезпеки і характер самого злочинного діяння, а також те, що конкретно визначити, підрахувати шкідливі наслідки діяння у багатьох випадках неможливо чи вкрай складно. Це стосується, зокрема, таких злочинів, як державна зрада, шпигунство, бандитизм.

Встановивши вид складу злочину, правозастосовець повинен у злочинах з матеріальним складом встановити і довести наявність суспільно небезпечних наслідків у діянні винної особи, визначитися, створюють вони основний чи кваліфікований склад злочину, а за їх відсутності визначитися, чи є у скоєному склад замаху на злочин, чи, можливо склад злочину взагалі відсутній. Все це необхідно для правильної кваліфікації скоєного діяння [1, с. 88].

Поєднання у змісті суспільно небезпечного діяння об'єктивізованого назовні психічного ставлення особи та соціальних цінностей, що охороняються кримінальним законом, дозволяє визначити утворене «явище» як суспільно небезпечне посягання на зазначений об'єкт, а його результат розцінювати як певні зміни у змісті відповідних цінностей, взятих під кримінально-правову охорону.

Отже, злочинні наслідки служать вирішальною розмежувальною ознакою злочинів і незлочинних правопорушень, а також аморальних вчинків. З урахуванням цього правильним є осмислення взаємозв'язку вчиненого суспільно-небезпечного діяння та його наслідків виходячи із змісту об'єкта кримінально-правової охорони, поняття та співвідношення його основних різновидів. Така специфіка має впливати на розуміння змісту тих соціальних цінностей, що зазнали певних змін в результаті суспільно небезпечного посягання на них.

#### **Список використаних джерел:**

1. Александров Ю.В. Кримінальне право України: Заг. частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.
2. Бажанов М.І., Баулін Ю.В., Борисов В.І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
3. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 320 с.
4. Мельник М.І., Хавронюк М.І. (ред.) Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.

**Пуень В.Т.**

*аспірант,*

*Національна академія Служби безпеки України*

## **ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В МИТНИХ ОРГАНАХ**

На сьогоднішній день рівень та масштаби поширення корупції робить її однією з найгостріших загроз державній безпеці України. Слід зауважити, що однією із причин Революції гідності, що відбулася в нашій країні на початку 2014 року, став жахливий рівень корупції у всіх органах державної влади, в тому числі і в митних.

Міжнародна неурядова організація Transparency International щорічно формує рейтинг найбільш корумпованих держав на підставі Індексу сприйняття корупції (CPI). Означений рейтинг та результати низки аналогічних досліджень, які проводяться іншими міжнародними організаціями, враховуються іноземними інвесторами під час прийняття рішення щодо залучення коштів в економіку зарубіжних держав. Так, у вказаному вище рейтингу Transparency International Україна в 2014 році, як і в 2013, посіла 144 місце. Таким чином, за рівнем сприйняття корупції Україна знаходиться на одному щаблі з Угандою та Коморськими островами як одна з найбільш корумпованих країн світу, що свідчить про неефективність зусиль української влади, спрямованих на подолання вказаного негативного явища [1].

З урахуванням викладеного, актуальною постає необхідність вивчення передового іноземного досвіду запобігання і протидії корупції в митних органах. У цьому контексті, становить інтерес проведене Ірен Хорс дослідження досвіду протидії корупції в митних органах Пакистану, Болівії і Філіппін [2].

У зазначених країнах впровадження реформ почалося із «очищення» митниці від колишніх корупційних працівників. Однак цей захід мав лише короткотривалий ефект, після чого все поверталось на старий лад. Схожа ситуація має місце і в нашій країні. Прийняття Закону України «Про очищення влади» не дало бажаного результату, оскільки на практиці його застосування блокується, на посади осіб, які звільняються відповідно до цього закону, приходять інші, які продовжують вчиняти корупційні дії. Тому ми погоджуємось із тим, що з допомогою лише очищення рядів митниці від корупціонерів не можливо досягти тотальної зміни ситуації з корупцією в митних органах, а позитивні результати від цього будуть мати лише короткотривалий ефект. На наш погляд, вказані заходи доцільно поєднувати з іншими системними реформами митних органів.

Е Пакистані одним із заходів, який не призвів до успіху у протидії корупції в митних органах, стало посилення ролі розслідувань фактів корупції на митниці. Зокрема, була створена спеціальна група по контролю за дотриманням законності Enquiry Wing з метою покращення рівня додержання внутрішньої дисципліни службовцями. Однак діяльність вказаної групи не мала реального ефекту. Прикладом цього було те, що протягом 1994-1995 років вказаною групою було відкрито 220 дисциплінарних проваджень стосовно митників і лише 32 з них стосувались можливої корупції, хоча на той час корупція на митниці була широковідомою та масштабною. Крім цього, більшість проваджень були відкриті стосовно працівників найнижчої ланки.

Також не принесло успіху залучення приватних компаній для здійснення контролю та моніторингу здійснення митних процедур та стягування митних платежів. Так в 1993 році Уряд Пакистану уклав п'ятирічний контракт з двома приватними компаніями для виконання вказаних вище цілей. Однак в 1996 році Уряд був відправлений у відставку через звинувачення в корупції, як наслідок умови укладення зазначених вище контрактів стали предметом корупційного розслідування. В результаті чого було встановлено, що згадані вище компанії вносили на іноземний рахунок президента Пакистану та його дружини грошові кошти.

Окрім цього, в 1986, 1988 та 1990 році уряд Болівії також залучав три приватні компанії до процесу контролю походження та вартості товарів, що імпортуються та експортуються. Вказані компанії отримували встановлену у відсотковому відношенні від вартості товарів винагороду від учасників зовнішньоекономічної діяльності. Робота зазначених компаній зменшила рівень зловживання митниками дискреційними повноваженнями, однак це суттєво не вплинуло на рівень корупції на митниці. По-перше, корупційна діяльність митників «перекочувала» в інші сфери митної справи. По друге, після того, як один і той же вантаж був оцінений однією і тією ж компанією по-різному, покладатись на їх оцінку стало ненадійно. Крім цього, як засвідчили низка розслідувань, працівники цих компаній також втягувались в корупційну діяльність, зокрема вони зменшували митну вартість імпортованих товарів учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Ще одним заходом, що не призвів до підвищення ефективності протидії корупції в митних органах, стало запровадження системи винагород. На Філіппінах вказана система була впроваджена в 1986 році. Однак, як показала практика, одні і ті ж самі службові особи правоохоронних органів отримували винагороди. Як засвідчив досвід Філіппін, зазначена система не змінила ситуацію із протидією корупції на митниці, оскільки винагороди і заохочення нівелюються можливістю

отримувати значні хабарі та інші перевагами за невжиття заходів стосовно окремих правопорушень.

Окрім вказаного вище варто зазначити позитивний досвід протидії корупції в митних органах, зокрема Словацькою митницею. Так, словацькі митні адміністрації застосовують систему внутрішнього контролю на всіх рівнях керування і систему контролю спеціальним корпусом – відділом внутрішнього контролю. Окрім цього, одним із заходів протидії корупції на Словацькій митниці є те що в її філіях розподіл митних актів проводиться посередництвом програми «митні акти». Митник, який вирішує чи товар буде пропущено не контактує з митником, який фізично контролює цей товар. Вказане значно зменшує можливість зв'язку митник-декларант. На словацьких митницях, в рамках яких діють контрольні або репресивні групи, застосовується принцип ротації цих груп. У спілкуванні з громадянами на перевірках беруть участь щонайменше двоє митників [3, с. 15-16].

Прикладом того, що корупцію в митних органах може подолати бідна країна з авторитарним режимом і глибоко вкоріненими традиціями хабарництва, є Сінгапур. На час здобуття незалежності в 1959 році економіка цієї держави була нерозвиненою, доводилося імпортувати навіть прісну воду й будівельний пісок. Боротьба з корупцією в ній розпочалася зі спрощення адміністративних процедур, усунення двозначності в нормативно-правових актах, скасування дозвільних документів, підняття зарплат держслужбовцям, встановлення дуже суворих покарань (в тому числі і смертної кари) за будь-які корупційні дії.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що вивчення передового іноземного досвіду є важливою передумовою вироблення системи заходів, спрямованих на протидію корупції та мінімізацію корупційних ризиків в діяльності вітчизняних митних органів. Як свідчить досвід зарубіжних країн, найбільш ефективними заходами виявилось усунення можливостей контактів митників із декларантами та учасниками зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення обов'язкової участі не менше двох працівників митниці під час спілкування з громадянами, створення контрольних та репресивних груп за діяльністю працівників митниці із застосуванням принципу їх постійної ротації тощо. Разом з тим, низка антикорупційних заходів в Пакистані, Філіппінах та Болівії не мали наслідком суттєвого зменшення рівня поширення корупції в митних органах. Вказані аспекти слід враховувати і вітчизняним законодавцям та урядовцям під час проведення реформ антикорупційного спрямування в діяльності митних органів.

#### **Список використаних джерел:**

1. Індекс корупції CPI-2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ti-ukraine.org/corruption-perception-index-2014](http://www.ti-ukraine.org/corruption-perception-index-2014).

2. Hors I. (2001), Fighting corruption in custom administration: What can we learn from recent experiences?, Working Paper No.175, OECD Development Centre.

3. Тупта П. Exercise book Шенген і охорона зовнішнього кордону ЄС на словацько-українському кордоні та пунктах пропуску / П. Тупта, В. Бенч. – Дослідницький центр Словацької асоціації зовнішньої політики. – Пряшів, 2010. – 47 с.

**Скок О.С.**

*аспірант,*

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

### **КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИННИХ ДІЯНЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КАЗАХСТАНУ ТА УКРАЇНИ: ОГЛЯД ОСТАННІХ ЗМІН**

Інститут класифікації злочинів завжди займав провідне місце в кримінальному законодавстві багатьох країн. Останнім часом спостерігаються процеси гуманізації кримінального законодавства поєднані з ідеями запровадження кримінального проступку. Зокрема, актуальними є нововведення в КК Казахстану та України.

Так, новий КК Республіки Казахстан [1] введено в дію 1 січня 2015 року. Такі зміни в кримінальному законодавстві Казахстану суттєво відобразились на інституті класифікації злочинів, який існував в попередньому КК і налічував чотири категорії злочинів (злочини невеликої тяжкості, злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі), типових для кодексів пострадянських країн. У новому КК всі злочинні діяння поділено на злочини та кримінальні проступки, які поєднані загальним поняттям кримінальне правопорушення. Відповідно до ч. 1 ст. 10 КК РК кримінальні правопорушення в залежності від ступеня суспільної небезпеки та караності поділяються на злочини та кримінальні проступки. Злочином, згідно з ч. 2 ст. 10 КК РК, визнається скоєне винне суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), заборонене КК під загрозою покарання у вигляді штрафу, виправних робіт, обмеження волі, позбавлення волі або смертної кари. Кримінальним проступком, відповідно до ч. 3 ст. 10 КК РК, визнається скоєне винне діяння (дія або бездіяльність), яке не представляє великої суспільної небезпеки, таке, що заподіяло незначну шкоду або створило загрозу заподіяння шкоди особистості, організації, суспільству або державі, за вчинення якого передбачено покарання у вигляді штрафу, виправних робіт, залучення до громадських робіт, арешту. Стаття 40 КК

РК містить чіткий перелік покарань за злочини та за кримінальні проступки, окремо. Види покарань, які можуть бути застосовані як за злочин так і за проступок містяться і у визначенні цих понять і не відрізняються за своїм змістом від покарань зазначених у ст. 40 КК РК. Очевидно, що критерієм, за яким проводиться розмежування цих кримінально-караних діянь є розмір та вид покарання.

До 2015 року в старому КК РК [2] існувала досить цікава ст. 10-1 «Адміністративна преюдиція». Суть цієї норми полягала у тому, що призначення кримінальної відповідальності за злочин, що не становить великої суспільної небезпеки, настає, якщо діяння вчинено протягом року після накладення адміністративного стягнення за таке ж адміністративне правопорушення. Але, стрімкі світові процеси гуманізації кримінального законодавства посприяли оформленню таких діянь, які за своїм змістом є більш адміністративними, в категорію кримінальних проступків. Кримінальні проступки в новому законодавстві займають місце між адміністративним правопорушенням та злочинами невеликої тяжкості.

У новому КК РК в категорію кримінальних проступків входять 104 склади злочинів невеликої тяжкості, 20 з яких мали санкцію «позбавлення волі», а тепер у випадку їх скоєння вони не матимуть навіть судимості. Всі інші 58 складів в минулому – адміністративні правопорушення. Арешт як міра покарання за кримінальні проступки встановлений максимальним терміном до 6 місяців, проте в Особливій частині такий термін передбачений тільки по 43 складам. По 30 кримінальних проступкам встановлений строк арешту до 2-х місяців, по 32 – до 3-х, по 63 – до 4-х місяців. Штраф запроваджено в якості альтернативи додатково у 162 санкціях, його частка тепер становить понад 50%, а його розміри значно збільшені, в середньому на 57%.

Поступове формування в Україні нових соціально-економічних відносин, вплинуло на необхідність прийняття нового КК України. КК 1960 р. на той час вже не відповідав сучасним напрямкам розвитку доктрини кримінального права, розвитку країни та законодавства в цілому, а також ратифікованим міжнародним актам за часів незалежності України. Плідна праця з підготовки нового кодекса продовжувалася з 1992 року і була завершена 5 квітня 2001 року – прийняттям КК України. Класифікація злочинів у Загальній частині КК 2001 [3] має як теоретичне, так і практичне значення. Всі злочини у ст. 12 КК України класифікуються на підставі матеріальної ознаки – тяжкості злочинів та відповідно виду і розміру покарання. Це природна класифікація злочинів, оскільки в її основі знаходиться суттєва ознака, яка визначає природу злочину. Залежно від ступеня тяжкості всі злочини було поділено на чотири групи: злочини невеликої тяжкості, злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. В ч. 2-5 ст. 12 КК

містили наступні визначення: «Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше більш м'яке покарання; Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років; Тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років; Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі». На початковому етапі застосування такої класифікації виникало ряд труднощів при призначенні судами покарання, враховуючи ступінь тяжкості злочинів. З метою покращення діяльності судів з розгляду кримінальних справ Пленумом Верховного Суду України було винесено постанову «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року. Визначаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди повинні виходити не тільки із зазначеної у ст. 12 КК класифікації злочинів, а й з особливостей конкретного злочину і обставин його вчинення, а саме: форми вини, мотиву і мети, способу, стадії вчинення, кількості епізодів злочинної діяльності, ролі кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характеру і ступеня тяжкості наслідків, що настали, тощо.

Починаючи з 2007 року було розпочато реформування системи кримінальної юстиції України. Концепція реформування кримінальної юстиції була ухвалена рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року і затверджена Указом Президента України 8 квітня 2008 року. Провідною ідеєю Концепції було запровадження кримінальних проступків в українське кримінальне законодавство. Паралельно із проведенням реформи, Верховною Радою України 15 листопада 2011 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», який містить положення, що безпосередньо вплинули на зміну тексту ст. 12 КК України. Назви та кількість категорій злочинів змінені не були, категорія кримінального проступку також в оновлений КК не була введена, але все це тьмяніє на фоні встановлення в якості основного покарання за злочин, не залежно від ступеня тяжкості, штрафу. Так, призначення покарання судом у виді штрафу є обов'язковим. Його межі визначені розмірами неоподаткованих мінімумів доходів громадян за кожну категорію злочину, окремо. Окрім штрафу, судом може бути призначене покарання у виді позбавлення волі, або замінено більш м'яким покаранням. Правила призначення судами основного покарання, у виді штрафу, містяться в ст. 58 КК України.

Поряд із цим, ідея запровадження кримінального проступку не залишала наукове та законодавче коло, що призвело до закріплення

процедури розслідування кримінальних проступків у новому Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року [4] і запропонованих законопроектах «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» № 10126 від 28 лютого 2012 р., «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» № 10146 від 03 березня 2012 р., «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» від 16 квітня 2014 року № 4712.

Останні зміни в КК України та Казахстану доводять, що за ідея запровадження кримінальних проступків в законодавчу класифікацію злочинів є однією з пріоритетних. КК Казахстану показує, що кримінальний проступок може існувати поряд із злочинами невеликої тяжкості. В Україні з цього приводу існує три точки зору: прибічники першої вважають, що необхідно змінити структуру класифікації злочинів і включити кримінальний проступок в перелік злочинних діянь КК; другі пропонують оформити інститут кримінального проступку в окремому кодифікованому акті під назвою – Кодекс «Про кримінальні проступки»; треті ж вважають, що запровадження кримінальних проступків у вітчизняне кримінальне законодавство повинно бути в окремому кодифікованому акті, але на сьогоднішній день такі дії законодавця є хаотичними, поспішним та не достатньо обґрунтованими і потребують подальших сумісних розробок наукового та законодавчого кола з цього питання.

#### **Список використаних джерел:**

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V: [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http://online.zakon.kz/Document/?doc\\_id=31575252](http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252)
2. Абдрахманов К. Новый Уголовный кодекс Республики Казахстан / К. Абдрахманов: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://pravo.zakon.kz/4653917-kratkijj-kurs-po-novellam-novogo.html>
3. Кримінальний кодекс України: прийнятий Верховною радою України від 05.04.2001 № 2341-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України.: прийнятий Верховною радою України від 13.04.2012, № 4651-VI.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

# **КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

**Дільна З.Ф.**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
Львівський державний університет внутрішніх справ*

## **ДО ПИТАННЯ ЩОДО РОЗШУКУ ЗАСУДЖЕНИХ**

На сьогоднішній день наша держава йде шляхом гуманізації кримінальних покарань і кримінальної відповідальності загалом. Проте, часто на практиці це призводить до випадків ухилення засуджених від виконання тих обов'язків, які на них покладаються законом. Так, наприклад, ухилення від відбування покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Таке ухилення тягне за собою порушення такого принципу кримінального права, як невідворотність кримінальної відповідальності. З приводу цього, слушно науковець Л. В. Багрій-Шахматов вказує, що порушення принципу невідворотності, непослідовність його реалізації істотно знижують авторитет і силу кримінального закону, негативно позначаються на всій системі боротьби зі злочинністю [1, с. 23].

Власне тим органом державної влади, який покликаний здійснювати єдину державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та важливим завданням якого є запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами є Державна пенітенціарна служба України. Складовою та невідомою частиною Державної пенітенціарної служби України є Кримінально-виконавча інспекція. Відповідно до кримінально-виконавчого та адміністративного законодавства України кримінально-виконавча інспекція виконує кримінальні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт та адміністративні стягнення у виді громадських і виправних робіт, а також здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Також інспекція повідомляє суд, який ухвалив вирок, про прийняття його до виконання та про закінчення виконання покарань у триденний термін. Власне кримінально-виконавча інспекція встановлює періодичність та

дні проведення реєстрації засуджених до покарань у виді громадських і виправних робіт, а також осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням (ст. 13) [2].

Отже, контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, протягом іспитового строку здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем проживання засудженого, а стосовно військовослужбовців – командирами військових частин. Так, кримінально-виконавча інспекція веде персональний облік засуджених протягом іспитового строку, спільно з органами внутрішніх справ та відповідними громадськими формуваннями проводить індивідуально-профілактичну роботу із засудженими та контролює додержання ними громадського порядку і виконання обов'язків, покладених на них судом; вносить подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених, які не з'явилися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції; організовує початковий розшук засуджених, місцезнаходження яких невідоме, та надсилає матеріали до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених.

Згідно положень КВК України, звільнені від відбування покарання з випробуванням зобов'язані: виконувати обов'язки, які покладені на них судом; повідомляти інспекцію про зміну місця проживання; з'являтися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції. У разі неприбуття до кримінально-виконавчої інспекції без поважних причин до засудженого може бути застосовано привід, який здійснюється органом внутрішніх справ (ст. 164). Тоді, як поважними причинами неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання запрошення, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені [2].

Отже, на підставі вищепроаналізованого, варто зазначити, що особа оголошується в розшук з наступних підстав: 1) у разі неприбуття засудженого до місця відбування покарання (органом внутрішніх справ за поданням кримінально-виконавчої інспекції. Після затримання засуджений направляється до місця відбування покарання в порядку, встановленому для засуджених до позбавлення волі (ст. 57 КВК); 2) у разі ухилення особи від відбування покарання з випробуванням, від виконання обов'язків, які покладені на нього судом. Особа, звільнена від відбування покарання з випробуванням, розшук якої оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання, затримується і конвоюється органом внутрішніх справ у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством (ст. 166 КВК України) [2].

Що стосується розшуку засудженого, то це питання регулюється Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до

таких покарань від 19.12.2003 року, а також окремими положеннями, які містяться у Кримінально-виконавчому кодексі України. Однак, неабияку дискусію викликає також питання, чи повинен суд наділятися повноваженнями щодо вирішення питання про розшук засудженого. Відповідно до чинного кримінального процесуального закону, суд не наділений такими повноваженнями. Проте така практика існує в деяких зарубіжних країнах. Так, наприклад відповідна норма існує у КПК Республіки Молдова (ст. 469) [3]. Також в КПК Республіки Казахстан (ст. 476), вказано, що суд вирішує питання про оголошення особи в розшук, зупинення такого розшуку та обрання запобіжного заходу зокрема до осіб, які засуджені до покарання, не пов'язаного із позбавленням волі і які переховуються від контролю і ухиляються від відбування покарання [4].

Згідно чинного КПК України, зокрема ч.1 ст. 537 КПК України оголошення особи в розшук не входить до переліку питань, які вирішуються судом в порядку ст. 537 КПК України під час виконання вироків, а регулюється ст. ст. 281, 335 КПК України. Таким чином, системний аналіз норм КПК України дозволяє зробити висновок про те, що суд позбавлений права оголосити в розшук особу, в тому числі раніше засуджену, в порядку, передбаченому для вирішення питань в стадії виконання судових рішень (ст. 537 КПК України). В той же час, суд може оголосити в розшук особу в порядку, передбаченому частиною першою ст. 335 КПК України під час розгляду справи в суді з питань, визначених ч. 1 ст. 537 КПК України.

Так, суди, як правило, задовольняють клопотання про розшук засудженого, яке подається разом із клопотанням про направлення звільненого від відбування покарання з випробуванням для відбування призначеного покарання із одночасним оголошенням його у розшук. Власне суди мотивують це тим, що засуджений ухилився від слідства і суду, розшукується органами досудового розслідування по іншому кримінальному провадженню, не був належним чином повідомлений про судовий розгляд даної справи, а також враховуючи, що перед судом ставиться питання про скасування призначеного до відбування засудженому покарання з випробуванням, що погіршує його процесуальне становище, який має право бути вислуханим в суді щодо обставин викладених в поданні кримінально-виконавчої інспекції, і на цій підставі суд вважає, що відповідно до вимог чинного КПК України, подальший розгляд справи у відсутності засудженого є неможливим, в зв'язку з чим, приходить до висновку про необхідність оголошення засудженого в розшук та про зупинення провадження у цій справі, на підставі ст.ст. 335, 539 КПК України. Наприклад можна навести Ухвалу Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області, в якій суд постановив зупинити розгляд подання про направлення

засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням для відбування покарання з оголошенням в розшук, а при виявленні його затримати і доставити до суду для розгляду подання [5]. Аналогічно цьому рішенням Новоодеський районний суд Миколаївської області вважає, що відповідно до вимог чинного КПК України, подальший розгляд справи у відсутності засудженого є неможливим, в зв'язку з чим, приходить до висновку про необхідність оголошення засудженого в розшук та про зупинення провадження по цій справі, на підставі ст.ст. 335, 539 КПК України [6].

Дещо іншу позицію зайняв Ясинуватський міськрайонний суд Донецької області, який розглянув подання керівника апарату Ясинуватського міськрайонного суду про оголошення розшуку засудженого і відмовив у задоволенні подання з підстав того, що відповідно до частини першої ст. 537 КПК України оголошення особи в розшук, в тому числі, раніше засудженої, не входить до переліку питань, які вирішуються судом в порядку ст. 537 КПК України під час виконання вироків, а регулюється ст.ст. 281, 335 КПК України [7].

Тому, на мій погляд, виділяти питання щодо розшуку засуджених в окреме самотійне питання, яке підлягає розгляду в стадії виконання судових рішень не є доцільним, адже по-перше, обов'язок розшуку засудженого покладений законодавцем на органи виконання покарань, по-друге, не слід перенавантажувати суд обов'язком ще й розглядати питання про розшук засудженого, адже тим самим стирається межа між функціями суду і органів та установ виконання покарань.

#### **Список використаних джерел:**

1. Багрий-Шахматов Л.В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации / Багрий-Шахматов Л.В. – Одесса: АО БАХВА, 1996. – 192 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р.: [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122-XV din 14 martie 2003: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://lex.justice.md>
4. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13.12.1997 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://online.zakon.kz/Document/?doc\\_id=31575852#pos=526;-245&sel\\_link=1004100990](http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=526;-245&sel_link=1004100990)
5. Ухвала Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області № 437/5961/12 від 18 січня 2013 р.: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29236866>.

6. Ухвала Новоодеського районного суду Миколаївської області № 482/1464/13-к від 10 грудня 2013 р.: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35925568>

7. Ухвала Ясинуватського міськрайонного суду Донецької області № 0555/62/2012 від 11 червня 2013 р.: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32842855>

**Литвин В.В.**

*лейтенант міліції,  
науковий співробітник,*

*Навчально-науковий інститут підготовки фахівців  
для підрозділів міліції громадської безпеки, психологічної служби  
та Національної гвардії України  
Національної академії внутрішніх справ*

## **МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО**

Новий час чітко показує новий психологічний образ професіонала, який матиме здатність до особистісного та професійного зростання в динамічних умовах, до самостійного професійного зростання і особистої відповідальності; подолання соціальних і професійних стереотипів.

Обираючи професію поліцейського людина, насамперед, керується внутрішньою мотивацією. Мотивація є динамічним процесом фізіологічного та психологічного плану, керуючим поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість [3, с. 73].

Індивід за своїм внутрішнім переконанням, цілями, намірами, потребами та інтересами може вже мати стійку позицію по вибору своєї професії. Сукупність всіх, вище перерахованих, елементів складає професійне самовизначення. Саме в підлітковому віці людина опиняється перед необхідністю вибору професії [1, с. 67].

Завдяки своїм здібностям людина реально оцінює свої можливості діяльності в тій чи іншій професії. Наприклад, хороша фізична форма підкреслює цікавість до вибору професії поліцейського, а саме: служби в спеціальних підрозділах Міністерства внутрішніх справ, виконання бойових спеціальних операцій, тощо. Виявлення здібностей – підкреслює інтерес до вибору професії. Інтереси можуть бути будь-які: від аспектів методу та способу розшуку злочинця до правомірності застосування превентивних заходів поліцейськими.

Опинившись перед вибором професії, особа починає керуватися своїми внутрішніми мотивами. Згідно типологізації вченого Роша А.Н.

виділяють чотири групи професійних мотивів: стійкий інтерес до служби; прагнення стати працівником поліції під впливом сім'ї; під впливом книг та фільмів; коротка мотивація [2, с. 76-79].

Спираючись на дану типологізацію потрібно відмітити, що стійкий інтерес до служби може проявлятися у визначенні завдань самої поліції; до системи взаємодії поліції з громадськістю; прагненні допомоги ошуканим громадянам; здійсненні охорони громадського порядку, виявленню і покаранню правопорушників.

Прагнення стати працівником поліції під впливом сім'ї цілком поширене в наш час. Діти, які ростуть в сім'ях поліцейських, вже мають певне уявлення про позитивні і негативні сторони роботи в поліції. Батьки, рідні та знайомі стають їм прикладом для наслідування. Діти, загиблих при виконанні працівників поліції, можуть виявити бажання продовжувати сімейні традиції та працювати в тому підрозділі поліції де працювали їхні батьки. Проте бувають випадки, коли підлітки не виявляють бажання працювати в органах внутрішніх справ, але авторитарність батьків грає важливу роль і діти змушені вибирати ту чи іншу професію.

Дехто, після перегляду певних кінофільмів про боротьбу зі злочинністю, про роботу в спеціальних підрозділах поліції або ж прочитавши певний детектив відразу обирає роботу в одному із спеціальних служб та підрозділів поліції.

Деякі просто вирішили спробувати свої сили в даній професії. Маємо змогу побачити це на прикладі нової патрульної служби Києва. Будь-хто, від IT-менеджера до офіціанта мав можливість спробувати свої сили і пройти відбір. І, слід зазначити, що влаштувавшись в поліцію їм вдається завойовувати повагу і підвищувати рівень довіри громадян до всієї поліції. При цьому мотивуючись високим ступенем відповідальності, просуванням по службі, можливістю ділового зростання або значною заробітною платою.

Зрозуміло, що перед вибором професії поліцейського, людина слабо усвідомлює сенс та важкість професійної діяльності. Та в період навчання, стажування і маючи вже певний досвід, може чітко визначитись чи готова вона до служби в структурі поліції.

Роботу в органах внутрішніх справ не назвеш легкою. Вона має свої специфічні особливості: ненормований робочий день, високий ризик для життя і здоров'я, тощо. Потрібно зазначити що від психологічно обґрунтованого вибору професії залежить формування мотивації навчання й адаптація до умов праці в поліції. В свою чергу успішна й повна професійна адаптація сприяє формуванню позитивної мотивації для наступної трудової діяльності.

Отже, велику роль у виборі професії грає професійне покликання, яке полягає у пристрасті до певної професії та оцінки своїх можливих

здібностей та можливостей оволодіння нею. Слід підкреслити, що керуючись саме своїми інтересами, здібностями та цінностями людина формує певний еталон, який в подальшому є стимулом її формування та вдосконалення.

**Список використаних джерел :**

1. Волков Б.С. Психология юности и молодости. Учебник для вузов. – М.: Трикта, 2006. – 256 с.
2. Роша А.Н. Профессиональная ориентация и профессиональный отбор в органах внутренних дел. Учебное пособие. – М.: Изд-во Акад. МВД СССР, 1989. – 237 с.
3. Волковицкий Г.А. Мотивация военно-профессионального самосовершенствования. – М.: Изд-во Атлас, 1994. – 73 с.

**Поліщак Н.І.**

*аспірант,*

*Львівський державний університет внутрішніх справ  
Міністерства внутрішніх справ України*

**ЩОДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ  
ТА РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ВИТРАТ  
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ  
ЗА КПК ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ**

На сьогоднішній день наша держава, як повноправний член світового співтовариства послідовно запроваджує в дію міжнародно-правові акти, а це в свою чергу вимагає приведення національного кримінального процесуального законодавства у відповідність до загальновизнаних міжнародних норм, що в свою чергу потребує вирішення багатьох правових проблем і завдань. Власне, це стосується і вдосконалення інституту судових витрат у кримінальному провадженні.

Отже, пропонується розглянути питання регулювання інституту судових витрат у кримінальному процесуальному законодавстві інших держав. Так, наприклад, в КПК Російської Федерації питання судових витрат регулюється статтями 131-132, де вказано на те, що саме відноситься до судових витрат, а також зазначається порядок їх стягнення. Так, до судових витрат КПК цієї держави відносить ті витрати, які пов'язані із кримінальним провадженням і які компенсуються за рахунок коштів федерального бюджету або коштів учасників кримінального провадження, зокрема: 1) суми, які виплачуються потерпілому, свідку, їх законним представникам,

експерту, спеціалісту, перекладачу, понятим, а також адвокату, який брав участь у справі за призначенням; 2) суми, які виплачуються потерпілому на компенсацію витрат, пов'язаних із виплатою нагороди представнику потерпілого; 3) суми, які виплачуються працюючим та таким, що мають постійну заробітну плату потерпілому, свідку, їх законним представникам, понятим (як компенсація неотриманої ними заробітної плати в той час, коли вони були викликані та залучені як поняті); 4) суми, які виплачуються потерпілому, свідку, їх законним представникам, понятим, які не мають постійної заробітної плати у разі, якщо їх відволікають від звичайних занять; 5) винагорода, яка виплачується експерту, перекладачу, спеціалісту за виконання ними своїх обов'язків в ході кримінального провадження, за винятком тих випадків, коли ці обов'язки ними виконуються в порядку службового завдання; 6) суми, які виплачуються адвокату за надання юридичної допомоги у випадку участі такого адвоката за призначенням; 7) суми, які витрачені на демонтаж, зберігання, пересилку та перевезення речових доказів тощо; 8) суми, витрачені на проведення судової експертизи в експертних установах; 9) щомісячна державна допомога в розмірі прожиткового мінімуму працездатного населення, яке виплачується обвинуваченому, який тимчасово відсторонений від посади тощо.

Власне ці суми виплачуються за постановою дізнавача, слідчого, прокурора або судді, або за рішенням суду. Порядок та розміри компенсації судових витрат встановлює Правительство Російської Федерації, як вищий федеральний орган, який здійснює виконавчу владу, за винятком витрат, пов'язаних із виплатою щомісячної допомоги обвинуваченому та потерпілому на компенсацію витрат на представника.

Щодо порядку стягнення витрат, то вони стягуються або з засуджених осіб або за рахунок коштів федерального бюджету. Так, суд вправі стягнути з засудженого процесуальні витрати, за винятком сум, які виплачуються перекладачеві та захиснику. Окрім того, процесуальні витрати можуть стягуватись також із тих засуджених, які звільняються від покарання. Варто зазначити, що у тих провадженнях, де засудженими виступають неповнолітні особи, суд покладає обов'язок відшкодувати витрати на їх законних представників.

Якщо особа за вироком суду, буде визнана виправданою, у такому випадку процесуальні витрати компенсуються за рахунок коштів федерального бюджету. Також у випадку виправдання засудженого у справах приватного обвинувачення, суд може повністю або частково стягнути такі витрати з особи, за заявою якої було розпочато таке кримінальне провадження. Тоді, як у випадку, коли відбувається примирення між сторонами, процесуальні витрати стягуються з цих сторін пропорційно.

Щодо витрат на перекладача, то вони стягуються із коштів федерального бюджету. Також із федерального бюджету компенсуються витрати у випадку, якщо підозрюваний або обвинувачений заявив про відмову від захисника, але відмова була відхилена і захисник був призначений. Також процесуальні витрати компенсуються за рахунок коштів федерального бюджету і у випадку, якщо особа, з якої повинні бути стягнуті такі витрати є матеріально незабезпеченою. Також суд може повністю або частково звільнити засудженого від виплати витрат, якщо це може вплинути на матеріальне становище осіб, які знаходяться на утриманні засудженого. Якщо у справі проходять декілька обвинувачених осіб, то суд визначає розмір процесуальних витрат кожного з них, виходячи із ступеня вини, а також їх матеріального становища [1].

Дещо по іншому регулює питання процесуальних витрат в кримінальному провадженні КПК Республіки Білорусь. Так, окрім передбачених у КПК Російської Федерації, процесуальні витрати також складаються із суми, яка виплачується особам, які сприяють у проведенні слідства за понесені ними витрати, а також суми, яка потрачена у зв'язку із розшуком обвинуваченого, який переховується від органів досудового розслідування та суду [2].

Кримінальний процесуальний закон Республіки Молдова, судові витрати визначає як понесені відповідно до закону витрати для забезпечення нормального ходу кримінального провадження (ст. 227). Так, згідно цього Закону, судові витрати включають в себе суми: 1) які виплачуються свідкам, потерпілим, їх представникам, експертам, спеціалістам, перекладачам, процесуальним асистентам; 2) які витрачені на зберігання, транспортування та дослідження доказів; 3) ті, які підлягають виплаті за юридичну допомогу, яка гарантується державою; 4) які витрачені на компенсацію вартості речей, які були знищені або зіпсовані при проведенні експертизи або з'ясування обставин справи; 5) витрачені на здійснення процесуальних дій у кримінальному провадженні.

Щодо відшкодування витрат, які понесені учасниками кримінального провадження, то за кошти державного бюджету підлягають відшкодуванню наступні витрати, понесені свідками, потерпілими, цивільним позивачем, процесуальними асистентами, перекладачами, експертами, спеціалістами, законними представниками потерпілого, цивільного позивача (ст. 228): 1) витрати, пов'язані із явкою за викликом до органу досудового розслідування або суду; 2) витрати, пов'язані із поселенням; 3) середній заробіток на весь період їх участі в кримінальному провадженні; 4) витрати на ремонт предметів, які були пошкоджені в результаті їх використання в процесуальних діях на вимогу органу досудового розслідування та суду. Якщо засуджений

помер до набрання вироком законної сили, судові витрати не можуть бути стягнуті з його спадкоємців. Якщо засуджений є неповнолітнім, то судові витрати стягуються з його батьків або опікунів у разі, якщо будуть виявлені серйозні недоліки у виконанні їх обов'язків по відношенню до такого неповнолітнього [3].

Згідно КПК Німеччини питання судових витрат регулюється Розділом II. Зокрема зазначається, що кожне судове рішення повинне містити вказівку на те, хто буде відшкодовувати судові витрати. До витрат, КПК Німеччини окрім тих, які зустрічаємо в інших кримінальних процесуальних законах, також відносить і витрати, які виникають при підготовці публічного обвинувачення прокурором. Розмір витрат встановлюється судом за клопотанням учасника провадження. Також цікавою є норма про те, що якщо в стадії попереднього судового провадження виноситься виправдувальний вирок, відхиляється клопотання про відкриття нового судового провадження, судові витрати стягуються з державного бюджету [4].

Питання судових витрат у КПК Азербайджанської Республіки регулюється положеннями статей 197-198. Так, до судових витрат згідно цього Закону, відносяться також і суми, які виплачуються як компенсація потерпілому за шкоду від вчиненого кримінального провпорухнення [6].

#### **Список використаних джерел:**

1. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г.: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.consultant.ru>
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г.: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://pravo.by>
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122-XV din 14 martie 2003: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://lex.justice.md>
4. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия: [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://pravo.org.ua/files/\\_\(1\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(1).pdf)
5. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14 июля 2000 года: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.az.spinform.ru>

**Северин К.М.**  
здобувач,  
*Східноєвропейський національний університет  
імені Лесі Українки*

## **ПРИНЦИП КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

На сьогодні адвокатура України, як один із найважливіших соціальних та правових інститутів громадянського суспільства та правової держави переживає в Україні переломні часи. Реформування цього інституту правової системи нарешті переходить від кількісних до якісних характеристик. Потреба змін виникла як і в стосунках адвокатів з правоохоронними органами, судом, клієнтами, так і в рамках самого адвокатського співтовариства. Успішність вирішення та реалізації завдань корегування та усунення існуючих суперечностей, неузгодженостей вплине як на функціонування всього інституту адвокатури, так і на кожного із його членів та на суспільство в цілому.

Актуальним питанням забезпечення якісного та професійного становлення інституту адвокатури залишається проблема забезпечення принципу конфіденційності адвокатської діяльності, межі його реалізації та гарантії.

Проблематика конфіденційності досліджували такі визнані вітчизняні вчені та практики як Т.В. Варфоломеева, І.Ю. Гловацький, С.В. Гончаренко, А.П. Задніпровський, О.Л. Жуковська, С.М. Логінова, В.М. Хабібুলлін, зарубіжних вчених – О.С. Горбунов, М.Ю. Барщевський, П.Є. Короткова, М. Молло, А.Ф. Коні, Ю.В. Пилипенко, А.М. Пшуков, А.Л. Ципкін та ін.

Разом з тим, з огляду на необхідність комплексного підходу до проблеми забезпечення принципу конфіденційності, вважаємо, що дана наукова проблеми потребує свого подальшого дослідження, а наявна нормативно-правова основа – доопрацювання з урахуванням міжнародно-правових норм та посилення відповідальності за його порушення.

Витоки принципу конфіденційності діяльності (його аспектів) не тільки адвокатів, можемо побачити вже в Древній Греції та Древньому Римі [1, с. 263], про що ми вже зазначали в підрозділі 1.2. дослідження. Римські юристи в судах звертали увагу головуючого на те, щоб він ні в якому разі не дозволяв адвокатам приймати на себе роль свідків [2, с. 432].

У подальшому зміст та законодавче регулювання принципу корегувалось, в різні періоди становлення правових систем акцент зміщався то на права адвоката, то на права клієнта в правовідносинах

клієнт-адвокат. На теперішній час, у цих правовідносинах почав враховуватися акцент інтересів суспільства в цілому.

Головною метою реалізації принципу конфіденційності є забезпечення довірчих відносин між клієнтом та адвокатом. Суть питання полягає в тому, що клієнт змушений інформувати фактично чужу людину (адвоката) про обставини свого приватного життя, які не завжди носять позитивний характер. Проте, без повної поінформованості неможлива адекватна правова допомога, тому фактично даний принцип поряд з принципом незалежності адвокатської діяльності виступає фундаментом професії захисника. Помилки в його регулюванні чи реалізації спричинять шкоду не тільки клієнту, адвокату, але й суспільству в цілому.

Відомий юрист А.Ф. Коні у свій час справедливо зазначив, що між захисником і тим, хто в тривозі і тузі від грізного звинувачення, що насувається, звертається до нього в надії на допомогу, встановлюється тісний зв'язок довіри і щирості. Захисникові відкриваються таємниці душі, йому намагаються роз'яснити свою невинність або пояснити своє падіння і свою приховану від інших ганьбу, такими подробицями особистого життя і сімейного побуту, по відношенню до яких сліпа Феміда повинна бути і глухою [3, с. 53-54]. Логінова С.М. розуміє під адвокатською таємницею відомості, які отримані адвокатом в процесі виконання професійних обов'язків, розголошення яких може завдати збитків фізичній чи юридичній особі (клієнту) [4, с. 13].

В рамках виконання доручень клієнтів адвокат стикається з необхідністю дотримання принципу конфіденційності і щодо інформації, що стає відомою йому від клієнта і щодо інформації, яка отримується адвокатом в процесі реалізації домовленостей з клієнтом. Вся ця інформація і підпадає під регулювання принципу конфіденційності і потребує кримінально-правового та цивільно-правового захисту.

Принцип конфіденційності адвокатської діяльності реалізовується через інституту адвокатської таємниці, яка має як юридичний, так і етичний характер.

Варто зауважити, що за своєю юридичною природою адвокатська таємниця, її режим має відношення саме до діяльності адвоката (в тому числі розповсюджується і на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю). Проте, зміст ст. 22 Закону, ст. 10 Правил вказує і на інших осіб, на яких розповсюджується режим адвокатської таємниці. Це помічник адвоката, стажист адвоката, та особа, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом (технічний персонал). Поширення обов'язку зі збереження конфіденційності інформації працівниками офісу адвоката закріплено в законодавстві Нідерландів, Франції, Швеції. Проте, необхідності забезпечити

вказаними групами осіб адвокатської таємниці покладається саме на адвоката.

Закріплення принципу конфіденційності потребує його адекватного правового захисту. За посилення гарантій адвокатської таємниці виступають науковці та практики, зокрема дана ситуація безумовно пов'язана з наявністю такого негативного фактору як зростання кількості порушень адвокатської таємниці не тільки зі сторони правоохоронців, але й зі сторони самих адвокатів, про що вказує і відомий адвокат, доктор юридичних наук Т.В. Варфоломеева [5, с. 12].

Як висновок варто констатувати, що в чинному кримінальному законодавстві існує певний правовий пробіл щодо цього. Так, Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за розголошення професійної таємниці, зокрема лікарем (ст. 145 КК України), працівником за розголошення комерційної чи банківської таємниці (ст. 232 КК України). Що стосується адвокатської таємниці, то чинне законодавство передбачає, про що ми вже вказували, лише дисциплінарну відповідальність у разі порушення самим адвокатом принципу конфіденційності. У той же час ст. 397 КК України хоча і встановлює покарання за вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, проте, адвокат не є суб'єктом складу цього злочину. КК України взагалі не передбачає відповідальність адвоката за порушення принципу конфіденційності адвокатської діяльності та розголошення адвокатської таємниці. Дивно, що суб'єкт (адвокат), який найбільше покликаний захищати адвокатську таємницю, має до неї абсолютний доступ, несе значно меншу відповідальність у порівнянні з іншими суб'єктами вказаних правовідносин.

У зв'язку з цим, пропонуємо доповнити Кримінальний кодекс України статтею 397-1 «Незаконне розголошення адвокатської таємниці», в якій передбачити, що умисне розголошення адвокатської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки, – карається штрафом до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років».

**Список використаних джерел:**

1. Бураева С.К. Об адвокатской тайне // Вестник бурятского государственного университета. – 2014. – № 2 – С. 263-265.
2. Адвокат-воин. Принципы и техника уголовной защиты [Текст] / [сост. А. В. Поляков]. – М. : СТАТУТ, 2007. – 447 с.
3. Кони А.Ф. Нравственное начало в уголовном процессе. Собрание сочинений. Т. 4 [Под общей ред. Базанова В.Г., Смирнова Л.Н., Чуковского К.И.]; – М.: Юридическая литература, 1967. – 543 с.
4. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.10 «судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Логінова Світлана Миколаївна – Київ, 2002. – 19 с.
5. Варфоломеева Т.В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1 (14). – С. 7-20.

**Татарчук М.В.**

*студентка,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ  
АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Законодавство надає адвокатурі широкі функції самоврядування та саморегулювання. Так, ним передбачено створення органів адвокатського самоврядування та визначено повноваження рад адвокатів регіонів, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Ради адвокатів України.

Правовою основою діяльності адвокатури є Конституція України, яка статтею 59 визначає, що для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатське самоврядування передбачає собою гарантоване державою право адвокатів, тобто фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність щодо захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури України, а саме всіх адвокатів, які мають право на зайняття адвокатської діяльністю, в порядку, передбаченому законодавством України.

Адвокатура є незалежною від державних органів, органів місцевого самоврядування, при цьому держава в особі керівних органів забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності, а також створює належні умови для функціонування адвокатури.

Адвокатське самоврядування здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів, виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката.

Завдання адвокатського самоврядування визначені в законі є забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів; утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; участь у формуванні Вищої ради юстиції у порядку, визначеному законом.

Забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності по суті є головною метою законодавчого проголошення адвокатського самоврядування, що забезпечує безперебійність роботи судової влади, державної системи слідчих апаратів, щоденного правового обслуговування.

Незалежність інституту адвокатури – це передусім незалежність кожного адвоката зокрема, реалізація якої полягає у негайному реагуванні на скарги адвокатів на утиск незалежності з боку слідчих, суддів, чиновників місцевого самоврядування тощо.

Засади адвокатського самоврядування втілює у життя Національна асоціація адвокатів України, яка є недержавною некомерційною професійною організацією, що об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування на засадах професійної належності для сприяння розвитку та зміцнення інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, захисту прав і законних інтересів членів організації. Установчим документом є статут Національної асоціації адвокатів України.

Основними напрямками діяльності Національної асоціації адвокатів України є забезпечення гарантій адвокатської діяльності та захист професійних прав адвокатів, представлення адвокатури України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами,

установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, делегує представників до органів державної влади, а також представлення адвокатури України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, делегує представників до органів державної влади.

Організаційні форми адвокатського самоврядування визначені в законодавстві наступним чином: вищими органами адвокатського самоврядування є З'їзд адвокатів України, а у регіонах – відповідні конференції адвокатів. Законом також передбачається формування ревізійних комісій адвокатури регіонів та Вищої ревізійної комісії адвокатури.

Вищим органом адвокатського самоврядування України є з'їзд адвокатів України, до складу якого входять делегати, які обираються конференціями адвокатів регіонів шляхом голосування відносною більшістю голосів делегатів.

З'їзд адвокатів України затверджує правила адвокатської етики; обирає голову і заступників голови Ради адвокатів України, голову і заступників голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, голову і членів вищої ревізійної комісії адвокатури та достроково відкликає їх з посад; затверджує статут Національної асоціації адвокатів України та вносить до нього зміни; затверджує положення про Раду адвокатів України, положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури; розглядає та затверджує звіти Ради адвокатів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, висновки Вищої ревізійної комісії адвокатури; призначає трьох членів Вищої ради юстиції; затверджує кошторис Ради адвокатів України, кошторис Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, затверджує звіт про їх виконання, а також виконує інші функції визначені законодавством.

Рада адвокатів України, повноваження і порядок роботи якої визначається Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» та Положенням про Раду адвокатів України, що затверджується з'їздом адвокатів України, виконує функції адвокатського самоврядування в період між з'їздами адвокатів України, повноваження і порядок роботи якої визначаються Законом та затверджується з'їздом адвокатів України.

Рада адвокатів України складає порядок денний, забезпечує скликання та проведення з'їзду адвокатів України; – здійснює організаційне, методичне, інформаційне забезпечення ведення Єдиного

реєстру адвокатів України, здійснює контроль за діяльністю рад адвокатів регіонів щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України та надання витягів з нього; сприяє діяльності рад адвокатів регіонів, координує їх діяльність; приймає рішення про розпорядження коштами і майном Національної асоціації адвокатів України відповідно до призначень коштів і майна, визначених статутом Національної асоціації адвокатів України та рішеннями з'їзду адвокатів України; розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність рад адвокатів регіонів, їх голів, скасовує рішення рад адвокатів регіонів та інші функції відповідно до законодавства.

Вища ревізійна комісія адвокатури є колегіальним органом, завданням якого є здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю органів адвокатського самоврядування, а саме Національної асоціації адвокатів України, її органів, рад адвокатів регіонів, Ради адвокатів України, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, діяльністю ревізійних комісій адвокатів регіонів. Вища ревізійна комісія адвокатури підконтрольна і підзвітна з'їзду адвокатів України.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є колегіальним органом, завданням якого є розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, а також узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури. Установчим документом Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури є положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури яке затверджується з'їздом адвокатів України.

Вищим органом адвокатського самоврядування в регіонах є Конференція адвокатів регіону скликається радою адвокатів регіону, що скликається не рідше одного разу на рік і повноважна на обрання голови та членів ради адвокатів регіону, дострокове відкликання їх з посад, делегатів на з'їзд адвокатів України, обрання представника адвокатів регіону до складу Ради адвокатів України та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, дострокове відкликання їх з посад, визначення кількості членів кваліфікаційної і дисциплінарної палат кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, обрання голови та членів кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, дострокове відкликання їх з посад, обрання голови та членів ревізійної комісії адвокатів регіону, дострокове відкликання їх з посад, затвердження штатного розпису і кошторису ради адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури тощо.

**Список використаних джерел:**

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.
3. Основні положення про роль адвокатів (Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року). – Режим доступу: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995\\_835](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_835).
4. Положення про Раду адвокатів України. Затверджене установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року. – Режим доступу: <http://www.unba.org.ua/upload.pdf>.
5. Фіолевський Д.П. Адвокатура: підручник. / Д.П. Фіолевський. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Алерта, 2014. – С. 624. – Режим доступу: [http://pidruchniki.com/1233122856134/pravo/organi\\_advokatskogo\\_samovryaduvannya/](http://pidruchniki.com/1233122856134/pravo/organi_advokatskogo_samovryaduvannya/).
6. Адвокатура України : навч. посіб. У 2 кн. Кн. 1 / за ред. С.Я. Фурси. – К. : Вид. Фурса С.Я.: КНТ, 2007. – С. 940.

**Термус В.С.**

*студент,*

*Полтавський юридичний інститут*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

## **ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ**

Методичне забезпечення процесу розслідування та попередження злочинів завжди було і є одним із пріоритетних напрямків розвитку криміналістики. Це обумовлено тим, що саме у криміналістичній методиці, як в особливому розділі цієї науки, аналізується нагромаджений досвід виявлення, розслідування та попередження злочинів, відшукуються найефективніші прийоми, методи ведення слідства у певних категоріях справ. Розроблені наукою криміналістичні рекомендації стають найважливішим інструментарієм слідчого, своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях. Очевидно, вдосконалення слідчої діяльності неможливе без вивчення злочинної діяльності, врахування тенденцій її розвитку. Ця проблема набуває надзвичайної гостроти у зв'язку із постійним оновленням механізмів вчинення злочину, їх адаптацією до суспільних перетворень, що фактично визначає актуальність дослідження окремих криміналістичних методик.

Криміналістична методика розслідування злочинів завжди була в центрі уваги вчених-криміналістів, оскільки постійно потребує

удосконалення існуючих і створення нових методик розслідування сучасних злочинів. Зокрема, слід назвати таких вчених як: Р. С. Белкін, П. Б. Біленчук, А. Н. Васильєв, І. А. Возгін, А. В. Іщенко, І. М. Лузгін, В. Ю. Шепітько та ін. Але з безперервним розвитком організованої злочинності, появою нових видів злочинів криміналістична методика знаходиться у стані активного розвитку і тому потребує постійного вивчення й удосконалення [1, с. 65].

Криміналістична методика може розглядатися у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні криміналістична методика – це методика розслідування окремих видів злочинів. У широкому розумінні криміналістична методика – це не тільки методика розслідування, а й методика судового розгляду кримінальних справ тієї чи іншої категорії, методики кримінального захисту або державного обвинувачення. Визначення поняття криміналістичної методики передбачає встановлення її найбільш суттєвих ознак. Проведений аналіз визначень поняття криміналістична методика показує, що науковці-криміналісти по-різному розглядають її сутність, називають такі властивості, що не дозволяють відмежувати її від інших категорій криміналістики, або вважають, що методика – це сама слідча діяльність [8, с. 244]. Узагальнимо погляди вчених та визначмо суттєві ознаки. Важливою ознакою криміналістичної методики є її системність. Криміналістична методика займає чітке місце в системі криміналістики. Вона являє собою не галузь, і не частину криміналістики, яка не є визначеною. Криміналістична методика – це розділ криміналістики. У цьому відношенні справедливими є слова, що методика розслідування злочинів – це самостійний розділ науки криміналістики. Вона тісно пов'язана з криміналістичною технікою і слідчою тактикою, з яких черпає певні дані і прийоми формування методів розкриття і попередження злочинів. Виходячи з того, що система криміналістики охоплює чотири елементи (загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, криміналістичної методики) Р.С. Белкін вважає, що саме така система науки відображає максимально адекватно предмет криміналістики. І.А. Возгін зазначає, що пізнання закономірностей методики досягається шляхом вивчення з криміналістичних позицій двох, протилежних один одному, видів людської діяльності – злочинної, пов'язаної з підготовкою, вчиненням злочинів і приховуванням їх слідів, і слідчої, яка полягає в організації і здійсненні розкриття, розслідування і запобігання злочинам [3, с. 73]. Суттєвою ознакою криміналістичної методики є її інтегративність. Саме криміналістична методика поєднує дані криміналістичної техніки та тактики щодо окремих видів (груп) злочинів. Вона характеризується інтегративними рисами криміналістичної техніки і тактики, охоплює в себе пізнання закономірностей, по-перше, злочинної діяльності з

підготовки, вчинення, приховування і протидії розслідуванню злочинів і, по-друге, кримінально-правоохоронної, кримінально-процесуальної діяльності щодо їх розкриття, розслідування і судового розгляду. В криміналістичній методиці розслідування можливе виокремлення та пізнання на цій підставі своєрідних закономірностей інформаційних структур, систем і процесів, розроблення оптимальних варіантів (серій) правил і алгоритмів дій, що адресовані органу дізнання, слідчому, прокурору та суду в різних криміналістичних ситуаціях відповідно з призначенням кримінального судочинства. Існує навіть позиція, що в криміналістичній методиці розробляється стратегія всієї криміналістичної діяльності з розслідування злочинів. Через це методика розслідування не тільки стала таким розділом криміналістики, без використання наукових і практичних даних яким фактично неможливо професійно вести розслідування злочинів, але й є найважливішим кінцевим продуктом криміналістичної науки. Змістовне навантаження криміналістичної методики свідчить про таку її ознаку як інформаційність. Криміналістична методика є фактично інформаційною моделлю. На підставі узагальнення опису значної кількості злочинів і розробляється їх інформаційна модель, яка відображає саме типове для всього масиву деліктів, що розслідуються [2, с. 303].

Р.С. Белкін справедливо вказує, що система виступає як комплекс порад типізованого характеру, тобто відбиває типове для розслідування злочинів певного виду. Підставами для створення таких комплексів слугують: а) комплексний характер завдань, вирішуваних в процесі розслідування; б) необхідність розроблення комплексу дій, що задіюються для вирішення цих завдань; в) комплексна участь в розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів в межах своєї компетенції, окрім слідчого, працівників органів дізнання, експертних установ та інших спеціалістів, представників громадськості; г) реально існуючі зв'язки і залежності між рекомендаціями. Проведений аналіз літературних джерел та ознак криміналістичної методики дозволяє дійти висновку, що криміналістична методика – це система інтегрованих наукових положень і сформованих на їх основі комплексів методичних рекомендацій та слідчих технологій у вигляді типових інформаційних моделей, спрямованих на оптимальне здійснення розслідування та попередження (запобігання) злочинів. Пропоноване визначення є визначенням поняття криміналістичної методики у її вузькому розумінні. При цьому мова йде про завершальний розділ криміналістики [5, с. 220].

Криміналістична методика безпосередньо пов'язана із практикою розслідування злочинів, оскільки сприяє найбільш успішній організації та здійсненню розкриття, розслідування та попередження злочинів узагалі та злочинів, учинених організованими злочинними

угрупованнями, зокрема. Такий зв'язок взаємний, бо теорія з практикою невід'ємні [7, с. 114].

Для встановлення ефективності криміналістичної методики слід зосереджувати увагу на проблемних питаннях удосконалення рекомендацій у розкритті, розслідуванні та попередженні злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями. Так, при формуванні методик мають бути враховані результати: узагальнення досвіду розслідування цієї категорії злочинів; узагальнення та аналіз способів учинення таких злочинів та інших обставин, що дозволяють розробити криміналістичну характеристику; вивчення спеціальної літератури із урахуванням цієї категорії злочинів; виявлення закономірностей, тенденцій та ознак, характерних для таких злочинів [4, с. 174].

На жаль, якою б досконалою не була методика, все одно вона не може довгий час задовольняти потреби практики. Різноманіття кримінальних справ, непередбачуваність слідчих ситуацій і особливо поява нових видів злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями, вимагають пошуку додаткової літератури з інформацією про особливості розслідування [6, с. 900].

Таким чином, проведений аналіз літературних джерел та ознак криміналістичної методики дозволяє дійти висновку, що криміналістична методика – це система інтегрованих наукових положень і сформованих на їх основі комплексів методичних рекомендацій та слідчих технологій у вигляді типових інформаційних моделей, спрямованих на оптимальне здійснення розслідування та попередження (запобігання) злочинів. Пропоноване визначення є визначенням поняття криміналістичної методики у її вузькому розумінні. Ознаками криміналістичної методики слід визначити: системність, інформаційність, комплексність, інтегративність. Визначення поняття окремої криміналістичної методики має ґрунтуватися на таких суттєвих ознаках: комплексності та системності криміналістичних (методичних) рекомендацій; інформаційності пропонованої моделі; спрямованості на оптимальне розкриття та розслідування певного виду злочинів.

#### **Список використаних джерел:**

1. Криміналістична методика на сучасному етапі та її роль у розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями / Я. І. Слободян // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2. – С. 64-70.
2. Нетрадиційні криміналістичні засоби і методи в розслідуванні злочинів: можливості використання / С. Г. Качурін // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2013. – № 26. – С. 302-311.

3. Поняття і загальна характеристика методів криміналістики / І. І. Котюк // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – Вип. 2. – С. 72-78.
4. Принципи формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів / В. Журавель // Вісник Академії правових наук України. – 2011. – № 1(64). – С. 173-183.
5. Окремі аспекти методології використання криміналістичних знань у судовому розгляді кримінальних знань / І. І. Когутич // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2008. – Вип. 20. – С. 219-229.
6. Ознаки криміналістичної методики / Б. В. Щур // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 899-903.
7. Основи методології кримінального забезпечення розслідування кримінальних правопорушень / О. В. Карнаухов // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право. – 2013. – № 2. – С. 113-118.
8. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

**Фещук К.О.**

*студентка,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

## **ПОРУШЕННЯ ПРИСЯГИ АДВОКАТА ЯК ПІДСТАВА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Адвокатура, на сьогодні в Україні, відіграє ключову роль при наданні правової допомоги у кримінальних, цивільних, адміністративних та інших видах справ. З внесенням відповідних змін до законодавства було визначено в кримінально – процесуальних нормах положення про участь захисників виключно осіб, які є адвокатами у кримінальному провадженні, що свідчить про те, що інститут адвокатури набув чіткого правового закріплення саме в даній категорії справ. Що ж стосується, наприклад, цивільних, адміністративних справ, все частіше особи, які потребують кваліфікованої юридичної допомоги звертаються саме до адвокатів, хоча норми відповідного законодавства закріплюють можливість самостійно представляти свої інтереси чи мати представника, проте дана можливість дозволяє отримати професійну правову допомогу, що має свої гарантії.

Актуальність питання притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності полягає у необхідності вдосконаленні механізму застосування дисциплінарної відповідальності до адвокатів, які вчинили дисциплінарні проступки.

Проблема виникає щодо визначення підстав притягнення до відповідальності, суб'єктів, які мають право звертатися зі скаргами на діяльність адвокатів, видів стягнень, меж правомірного застосування дисциплінарної відповідальності та як важіля впливу, процедура оскарження рішень. Досить проблемною є така підстава, як притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності як порушення присяги останнім.

Дану сферу досліджували: В.В. Андрєєвський, А.М. Бірюкова, Т.В. Варфоломеева, Д.П. Ватман, Т.Б. Вільчик, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, Т.С. Коваленко, А.Ф. Коні, М.М. Михеєнко, С.В. Прилуцький, З.В. Ромовська, С.Ф. Сафулько, О.Д. Святоцький, В.В. Сердюк, Н.М. Таварткіладзе, М.І. Хавронюк, О.Г. Яновська та інші [4, с. 1].

На адвокатів покладаються важливі функції щодо захисту прав, інтересів фізичних та юридичних осіб, і таким чином вимоги при здійсненні правозахисної діяльності до них повинні бути високі. Адвокати є тими особами, які повинні впершу чергу неухильно дотримуватися норм законодавства та діяти у відповідності до принципів, які регулюють адвокатську діяльність. Порушення адвокатської дисципліни підриває авторитет даної правозахисної інституції та іноді навіть унеможливорює виконання її основного завдання [4, с. 1]. В такому разі, адвокатів, які діють всупереч нормам права, правилам етичної поведінки, притягують до дисциплінарної відповідальності.

На законодавчому рівні у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року [1], в порівнянні з попереднім Законом України «Про адвокатуру» від 19.12.1992 року [2], питання дисциплінарної відповідальності було певним чином врегульоване, однак, як свідчить практика, виникають не врегульовані питання в процесі дисциплінарного провадження щодо адвокатів. Зокрема, є перелік видів дисциплінарних проступків, які вчиняються адвокатами при здійсненні адвокатської діяльності, але виникає проблема, що деякі підстави, а саме порушення присяги адвоката України, є досить широкі за змістом та включають інші більш конкретні підстави.

Текст присяги адвоката згідно Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», наступного змісту:

«Я, (ім'я та прізвище), урочисто присягаю у своїй адвокатській діяльності дотримуватися принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, правил адвокатської етики, чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правову допомогу відповідно до Конституції України і законів України, з високою

відповідальністю виконувати покладені на мене обов'язки, бути вірним присязі» [1].

Отже, як впливає зі змісту присяги, особливість цього порушення в тому, що воно прямо чи опосередковано виявляється у кожному з таких дисциплінарних проступків: недотримання принципів незалежності та конфіденційності, принципу верховенства права, законності, нечесне і несумлінне виконання адвокатських обов'язків, порушення правил етики – усе це вимоги присяги. Тому, кожне порушення можна розглядати як порушення присяги [3, с. 190].

Таким чином виникають суперечності у визначенні виду дисциплінарного проступку, який був вчинений адвокатом, вказувати на недотримання конфіденційності, правил адвокатської поведінки чи присяги адвоката.

Для кращого розуміння зазначимо приклад дисциплінарного провадження про порушення адвокатом присяги.

Між фізичною особою та адвокатом було укладено договір про надання правових послуг у кримінальному провадженні стосовно особи. Гонорар був виплачений адвокату за домовленістю між сторонами. Згодом кримінальне провадження стосовно особи було закрито.

Під час засідання регіональної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії, скаржник пояснив, що адвокат за вказані кошти пообіцяв вирішити його питання в правоохоронних органах, що дисциплінарною палатою, з огляду на зміст доданих скаржником аудіозаписів розмов із адвокатом, розцінюється як організація підкupu посадових осіб правоохоронних органів.

Прослухавши аудіозаписи розмов, усі присутні поза всяким сумнівом упізнали співрозмовників, переконались у обґрунтованості скарги особи, оскільки наявні у нього звукозаписи є розмовами саме адвоката з одного боку, а фізичної особи – з іншого. В даних розмовах адвокат на вимогу особи повернути йому безпідставно отриманий гонорар пояснює, що отримані у клієнта кошти він передав посадовій особі правоохоронних органів в якості хабара для вирішення питання особи.

Таким чином, під час розгляду дисциплінарної справи за скаргою особи було підтверджено, що своїми діями адвокат порушив Присягу адвоката України, яка зобов'язує адвоката дотримуватись законності та принципів верховенства права, грубо порушив вимоги ст. 7, 8, 9, 45, 52 Правил адвокатської етики, вчинив дисциплінарні проступки, передбачені пп. 2, 3, 7 ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

В результаті адвоката було притягнуто до дисциплінарної відповідальності та застосоване до нього дисциплінарне стягнення у

вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України [5].

Отже, як наслідок випливає, що порушення присяги адвоката як підстава застосувати дисциплінарну відповідальність, є в тому випадку, коли адвокат порушив основні принципи адвокатської діяльності, що підриває авторитет адвокатури.

Залишається відкритим питання, на яку підставу посилатися, коли оскаржувати діяльність адвоката. На рівні законодавства, потрібно залишити підстави, що закріплені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», оскільки необхідна така підстава як порушення присяги адвоката та окремо розголошення адвокатської таємниці, порушення етичних принципів. Варто дане питання вирішувати на основі практики під час дисциплінарного провадження, де порушення присяги оцінюється як найсерйозніше правопорушення, яке вчинив адвокат. Вказується на недотримання присяги адвоката в тих випадках, коли останній відкрито знехтував нормами законодавства, правилами поведінки, діяв всупереч засадам морального суспільства.

Таким чином, потрібно для аргументування вчинення зазначеного виду дисциплінарного проступку, ознайомлюватися з всіма обставинами здійснення адвокатом такого діяння, надати всі докази на підтвердження та ретельно їх досліджувати, заслухати пояснення сторін, оскільки адвокат приступає до виконання своїх функцій після складення присяги адвоката України, тобто це є першочергове зобов'язання, яке потрібно виконувати.

#### **Список використаних джерел:**

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року зі змінами та доповненнями станом на 06.02.2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
2. Про адвокатуру: Закон України від 19.12.1992 року – втратив чинність від 19.11.2012 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2887-12>
3. Адвокатура: підручник / Д.П. Фіолевський. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Алерта, 2014. – 624 с.
4. Коваленко Т.С. Дисциплінарна відповідальність адвокатів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Т.С. Коваленко. – Луганськ, 2010. – 20 с.
5. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України від 29.05.2014 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://kdkakm.com/structura/kvalif-komisija/dyscyplinarna\\_palata/rishen-discf-palata/r%D1%96shennya-disczipl%D1%96narno%D1%97-palati-%E2%84%96-4/r%D1%96shennya-%E2%84%96-16-pro-pozbavlennya-sv%D1%96docztva.html](http://kdkakm.com/structura/kvalif-komisija/dyscyplinarna_palata/rishen-discf-palata/r%D1%96shennya-disczipl%D1%96narno%D1%97-palati-%E2%84%96-4/r%D1%96shennya-%E2%84%96-16-pro-pozbavlennya-sv%D1%96docztva.html)

**Чаленко А.О.**

*студентка,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

## **ПРИНЦИПИ АДВОКАТУРИ ТА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ**

Наукові класифікації відіграють значну роль у пізнанні, оскільки слугують найважливішим засобом теоретичного відтворення об'єкта дослідження [1, с. 115]. Незважаючи на посилений інтерес до принципів права, у їх класифікації немає одностайності. Щодо принципів організації та діяльності адвокатури, то проблема полягає в тому, що досліджуючи дані принципи ніхто з вчених суттєво не зупинявся на проблемі їх класифікації, більшою мірою досліджуючи саме їх змістовні особливості. Тим не менш, не можна не згадати про наукові статті, присвячені темі принципів адвокатури та адвокатської діяльності таких вчених, як А.В. Меланчук, С.Ф. Сафулько, В.О. Святоцька, Н.О. Обловацька, В.В. Долежан, Н.М. Бакаянов, А.Д. Бойков.

На нашу думку, ігнорування питання класифікації принципів адвокатури в доктрині здатне здійснити негативний вплив і на результати законотворчої діяльності. Для аргументації зазначеної думки слід проаналізувати певні положення законодавства про адвокатуру.

Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [2]. Для порівняння слід згадати положення вже нечинного Закону України «Про адвокатуру», де в ст. 4 говориться наступне: Адвокатура України здійснює свою діяльність на принципах верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму і конфіденційності [3].

Співставлення вищезазначених норм дозволяє виявити те, що в чинному Законі законодавець зазначає про принципи адвокатської діяльності, тоді як в Законі України «Про адвокатуру» – про принципи адвокатури. У зв'язку з цим виникає цілком логічне питання: а яка різниця між принципами адвокатури та принципами адвокатської діяльності? Проаналізувавши перелік принципів в обох вищезазначених нормах, можна прийти до висновку, що незважаючи на деякі зміни в переліку принципів, в обох випадках законодавець має на увазі одну і ту ж понятійну категорію. Простежуючи логіку законодавця, між принципами адвокатури та принципами адвокатської діяльності можна з впевненістю ставити знак рівності. Та чи є коректним подібне ототожнення? На нашу думку, ні.

Справа в тому, що формулювання «Адвокатура України здійснює свою діяльність» має сенс лише в тому випадку, якщо здійснити ототожнення понять «діяльність Адвокатури України» та «адвокатська діяльність». Однак, поняття «адвокатура» слід розуміти ширше, ніж лише професійну спільноту адвокатів. З урахуванням цього, слід сказати, що в чинному Законі законодавець доречно зазначає саме про принципи адвокатської діяльності, а не принципи адвокатури.

На підставі вищенаведеного постає наступне питання: а чи доречно взагалі вести мову про принципи адвокатури як недержавного самоврядного інституту? На нашу думку, доречно. Однак, якщо здійснювати розмежування і визначати які ж принципи слід відносити до принципів адвокатури, а які до принципів адвокатської діяльності, то виникають певні складнощі. Наприклад, до якої категорії слід віднести принцип законності?

На нашу думку, проблему розмежування принципів адвокатури та адвокатської діяльності можна частково вирішити шляхом обрання правильної підстави для їх класифікації. Так, вищезазначені принципи слід класифікувати за предметом регулювання – на принципи організації адвокатури і функціональні – принципи діяльності адвоката. Таким чином, до організаційних принципів слід віднести ті принципи, які окреслюють організацію адвокатури як правового інституту загалом, а функціональними принципами будуть виступати конкретні принципи, на яких повинна ґрунтуватись професійна діяльність адвокатів.

Слід звернути увагу, що вищезазначений критерій також не є універсальним, оскільки не зрозуміло до якої категорії слід віднести принципи верховенства права, законності, незалежності. Дані принципи належать до загальноправових, а тому видається очевидним, що вони однаково характерні як для організації адвокатури, так і для здійснення адвокатської діяльності. Однак, враховуючи позицію законодавця щодо викладення ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де принципи верховенства права, законності, незалежності розглядаються саме як принципи адвокатської діяльності, вважаємо більш доцільним віднести їх все ж таки до принципів адвокатської діяльності.

Таким чином, загальними принципами утворення, організації та функціонування адвокатури, на нашу думку, слід вважати наступні принципи:

- принцип всезагальності права займатися адвокатською діяльністю;
- принцип наявності професійної підготовки;
- принцип корпоративності адвокатури.

Стосовно функціональних принципів адвокатської діяльності, то, вони закріплені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську

діяльність» та в Правилах адвокатської етики. Враховуючи те, що деякі принципи адвокатської діяльності продубльовані в обох вищезазначених нормативно-правових актах, доцільно навести наступний перелік принципів адвокатської діяльності:

- верховенство права;
- незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності;
- дотримання законності;
- домінантність інтересів клієнтів;
- неприпустимість конфлікту інтересів;
- конфіденційність;
- компетентність та добросовісність;
- повага до адвокатської професії;
- вимоги до рекламування адвокатської діяльності.

Цікаво зазначити, що створена в результаті Судової реформи 1864 року адвокатура також була основою на ряді принципів. Відомий історик адвокатури ХІХ ст. Є.В. Васьковський серед таких принципів виділяв наступні:

- суміщення правонаступництва з судовим представництвом;
- відносна свобода професії;
- відсутність зв'язків з магістратурою;
- визначення гонорару за угодою з клієнтом;
- поєднання станової організації з дисциплінарним підпорядкуванням судам [4].

Як бачимо, чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» виділив принципи адвокатської діяльності, які мало співпадають з принципами, закріпленими Судовою реформою 1864 року, а тому не можна стверджувати, що вони стали результатом запозичення норм Судових статутів 1864 року.

Отже, принципи адвокатури та адвокатської діяльності можна розмежувати, якщо здійснити класифікацію за предметом регулювання – на принципи організації адвокатури і функціональні – принципи діяльності адвоката. Таким чином, до організаційних принципів слід віднести ті принципи, які окреслюють організацію адвокатури як правового інституту загалом, а функціональними принципами будуть виступати конкретні принципи, на яких повинна ґрунтуватись професійна діяльність адвокатів. Однак, вищезазначене розмежування не є універсальним, оскільки такі принципи, як верховенства права, законності, незалежності є загальноправовими, а тому притаманні як організації адвокатури, так і діяльності професійних адвокатів.

**Список використаних джерел:**

1. Іванцова А. В. Організаційні форми діяльності адвокатури : Монографія / А.В. Іванцова. – Харків : Видавництво «ФІНН», 2011. – 248 с.
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 06.02.2015 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України від 05.07.2013 2013 р., № 27, стор. 1438, стаття 282.
3. Закон України «Про адвокатуру» від 19.12.1992 № 2887-XII // Відомості Верховної Ради України від 02.03.1993 р., № 9, стаття 62.
4. Меланчук А. Принципы организации и деятельности адвокатуры Украины на современном этапе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/11-2/43.pdf>

*Наукове видання*

**ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ  
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ  
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

*Матеріали друкуються в авторській редакції*

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна  
Верстка: Н. Кузнєцова

Контактна інформація організаційного комітету:  
73005, Україна, м. Херсон, а/с 20,  
Науковий журнал «Молодий вчений»  
Телефон: +38 (0552) 399 530  
E-mail: [info@molodyvcheny.in.ua](mailto:info@molodyvcheny.in.ua)  
[www.molodyvcheny.in.ua](http://www.molodyvcheny.in.ua)

Підписано до друку 08.10.2015. Формат 60х84/16.  
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.  
Умовно-друк. арк. 6,51. Тираж 100. Замовлення № 1015-171.  
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»  
E-mail: [mailbox@helvetica.com.ua](mailto:mailbox@helvetica.com.ua)  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи  
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.